

HEADLINES
RADIO SHOW
TACKLING FASCINATING MODERN
CONTROVERSIES FROM
A HALACHIC PERSPECTIVE
with
DOVID LICHTENSTEIN

Conflicts between Parents and Children

Show# 178 | July 14th 2018

Questions of the Week

קונטרס יגדיל תורה שנה ב

סימן עב

בע"ה ירושלים ת"ז

(* חקירה נפלאה

המגורש את אשתו, מעכשיו ולאחר שלשים יום, בחגאי שבמשך שלשים יום הללו אם תזהר מלאכול שום דבר איסור יהא גט, ואם תטעום שום דבר איסור לא יהא גט, ובתוך שלשים יום הללו נדרה על ככר אחד בקונם ושמע בעלה והפר לה ועל פי הפרתו אכלה את הככר, אם מגורשת לאחר שלשים יום כדי חלו הגירושין למפרע וגמלא שאין הפרתו כלום ואכלה דבר איסור ואינה מגורשת, ואם אינה מגורשת גמלא שהפרתו הפרה ולא אכלה דבר איסור וחלו הגירושין, ומעשה ביבי לידיינו דיני להאי דינא.

חיים ברלין

ויקרא רבה (וילנא) פרשת מצורע פרשה טז אות ב

ד"א זאת תהיה תורת המצורע הה"ד (תהלים לד) מי האיש החפץ חיים מעשה ברוכל אחד שהיה מחזיר בעיירות שהיו סמוכות לציפורי והיה מכריז ואומר מאן בעי למזבן סם חיים אודקין עליה, ר' ינאי הוה יתיב ופשט בתורקליניה שמעיה דמכריז מאן בעי סם חיים א"ל תא סק להכא זבון לי א"ל לאו אנת צריך ליה ולא דכוותך אטרח עליה סליק לגביה הוציא לו ספר תהלים הראה לו פסוק מי האיש החפץ חיים מה כתיב בתריה נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב, א"ר ינאי אף שלמה מכריז ואומר (משלי כא) שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו א"ר ינאי כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט עד שבא רוכל זה והודיעו מי האיש החפץ חיים לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם זאת תהיה תורת המצורע תורת המוציא שם רע.

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יט עמוד ב

מכריז רבי אלכסנדר: מאן בעי חיי? מאן בעי חיי? כנוף ואתו כולי עלמא לגביה, אמרי ליה: הב לן חיי, אמר להו: מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וגו' (סור מרע ועשה טוב וגו'); שמא יאמר אדם: נצרתי לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה, [אלך] ואתגרה בשינה? ת"ל: סור מרע ועשה טוב, אין טוב אלא תורה, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו.

Table of Contents

Rabbi Yitzchok Issac Silver

Pidyan Shvuim is Pikuach Nefesh- Gemara Babba Basra

Bloodletting one's father ואהבת לרעך כמוך : Gemara Sanhedrin, Rashi

Kibud Av V'Eim- Who pay's, taking off from work: Shulchan Aruch

Honoring in-laws and grandparents: Shulchan Aruch & Rem"a, Shach, Bach

Moving away from a parent who's too hard to deal with: Gemara Kiddushin, Rambam, Shulchan Aruch, Aruch Hashulchan

Listening to a parent regarding where to learn Torah, whom to marry or other Mitzvos: Shulchan Aruch & Rem"a, Aruch Hashulchan

Dr. Bentzion Sorotzkin

A Parent who wrongs a child ie: embarrasses the child in public: Gemara Kiddushin, Tosafes, Gemara Kiddushin, Dibros Moshe, Yam Shel Shlomo

Parents shouldn't be too harsh on their children: Rambam, Shulchan Aruch, Reb Michel Yehuda Lefkowitz, Sefer Habris

Embarrassing someone in public is יעבור ואל יהרוג : Tosafes Sota

Someone who only does Chessed with strangers and not with family doesn't get reward for his Chessed: Reb Chaim Vital in the name of the Arizal

Moving away from a parent who's too hard to deal with: Gemara Kiddushin

Getting sick honoring (& dealing with) parents: Igros Moshe

Honoring a parent who's a Rasha: Rambam, Shulchan Aruch & Rem"n, Bach, Aruch Hashulchan

A parent who meddles into the married children's lives: Reb Moshe Shapiro

Listening to parents regarding Shidduchim: Rem"n, Maharik

Kibbud Av V'Eim when the parent has no benefit or pleasure from it: Rashba Yevamos

Dr. Sorotzkin's article on the above

Rabbi Yehuda Kelemer

A Parent who will benefit from Tzaar: Gemara Kiddushin, Dibros Moshe

Honor and fear of parents compared to honor and fear of Hashem: Gemara Kiddushin

Talmidim are like children: Rashi

A father and a Rabbi who comes first if the father pays tuition: Shulchan Aruch; Shach

Kibbud Av V'Eim when the parent has no benefit or pleasure from it: Rashba Yevamos, Maharik, Reb Eliyashiv

The Definition of Tochacha: Netziv

Hating a Rasha only after Tochacha: Hagaoos Maimonies, Chofetz Chaim, Chazon Ish

Rabbi Yosef Viener

Who has to pay for Kibbud Av V'eim the father or the son: Gemara Kiddushin, Shulchan Aruch, T'Shuvos V'Hanhagos, Reb Chaim Brisker.

Kibbud Av V'Eim when the parent has no benefit or pleasure from it: Rashba Yevamos, Maharik, Rem"a, Chazon Ish

Listening to a parent regarding where to learn Torah, whom to marry or other Mitzvos: Shulchan Aruch & Rem"a, Aruch Hashulchan, Reb Ovadia Yosef (moving to Eretz Yisroel)

Is there a Mitzva to live in Eretz Yisroel: Igros Moshe

Moving away from a parent who's too hard to deal with: Gemara Kiddushin

Sending a parent to a nursing home versus taking the parent into one's house: T'Shuvos V'Hanhagos

Getting sick honoring (& dealing with) parents: Igros Moshe

Does one have to travel to another city in order to fulfill a Mitzva: Chayei Odom

Taking off from work for Kibbud Av V'Eim: Shulchan Aruch, Biur HaGra"h, Igros Moshe

Tinok Shenisba in contemporary society: Rambam, Chazon Ish, Igros Moshe, Reb Eliyashiv

Honoring a parent who's a Rasha: Shulchan Aruch & Rem"a, Bach

Participating in thanksgiving meal: Igros Moshe

Esther didn't have parents- Kibbud Av V'Eim: Yaaros Dvash

In what esteem one must hold his parents: Chayei Odom, Chut Shani

Adopted children: Gemara Sanhedrin - Medrash

Selected audio from our listeners

Answers to the questions

Answers to the questions 1 *click here*

Answers to the questions 2 *click here*

Answers to the questions 3 *click here*

Answers to the questions 4 *click here*

Answers to the questions 5 *click here*

Comments on the show

Comments on the Dvar Torah *click here*

Comments on the show 1 *click here click here click here*

Comments on the show 2 *click here*

Comments on the show 3 *click here*

Comments on the show 4 *click here*

Comments on the show 5 *click here*

Comments on the show 6 *click here*

Comments on previous shows

Dateline *click here*

Show Suggestions

Show Suggestion- Alternative Medicines *click here*

Selected emails from our listeners

Comments on the show

Dovid mentioned the question on the podcast of why we learn Kibud Av from a Goy?

בראשית רבה (עו, ב): [יעקב חשש ש]כל השנים הללו הוא [עשן] כיבד את אביו, שמא בא עלי מכוּח כיבוד או"א. **ושם** (סה, יב): אמר רשב"ג כל ימי הייתי משמש את אבי ולא שמשתי אותו אחד ממאה שמשש עשו את אביו.

ובספר אזנים לתורה פר' ואתחנן **(לזקני הג"ר זלמן סורוצקין, (דברים ה:טז) "כבד את אביך ואת אמך"**. מצאנו שמצוה זו של כאו"א, מחזיקים אף באומות העולם ולעתים יותר מישראל, כמו [עשיו (ב"ר ס"ה) ודמא בן נתינה (קידושין לא.)].... ההסבר לכך הוא, כי מי שעיקר חייו הם חיי העולם הזה, חש חובה מוסרית להכיר חובה למי שהביאו לעולם הזה, לכן דוקא רחוקו מ"השותף השלישי", מביאו להכיר טובה יתרה ל"שני השותפים" ... [ע"כ מהאזל"ת].

וכך ראיתי בשם המהר"ל: צריכים אנו להבין, מדוע באשר שאלו את רב עולא: "עד היכן מגעת כיבוד אב ואם"? הביא ראייה מגוי עובד כוכבים? ומדוע באמת נמצאת מצוה זו אצל הגויים בדקדוק ובהידור רב? ... וכמו כן מצינו במדרש, שעשיו היה מכבד את אביו ביותר, ומשמש לפניו בבגדי חמודות. וגם את זאת צריכים אנו להבין, כיצד עשיו, שהיה רשע גמור, הידר ודקדק במצוה זו?!

אכן, כאשר נתבונן נבין, כי במצוה זו המיוחדת אל העכו"ם – אין כל עדות על מעלתם, כי אם אדרבה, על פחיתותם וחסרונם. ...

והענין הוא, שהקדוש ברוך הוא ציוה את האדם לכבד את אביו ואמו על שהביאוהו לעולם הזה. וכמו ששינו ... שכאשר אדם מוצא את אבידת אביו ואת אבידת רבו ועליו להכריע באיזו מהן להתעסק, אבידת רבו קודמת, משום שאביו הביאו לעולם הזה ואילו רבו הביאו לעולם הבא. ומוכח מכאן, שהאדם מצווה בכבוד אביו ואמו על שהביאוהו לעולם הזה.

וממילא נבין, כי הגויים מהדרים כל כך במצוה זו, משום שכל מהותם מונחת ומושרשת בעולם הזה, החומרי והחלוף. משום כך דבקים הם במצוה זו ומכבדים את הוריהם, על שהביאום לחיי העולם הזה. ומה גם אצל עשיו, ... [ש]היה מכבד ביותר את יצחק אביו, אשר זיכהו לחיי העולם הזה.

ברם, ישראל, שחלקם הוא בעולם הבא ולא בעולם הזה, אינם זריזים במיוחד לקיים מצוה זו, ואינם ממהרים לכבד את הוריהם כפי שעושים זאת הגויים... [ע"כ מהמהר"ל כפי שהובא בספר פניני המועדים

ע"פ מהר"ל, שבועות עמ' רא' - מהמהר"ל חידושי אגדות קידושין לא.].

Also, re your conversation with Rabbi Veiner about Kibud Av for adoptive parents: See פנחס שיינברג in רבי מאמר לו in ספר תוכחות מוסר מאמר לו in רבי פנחס שיינברג where this is indirectly addressed with a very interesting approach.

All the best

Benzion Sorotzkin

Regarding Kibbud Av Va'eim. Let us be honest. In the vast majority of cases it is not in the parent's best interest and the question is if the child's best interest overrides the parent's interest. Only in very serious medical situation that can't be handled at home such as a respirator is it the parent's best interest to be in a nursing home. Personal care issues can be solved with an aide paid by the parent if he/she has assets and by the City/State Medicaid if the parent does not have assets. We both know that in most cases nursing homes are horrible for the residents. The life expectancy for a resident is much lower than a person in a child's home.

Shmuel Foxman

Hello R' Dovid,

Thank you very much for your excellent shows. I listen to them during my daily commute and it is always the highlight of the work week for me.

I have had this question for several years. I thought you would appreciate it and it is sort of related to your last show on Kibbud Av Veim.

You mentioned the Gemara on Kiddushin 31A of Dama ben Niseena. The end of the Gemara says: 'ומה מי שאינו מצווה ועושה כך וכו'. This sounds like a Goy is חייב in Kibbud Av. However, R' Nissim Gaon in his Hakdomah to Massechta Brachos says that Goyim are Chayav in all מצות התלויות בסברא בסברא. I would think that Kibbud Av Vaeim is a

Svarah so why aren't Goyim חייב?

לכ' הרב דוד שליט"א

הקשבתי היום לשידור בנושא כיבוד אב ואם, ושמעתי שציטטו מהרב משה שפירא ז"ל שפסק שמותר לזוג לא לאפשר להורים לבקר אצלם וכו'. כבודו ניסה להביא סימוכין לפסק דין זה ע"פ הרמ"א ושו"ת מהרי"ק. נראה לי שזה פסק דין מפורש ברמב"ם, והוא בהל' אישות פי"ג הי"ד: "האומר לאשתו: אין רצוני שיבואו לביתי אביך ואמך אחיך ואחיותיך שומעין לו ותהיה היא הולכת לה כשיארע להם דבר ותלך לבית אביה פעם בחדש ובכל רגל ורגל ולא יכנסו הם לה אלא אם אירע לה דבר כגון חלי או לידה שאין כופין את האדם שיכנסו אחרים ברשותו. **וכן היא שאמרה אין רצוני שיכנסו אצלי אמך ואחיותיך ואיני שוכנת עמהם בחצר אחת מפני שמרעין לי ומצרין לי שומעין לה שאין כופין את האדם שישבו אחרים עמו ברשותו**". הרי ברור מללו שאין בהנהגה כזאת משום פגיעה בכיבוד או"א, לא רק באופן שהבעל אינו רוצה את הורי אשתו בביתו, אלא אפילו באופן שהאשה אינה רוצה את הורי בעלה בביתה!

הצלחה רבה בהמשך הרבצת התורה לרבבות ובברכת כוח"ט לשנה טובה ומתוקה

פסח צבי שמערלינג

Hello Rabbi Lichtenstein,

I could go on and on about how your program inspires me, but I'm sure you don't have time for that, so I'll give a short thank you.

Thank you so much for your wonderful program.

Yehudis Streiter

Previous Shows

Hi

I heard yesterday on the show that you tried to respond, therefore I will write to you some points that I already left you message last week.

1. It was not addressed last week if it is a problem the music at the opening of the show during the three weeks.

2. It was asked Rabbi Jachter, according to Rav Moshe, that there wasn't the Gzeirah on today's devices, maybe this should be a Heter listening to Kol Isha on recordings?

a) Can you please tell me where that Rav Moshe is? b) The Heter mentioned above is a Chelkas Yaakov Orach Chaim siman 63, and the irony is in that Siman he writes: but, if there will be a Kol Isha then for sure it is prohibited!

3. If I will get a seat on an EL-AL flight near the lavatory or kitchen and I will ask a flight attendant to change because I don't like the smell, commotion etc. will that be a Chillul Hashem??!!!

Of course not, the reason is they feel we are desecrating human rights and their western values, they feel very offended. They aren't angry that we aren't respecting the contract, that's for sure.

4. On the introduction last week it was said "there would be some surprises where some Chassidshe songs stem from, so the practice of taking songs from non-Jewish sources is an old one". It is very ironic if you are a Chassid of the Rebbes that took the songs from there, that you want to take a Heter to transfer non-Jewish songs into Jewish songs. Then hear what they said, why they have taken it, what reasons are behind that. Not just anyone can come take a hip-hop and make his own Lukshen.

Thank You

AY Schweitzer

Thank you for your insightful comments.

- 1) See 160 אהל ישורון עמ' in the name of R' Moshe Feinstein that programs where the musical accompaniment is incidental to the main program is permitted. Also see Mikroei Kodesh 7-14 that also rules like that. (It was eluded to on the show that the source is the Mg"a music that brings to dancing).
- 2) See בית שערים או"ה סי' לג & אגרות משה או"ה ח"א סו"ס קסו ומסורת משה ח"א עמ' קנו & שו"ת יביע אומר חלק א - אורח חיים סימן ו & Mattir. It was never mentioned a Heter from Chelkas Yaakov. (The Yabia Omer in the aforementioned Teshuva mentions the Chelkas Yaakov).

- 3) The question is whether you have a right to your foot down or you're obligated to the contract you agreed to, (similar to crowding up an area on a plane for a Minyan where it disturbs other passengers) not what their intent is.
- 4) It's a fundamental question if songs made by Goyim are "Treif" and may not be used (as some hold see the Maare Mekomos we posted and there's more if you'd like to see) or not. If they're intrinsically "Treif" it doesn't matter who made the song. You see from those Rebbe's they didn't hold that way. What type of song to make is a different question.

Show Suggestions

Dear Mr. Lichtenstein,

Thank you very much for all of the podcasts that you have put out, they are truly incredible, and it is wonderful to hear Shiurim that do not shy away from sensitive topics.

I had a couple of ideas for Shiurim related to things happening in the world (more specifically America) right now:

1. The different opinions on abortion.
2. Things related to the Starbucks Kashrut controversy (i.e. what the issue is with Starbucks that's different from a regular coffee shop, etc.)

Thank you very much again.

All the best.

Shabbat Shalom,

DJ Presser

Hi so I was just wondering if you either know the answer to, or would be interested in doing a pod cast on a question I came across. What would be the status of a Cohen who had their מום corrected? I'm sure most מומים can be easily fixed with modern medicine... Thanks for the time!! (I'm a big fan of the show and books btw, keep them coming!!!) Chaim Kushner

Rabbi Yitzchok Issac Silver

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב

אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמור רבנן דפדיין שבויים מצוה רבה היא? א"ל, דכתיב: והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה אמר ה' אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי, ואמר רבי יוחנן: כל המאוחר בפסוק זה קשה מחבירו. חרב קשה ממות - אי בעית אימא: קרא, ואי בעית אימא: סברא; אי בעית אימא סברא, האי קא מינוול והאי לא קא מינוול; ואבע"א קרא יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. רעב קשה מחרב - איבעית אימא סברא, האי קא מצטער והאי לא קא מצטער; איבעית אימא קרא, טובים היו חללי חרב מחללי רעב. שבי קשה מכולם, דכולהו איתנהו ביה.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף פד עמוד ב

דאיבעיא להו: בן מהו שיקיז דם לאביו? רב מתנא אמר: ואהבת לרעך כמוך.

רש"י מסכת סנהדרין דף פד עמוד ב

ואהבת לרעך כמוך - לא הוזהרו ישראל מלעשות לחבריהם אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף ה

זה שמאכילו ומשקהו, משל אב ואם, אם יש לו. ואם אין לאב, ויש לבן, כופין אותו וזן אביו כפי מה שהוא יכול. ואם אין לבן אינו חייב לחזר על הפתחים להאכיל את אביו וכו'. אבל חייב לכבדו בגופו, אף על פי שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזר על הפתחים. ודוקא דאית לבן מזונות לאיתזוני ההוא יומא, אבל אי לית ליה לא מיחייב לבטל ממלאכתו ולחזור על הפתחים.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף כד

חייב אדם לכבד חמיו. הגה: י"א דאין אדם חייב בכבוד אבי אביו (מהרי"ק שורש מ"ד). ואינו נ"ל, אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו (וראיה ממדרש גבי ויזבח זבחים וגו' [בראשית מו, א]).

ש"ך יורה דעה סימן רמ ס"ק כב

חייב אדם כו'. כתב הב"ח דהיינו שסמכו במקצת לכבוד וחייב לכבדו כמו שאר זקנים חשובים:

ב"ח יורה דעה סימן רמ

כתב מהרי"ק בשורש מ"ד שנראה שאין בן הבן חייב בכבוד זקנו שהרי לא מצינו בשום מקום שיתחייב.

ונראה לי דאישתמיטתיה ההיא דבראשית רבה (פרשה צד אות ה) על ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק (בראשית מו א) רבי יוחנן אמר שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו וכן פירש רש"י בחומש (שם) משמע להדיא דחייב לכבדו. ותו דהרי למדו ממדרש שוחר טוב דחייב לכבד חמיו והסברא נותנת שחייב יותר בכבוד זקנו מכבוד חמיו שהרי זקנו נקרא אביו בתורה כדכתיב (שם כח יג) אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שוכב וגו'. ומ"ש מהרי"ק מדמכשר מר בר רב אשי בן הבן להעיד לזקנו (ב"ב קכח א) אלמא דבני בנינים אינם כבנים אלא לענין פריה ורביה (יבמות סב ב) והוא הדין דאינן כבנים לענין כיבוד אין זה ראייה כלל לפי ע"ד דודאי לענין עדות גלי לן קרא (דברים כד טז) לא יומתו אבות על בנינים וגו' בנינים דוקא ולא בני בנינים וזיל בתר טעמא דאתפליג דרא אבל לענין כבוד כבד את אביך כתיב ומריבויא דאת מרבינן אפילו בעל אמו ואשת אביו ואפילו אחיו הגדול כל שכן אבי אביו דהוא נקרא אביך ממש כדפרישית וכמ"ש (בראשית מח טו) אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק וגו'. ותו כיון דזקנו חייב ללמדו תורה כדאיתא פרק קמא דקידושין (ל א) היאך סלקא אדעתין דהוא נחשב לו לבן ללמדו תורה והוא אינו נחשב לו לאב לענין כבוד. ותו דעיקר טעם הכבוד שהשוה כבוד אב ואם לכבוד המקום הוא משום שלשה שותפין כמו שנתבאר בתחלת סימן זה א"כ מטעם זה גם אבי אביו בכלל השותפות. ותו דהתוספות בריש יבמות כתבו דאע"פ דלענין עדות מאן דמכשר באבא דאבא פסיל בבן אחיו ע"כ לענין עריות אשת בנו קרובה טפי מאשת אח שהבן כרעיה דאבוא הוא דקחשיב בתו ובתו קרובי עצמו טפי מאחותו עיין שם (בדף ג א ד"ה מקמי) וא"כ הכי נמי לענין כבוד איכא למימר דכרעיה דאבוא הוא ואינו דומה לעדות. על כן נראה דבר ברור דחייב בכבודו אלא שכבוד אביו קודם וכדמשמע בבראשית רבא שהבאתי. וכן פסק הרב בהגהת ש"ע (סכ"ד) והכי נקטינן. ולפי זה נראה ודאי דאם אין לו לאב ולבן ויש לבן הבן כייפינן ליה לבן הבן ליתן לו כפי אשר יכול נ"ל.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד ב

רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקינה, אמרה ליה: בעינא תכשיטין, עבד לה. בעינא גברא, נייעין לך. בעינא גברא דשפיר כותך, שבקה ואזל לארעא דישראל.

רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה י

מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהן, ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתטו ביותר יניחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי להם.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף י

מי שנטרפה דעת אביו או אמו, משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהם. ואם אי אפשר לו לעמוד, מפני שנשתגעו ביותר, ילך לו ויניחם ויצוה לאחרים לנהגם כראוי.

ערוך השולחן יורה דעה סימן רמ סעיף לב

מי שנטרפה דעת אביו או אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהם כלומר שתתיישב דעתם ואם א"א לו לעמוד מפני שנשתנו ביותר כתב הרמב"ם שילך לו ויניחם ויצוה לאחרים לנהגם כראוי והשיג הראב"ד דאם הוא ילך ויניחם למי יצוה לשמרם עכ"ל ואין זו השגה דנ"ל דהרמב"ם ה"ק דידוע שהמשתגעים ביותר בהכרח לאסרם בזיקים ובחבלים והבן אין ביכולתו לעשות בעצמו כן לכן מצוה לאחרים והוא ילך לו [ועי' ט"ז סקי"ד ודרישה ולדברינו אתי שפיר]:

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף כה

תלמיד שרוצה ללכת למקום אחר שהוא בוטח שיראה סימן ברכה בתלמודו לפני הרב ששם, ואביו מוחה בו לפי שדואג שבאותה העיר העובדי כוכבים מעלילים אינו צריך לשמוע לאביו בזה. הגה: וכן אם האב מוחה בבן לישא איזו אשה שיחפוץ בה הבן, א"צ לשמוע אל האב (מהרי"ק שורש קס"ו).

ערוך השולחן יורה דעה סימן רמ סעיף לו

אמרו חז"ל ספ"ק דמגילה [ט"ז א] גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם שעל אותן י"ד שנים שלמד יעקב אצל שם ועבר לא נענש על כיבוד אב ולכן אם רוצה לילך וללמוד בעיר אחרת יכול לילך שלא ברשות אביו ואמו ונראה מזה דכשהולך למצוה אחרת צריך רשות אביו ואמו ואף על גב דכשצריך לפרנסתו וודאי א"צ ליטול רשות מ"מ משום מצוה צריך ליטול רשות דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ואיך יעזוב מצות כיבוד ויטול מצוה אחרת [כנ"ל מדברי הטור וש"ע סעי' י"ג שכתבו דת"ת גדול וכו' ולמאי כתבו אלא וודאי כדאמרן ודו"ק]:

Dr. Bentzion Sorotzkin

To see Dr. Sorotzkin's article *click here*

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד א

כי אתא רב דימי אמר: פעם אחת היה לבוש (דמא בן נתינה) סירקון של זהב והיה יושב בין גדולי רומי, ובאתה אמו וקרעתו ממנו, וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו, ולא הכלימה.

תוספות מסכת קידושין דף לא עמוד א

ובאת אמו וקרעתו - יש במדרש שהיתה מטורפת מדעתה.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד א

בעו מיניה מרב עולא: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו, פעם אחת בקשו חכמים פרקמטיא בששים ריבוא שטר, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. אמר רב יהודה אמר שמואל, שאלו את ר' אליעזר: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו, בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שטר, ורב כהנא מתני: בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. לשנה האחרת נתן הקדוש ברוך הוא שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו. נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם: יודע אני בכם, שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי, אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא.

דברות משה קידושין סי' נ

הערה יז

דף ל"א. לכאורה הוא פשוט שאם אציו ישן ומדמן אציו חס יעיר אותו משנתו כשצא סוחר אללו לקנות ממנו באופן שהיה מרויח מזה סך שלא מצוי בכל יומא, שמחוייב הצן להקיזו משנתו, משום שהנחת הרויח הוא יותר מצער היקיצה משנתו, וגם צרור שהיה האצ מצוה שיקיזו אותו משנתו וגם היה משלם לאחד שכר שיקיצהו, וא"כ הא רוב האצות שיש להם הנחה גדולה ממה שירויחו הצנים נמי צרור שיצטערו הרצה מזה שגרם שלא יוכל צנו להרויח והיה נהנה מאד חס היו מקיזין אותו משנתו, והיה ג"כ מחוייב הצן להקיזו כיון שהנחתו מרויח הצן עדיף לו מהנחת השינה, שא"כ תמוה עוצדא דדמא צן נתינה שלא הקיץ את אציו ליקח המפתח שהיה מונח תחת מראשותיו והפסיד ששים ריבוא שכר שלא אירע דצר כזה אף צהרצה שנים, ואולי גם לא לעולם בדרך הרגילות אלא בדרך גם כהא שהקצ"ה שרצה ליתן לו שכרו עשה שנולדה לו פרה אדומה צעדדו והיה הזמן שהולרכו לפרה אדומה, איך שצחווהו חכמים צזה ואמרו לדינא שכן הוא הדין לחיוב כצוד אצ ואם כדא"ר יהודה אמר שמואל מ"א ורצ עולא אמר זה מסצרת עלמו שכן הוא החיוב שלכאורה אינו כן. ואין לומר שהוא משום דהחליט שלא יספר זה לאציו דמאחר דהיה לו הנחה מהרויח הגדול הרי לא היה לו שום צער צמה שהיה מקיץ אותו ואדרצה החסיר לו השמחה הגדולה שהיה הצן מרויח, ובכל אופן היה לו הפסד ממון צלא שום תועלת לאציו שלא שיך להחשיצ זה למצוה, ואף לא למדת חסידות ומוכרחין לדחוק אציו לא היה שפוי צדעתו ולא היה מצין ליהנות מזה אף שלא החכר זה רק על אמו שקרעה צגדו ועפחה לו על ראשו וירקה לו צפניו כשהיה יושב צין גדולי רומי שהציאו התוס' שיש צמדדש שהיתה מטורסת מדעתה, אף ששם לא קשה על מה

שלא הכלימה רק מחמת שהוא פלא על המציאות והכח הא הוא מוכרח זה מצד הדין שאם הוא צן דעת הרי אין טעם לאסור להקיץ לאציו ולא כתצו כלום וצ"ע.

ים של שלמה מסכת קידושין פרק א סימן סד

נחזור לסוגיא (ל"א ע"א) כי אתא רב דימי אמר, פעם א' היה לבוש סריקין של זהב, וישב בין גדולי רומי, ובאת אמו, וקרעתו ממנו, וטפחה לו על ראשו, ולא הכלימה, וכתבו התוספות (ד"ה ובאת) יש במדרש, שהיתה מטורפת מדעתה, וכן נראה לי עיקר, דהא מייתי כל הני עובדא ללמוד ממנו עד היכן מגיע כיבוד אב ואם, ובדינינו יכול למחות בה, שלא תעשה לו נזק, אף בממונו, וכל שכן בגופו, אם לא שכבר נעשה המעשה. אבל מכל מקום יכול לתובעה בדין, ואף יכול להשביע אותה, אם תהא חייבת לו שבועה, אלא שאין משביעין אותה באלה, כאשר פסק הרמב"ם (ה' ממרים פ"ה הט"ו) והטור (יו"ד סימן רמ"א) בשמו, אלא מטורפת היתה, ומשום הכי לא היה יכול למחות בה, **ומשום הכי לא גער בה**, וכתב הא דאמרינן לקמן (ל"א ע"ב) ר' טרפון הוה ליה ההיא אימא, דכל אימת דהות בעית למיסק לפוריא גחין וסליק לה, וכל אימת דהות נחית, נחתא עלויה, וקא משתבח בי מדרשא, אמרי ליה, עדיין לא הגעת לחצי כבוד, כלום זרקה ארנקי בפניך לים ולא הכלמתה ע"כ. וגם זו לפי מה שפירש בארנקי שלה.

וז"ל הטור (יו"ד סימן ר"מ) ועד היכן הוא כיבוד, אפילו נטל כיס מלא מעות, ומשליכה לים בפניו, אל יכלימהו. וכתב הרמב"ם (ה' ממרים פ"ו ה"ז) אפילו זרק הכיס של הבן לים, ור"י פירש, למאי דפסקינן שאין צריך לכבדו משלו, ודאי אם זרק כיס של הבן יכול למונעו, אלא מיירי בכיסו של אביו, אינו יכול להכלימו, כדי למנעו, אף על פי שעתיד ליורשו, כתב הרמ"ה, הא דבארנקי של בן מצי לאכלומיה, דווקא מקמי דשדייה לים, דאפשר דממנע ולא שדי ליה, אבל בתר דשדייה, אסור לאכלומיה, דמה דהוי הוה, והשתא כי שתיק כיבוד שאין בו חסרון כיס הוא, ומחייב בגווייה, ודוקא לאכלומיה, אבל למתבעיה לדינא שרי ע"כ. עוד כתב הטור (שם) וזה לשונו, ועד היכן הוא מורא אב ואם, אפילו היה לובש בגדי חמודות, ויושב בראש הקהל, ובא אביו ואמו, וקרעו בגדיו, והכהו על ראשו, וירקו בפניו, לא יכלים אותם, אלא ישתוק, וירא ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שציוהו בכך, שאלו בשר ודם גזר עליו דבר שהוא מכוער יותר מזה, לא היה לו לפרנס בדבר, קל וחומר במלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ובוודאי איירי בענין שלא היה יכול למחות בו, ומאחר שכבר נעשה המעשה, לא יכלימו, ולא יגעור בו, ומכל מקום נראה, שמידת חסידות שאינו מוחה בו, ועושה נחת רוח להפק רצונו, ומכל מקום שעושה בענין תוכחה לבנו, אפילו שגג בזו, מכל מקום דעתו היה לתוכחה, או להטיל עליו אימה, הא לאו הכי רשע [הוא] שהרי עובר על בל תשחית, וכ"כ התוספות (ל"ב ע"א, ד"ה רב יהודא) בענין זריקת ארנקי, ואף שהתוספות הפריזו על המדה, וכתבו, אפילו היכי דשווג הוא, ומשליכו בחמתו, מכל מקום בהשלכת ארנקי אין מכלימו ע"כ. מכל מקום אומר אני, שלא כתבו התוספות שבזה יצא מידי רשעתו, היכא שעושה בחמתו, אם לא שגג בדבר, וסבר שמותר לשכך חמתו, וכדמשמע הלשון של תוספות, היכא ששגג, אבל אם הוא חבר, שיודע בוודאי שאסור לעשות כן, וכמו שאמרו בפרק (החובל) [האורג] (שבת ק"ה ע"ב) שדרכו של יצר הרע לפתות האדם וללכדו ברשתו בכך שיאמר לו בחמתו קרע (כזאת) [כסות] ושבור כלים, ואחר כך אומר לו לחבול בגופו, עד שיאמר לו לך ועבוד ע"ז כו'.

נחזור למה שכתבתי, דההיא עובדא דהתם איירי במטורפת, אם כן איך יתנהג עמהם אם ח"ו נטרפת דעתם. וכתב הרמב"ם (ה' ממרים פ"ו ה"ט) וזה לשונו, מי (שנטרפא) [שנטרפה] דעתו של אביו או של אמו, (הוי) משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם, עד שירוחם עליהם מן השמים, ואם א"א לו לבנו לעמוד, מפני שנשתנו ביותר, יניחם לו וילך, ויצוה לאחרים (לנהוג) [להנהיגם] כראוי [להם], (וכתב הקאר"ו וזה לשון דברי הרמב"ם), וכתב הטור (שם) וז"ל. וכתב הראב"ד, אין זו הוראה, אם הוא יניחם וילך לו, אז למי יצוה לשומרם ע"כ, ומשמע שהוא נוטה לדברי הראב"ד, וכתב הקאר"ו (ב"י שם) וזה לשונו, דברי הרמב"ם נכונים וברורים הן, מדגרסין בפ"ק דקידושין (ל"א ע"ב) רב אסי הוה ליה אימא זקינה, א"ל בעינא תכשיטין, עבד לה. בעינא גברא, נעיין לך, בעינא גברא דשפיר כוותרך, שבקה ואזל לארעא דישראל, וכן דעת הר"ן, דהאי עובדא מוכח כדברי הרמב"ם ז"ל, ותמה על הראב"ד למה השיגו ע"כ, וכן כתב הר"ן על השגת הראב"ד, [ולא ידעתי] למה, דהא עובדא דרב אסי הכי משמע, אולי הוא סובר, דוקא למיסק לארץ ישראל, ואינו מחוור ע"כ, ואני אומר, שיפה השיגו, אם יניחם וילך, למי יצוה לשומרם, כמו שכתב, ואינו דומה לעובדא דאימא דרב אסי, דשם לא היתה מטורפת בענין שצריכה לשמירה, אלא שאלה שלא כהוגן, מרוע הלב, ע"כ חלף והלך לו למקום שלא תראה אותו:

רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה ח

אף על פי שבכך נצטוינו אסור לאדם להכביד עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול, אלא ימחול ויתעלם שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף יט

אסור לאדם להכביד עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם, שלא יביאם לידי מכשול, אלא ימחול ויעלים עיניו מהם שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול.

דרכי החיים ח"א פ"ד עמוד פ

התפייסות עם הבן

מתוך פרטי השאלה נראה שיש איזו סיבה להתנהגות הבן בחוצפה כלפי האב, כנראה שיש לו עליו איזה טענה שמזה הגיע המצב למה שהגיע, ואם אמנם הבן חייב בכבוד אביו בכל מקרה, ואין שום הצדקה להתנהגותו בצורה כזאת, מ"מ הרי קיימא לן (רמב"ם פ"ו מהלכות ממרים ה"ח - ה"ט) "אסור לאדם להכביד עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול, אלא ימחול ויתעלם... והמכה בנו גדול מנדין אותו שהרי הוא עובר על ולפני עור לא תתן מכשול". ולכן לתועלת הענין ודאי רצוי שהאב יתאמץ וישתדל לפייס את בנו ולהשלים עמו - וזה צריך להעשות באופן שההתפייסות תגיע מצד האב דוקא, וזה יביא לסידור המצב.

וידע האב שכאשר יעשה כן, אין זה תועלת רק לבנו, אלא שזה תועלת לו בעצמו, כי כאשר יתחיל להטיב ולהתפייס לו - ייטיב בנו את דרכיו ולא ישיב לו בחוצפה, ואילו במצב הקיים יש חשש גדול שזה יכול לגרום להתמוטטות העצבים של הבן, כפי שכבר ראיתי בעיני שלחץ בתוך הבית גורם לפעמים להתמוטטות העצבים, ובפרט אצל בנות שהן מאד רגישות והלחץ יכול להשפיע עליהן לרעה רח"ל, אשר שום רופא אינו יכול לרפאות, ומסתמא גם האמא של הבן סובלת מאוד מכל המצב הזה, וזה יכול לגרום לאסון גדול בכל הבית חלילה.

ועל כן צריך האב לגמור בלבו בהחלטה גמורה להטיב לו ולהתקרב אליו, ואז גם הבן יפסיק לעמוד במרדו ויתנהג כראוי כמים הפנים אל פנים, וכתוב במשלי (ט"ז, ז) "ברצות ה' דרכי איש, גם אויביו ישלים אתו", ומלבד מה שזה ייטיב את דרכיו של הבן, מאד יתכן שבמשך הזמן ישרור ביניהם אהבה וחיבה יתירה (תשובת מו"ר שליט"א, שהוסיף שבטוח שדברים אלו יבואו תועלת).

ספר הברית ח"ב מאמר יג פרק טז

פרק ט"ז

וכן יש אנשים ששומרים עצמן מלהקיע לשום אדם ואוהבים את הבריות כולם, אבל שונאים את בניהם ומכוננים לצער אותם ולהקניטם, ואומרים אין בזה עון, כי יאמרו קבלותם: הבנים בני והבנות בנותי, וכבר אני יוצא ידי חובת אהבת הבריות כולם, כי אין אני מצער לשום אדם אלא נתח מנתחי, אשר נתנם הבורא יתברך בידי והכריחם לסור למשמעתי, והמה אסורים וקשורים על-פי התורה תחת כפות רגלי, וכל אשר יחפוץ לבבי הרשות נתונה מאל עליון בידי לעשות עמהם כטוב בעיני, כנאמר: כָּבֹד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ (שמות כ', י"ב) ונאמר: אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ (ויקרא י"ט, ג'), ואני מכונן עם זה ליסורם ולהוכיחם בדרכי אלקים חיים לפי מחשבותי. ובאמת, דבריו לא בהשפלה ולא על-פי התורה, שְׁלֹמֹה יגרעו הבנים מלהיות בכלל לא תִשָּׂא אֶת אָחִיךָ (שם) ובכלל וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ (שם).

ואמנם, כמו שבענין ההטבה והצדקה כל הקרוב – קרוב קודם, כך בענין השנאה והקצרות, יש יותר עונש על המצער את קרובו מאדם אחר. והמצער את בניו על חנם עתיד ליתן את הדין ביותר, מטעם הזה. ועוד מטעם הכתוב בספר "חסידים" (סימן תקס"ה) וזה לשונו: אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ לשון רבים, ולא כתיב תִּירָא לשון יחיד. שהאב והאם בכלל תִּירָאוּ – שלא יכעיסו את הבן כל כך עד שלא יוכל להתאפק וימרוד בהם. עוד, אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ – אב ואם מוזהרים שאם בא הבן לכלל איש שִׁיירָאוּ פֶּן יכוהו ופן יקללוהו עד שיענה להם ויקללם ויכס. עד כאן לשונו. עוד כתב (בסימן תקס"ז), כתיב: שְׂדֵי לֹא מִצְאָנְהוּ שְׂגִיָּא כִּי (איוב ל"ז, כ"ג) לא הכביד הקב"ה מצוות על ישראל, לא שם כפרת הבריות אלא בדבר מועט לפי היכולת – קומץ מנחה, מחצית השקל, תורים ובני יונה, בקר וצאן, ולא טָרְחָם לבקש רָאם וְיַחְמוּר. כך לא יצנה האב את בנו דברים קשים וכבדים עליו לעשות פֶּן ימנע מלעשותם ונמצא מחטיאו. עד כאן לשונו. כי אם תִּכְבֹּד הָעֶבֶדָה עליהם יתרעמו על ה' ועל תורתו, ויאמרו: הִרְבֵּתָּ אָנוּשׁ לְרֵאשֵׁנוּ, נִתְּנָנוּ ה' בְּיָדֵי לֹא נוֹכַל קוּם [ק"ס], ובהכרח ימרדו והחטא על אבותם.

אהובי ואבי, רָאָה גַם רָאָה מה שנמצא כתוב ב"יורה דעה" (סימן ר"מ, י"ט-כ') וזה לשונו: אסור לאדם להכביד עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול, אלא ימחול ויעלים עיניו מהם, שהאב שמחל על כבודו – כבודו מחול. המכה לבנו גדול, מְנַדִּין /

אותו, שהרי עובר על לפני ענין לא תתן מקש'ל. עד כאן לשונו. וידעתי גם ידעתי איזה צדיקים משכילים שלא יאמרו דבר – הן בפה הן בכתב, לבניהם ובנותיהם – בלשון צווי מעולם, אך רק בלשון ראוי. וכה יאמרו: בני, ראוי לך שתעשה דבר זה כך וכך, ומעולם לא יאמרו תעשה כך וכך בלשון צווי, כדי שלא יכשילם בעבירה אם לא ישמעו חלילה. זכור אב נמשך אחר ה' בתמים והיה זהיר בזה, כמו שמביא רש"י ז"ל בשם חז"ל על פסוק ויהי בארבעים שנה (דברים א', ג') זה לשונו: מלמד שלא הוכיחן [משה] אלא סמוך למיתה. ממי למד? מי עקב, שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה, אמר: ראובן בני, אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחיך. עד כאן לשונו. ואם יעקב היה מתירא מראובן הצדיק, דבר רחוק כזה, אנו בדורות הללו על אחת כמה וכמה.

לכן טוב לגבר לייסר את בניו כשהם קטנים וידריכם בדרכי ה', לא יסור שבט מבניו הקטנים – אתה בשבט תקנו, ונפשו משאול תציל. אל תמנע מנער מוסר, ידיך לא אסורות בעוד הילדים רכים, כנאמר: חושך שבטו שונא בנו (משלי י"ג, כ"ד), אך בשבט מוסר, לא בשבט עברתך – אל באפך, פן תוסיף להכותו מכה רבה חלילה, והיה בך חטא. והגדולים יוכיחם במילי דשמאי, ובתוכחות על עון חלילה, בלשונו ופיו ימלא תוכחות מוסר השכל ויוכיח בדברים להשיבם לתורת ה', ושילכו בדרך הטובה והישרה, פאשר ייסר איש את בנו בדברים של טעם, ואת כל תוכחות במשפט השכל ובמדה נכונה, שלא יקניטם ביותר בכעס ובתוכחות חמה. זה הכלל: שבט ותוכחות יתן בחכמה ובשיעור הראוי, אך הכל בתוכחת מגלה ואהבה מסתרת,¹ לא בשנאה שבלב.

תוספות מסכת סוטה דף י עמוד ב

נוח לו לאדם שיפיל את עצמו לתוך כבשן האש - כדאמר בפ' הזהב (ב"מ דף נח:): כל היורדין לגיהנם עולין חוץ משלשה וחד מינייהו המלבין פני חבריו ברבים ואומר נמי (שם נט.) נוח לו לאדם שיבעול ספק אשת איש ואל ילבין פני חבריו ברבים מנלן מדוד ונראה האי דלא חשיב ליה (פסחים דף כה.) בהדי ג' עבירות שאין עומדים בפני פקוח נפש עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות המפורשות.

מאמרי הדרכה לחתנים (ר' שלמה וולבה) עמ' 11

בענין זה, ראוי להזכיר את דבריו הנוראים של הגה"ק המקובל האלקי רבינו חיים ויטאל זצוקללה"ה שאמר: "כי מידותיו של אדם נמדדות אך ורק כפי יחסו אל אשתו. כלומר: אדם העוסק בגמ"ח עם המון אנשים, מלוה ונותן, מבקר חולים, מנחם, משמח חתן וכלה וכו' - בודאי ישחק ליום אחרון בבוא עת פקודתו, כי זכויות רבות לו בעשותו חסד. אבל ידע נאמנה, כי בשמיים בודקים איך התנהג עם אשתו, אם גם עימה גמל חסד כל ימיו - אשריו וטוב לו. אך אם אותה הקניט והזניח, בביתו כעס והקפיד ללא רחם, ללא חסד ונשיאות בעול - זה מכריע את דינו, ולא יזכרו לו מאומה מכל חסדיו שעשה עם אחרים!

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד ב

רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקינה, אמרה ליה: בעינא תכשיטין, עבד לה. בעינא גברא, נייעין לך. בעינא גברא דשפיר כותך, שבקה ואזל לארעא דישראל.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קעב

באם מחוייב להכנס בחולי בשביל קיום מצות עשה דשופר וכדומה.

נשאלתי באחד שהיה חולה במחלת שטות והוא בבית החולים ונרפא אבל הרופאים אומרים שצ"ל שם עוד איזה שבועות תחת השגחתם כדי שלא יתקלקל ח"ו, אם צריכים להוציאו משם כדי שיקיים מצות שופר שבבית החולים אי אפשר. והשבתי שלע"ד אין צריכים להוציאו כי על עשה גם אונס ממון יותר מחומש נחשב אונס לפוטרו ואולי גם בפחות מחומש עיין בס"י תרנ"ו במג"א או"ח סק"ז ובספרי דברות משה על ב"ק סי' פ"ט הערה כ"ח, וא"כ כ"ש זה שעדיף להאדם אף מחומש ממון ויותר שהיה מוציא להתרפא אף כל ממונו שנחשב אונס ממצות עשה דשופר ופטור. משה פיינשטיין.

רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה יא

הממזר חייב בכבוד אביו ומוראו אף על פי שהוא פטור על מכתו וקללתו עד שיעשה תשובה, אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתיירא ממנו, ראהו עובר על דברי תורה לא יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך כאילו הוא שואל ממנו ולא כמזהירו.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף יח

ממזר חייב בכבוד אביו ובמוראו אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות, מכבדו ומתיירא ממנו. הגה: וי"א דאינו מחוייב לכבד אביו רשע, אא"כ עשה תשובה (טור ומרדכי פ' כיצד ובהגהות מיימוני פ"ו דהלכות ממרים).

ב"ח יורה דעה סימן רמ ס"ק יג

כתב הרמב"ם ממזר וכו'. לכאורה יראה דטעמו מדמסקינן דאיסורא דרבנן איכא לבן להלקות ולקלל לאב אפילו לא עשה תשובה בין בשליחות בית דין בין שלא בשליחות בית דין וכמו שיתבאר בסימן שאחר זה (ס"ד) בס"ד א"כ ממילא אית לן דחייב בכבודו ומוראו דאי לא למה אסור לו להלקותו ולקללו הלא מצוה לבזות את הרשע ולהכותו ולקללו אלא בע"כ באביו החמירו שלא לבזותו אלא לכבדו. אלא שקשה דא"כ אינו אלא מדרבנן כמו שלא להלקותו ולקללו מדרבנן ולשון הרמב"ם משמע דמדאורייתא חייב בכבודו. ע"כ יראה דעת הרמב"ם ממה שדרשו בב"ר (פרשה לט אות ז) על וימת תרח בחרן (בראשית יא לב) ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברהם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים

אברהם את כיבוד אביו שהניחו זקן והלך לו. והשתא קשה מה חשש איכא שיאמרו וכו' הלא כיון דתרח רשע היה ועובד עבודה זרה לא היה חייב בכבודו אלא בע"כ דבכל ענין חייב בכבודו. אבל רבינו השיג והביא ראיה שאינו חייב בכבודו ומשמע אפילו מדרבנן נמי אינו חייב לכבודו. ולדידיה צריך לומר דדוקא להלקותו ולקללו אסור אבל מותר לו למנוע עצמו מכבודו ומוראו בשב ואל תעשה ואפילו מדרבנן אין כאן איסור. והב"י מיישב דעת הרמב"ם ואומר שאין ראיה מההיא דהניח להן אביהן פרה וכו' ומחלק בין כבוד דחזרת רבית לשאר כבוד. ואני אומר דרבינו סבירא ליה דכיון דמצינו דאין חייבין בכבודו אין לנו לחלק מסברא. גם הסמ"ג (שם) הביא ראיה זו דהניח להן אביהן ואף על גב דאיהו נמי סבירא ליה דאיכא איסור בהכאה וקללה אפילו לא עשה תשובה אלא ודאי דחילוק יש בין הכאה וקללה לכבוד ומורא דשרי אפילו מדרבנן כדפרישית. מיהו נכון להחמיר כהרמב"ם:

ערוך השולחן יורה דעה סימן רמ סעיף לג

ראה אביו שעבר על דברי תורה מפני העדר ידיעתו לא יאמר לו עברת על דברי תורה אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך כאלו הוא שואל ממנו ולא כמזהירו והוא יבין מעצמו ולא יתבייש ואם היה אומר איזה שמועה בטעות לא יאמר לו לא תתני הכי [גמ'] אלא אומר לו אבא כך שנינו ומשמע בגמ' [ב"ק צ"ד ב] דאם אביו רשע אינו חייב בכבודו ע"ש ואם אינו רשע רק שמתנהג במדות רעות ושנוי לבריות וכן אם היה שכור טוב שיתרחק א"ע ממנו ובמדרש ויקרא [פרשה י"ב] מביא מעשה בשכור אחד מה שעשו לו בניו ע"ש ודע דמצות כיבוד ראוי ונכון שהיא ניכר היטב שעושה לשם מצוה כמ"ש בס' חסידים [סי' צ"א] דבן הקם מפני אביו והוא צריך ללכת לאחר קומו יחזור ויושב ואח"כ יקום וילך כדי שיהא ניכר שקם מפני כבודו דאל"כ נראה כמו שקם לילך וה"ה לרבו יעשה כן וכן כל כיוצא בזה וזה שכתבנו דרשע אינו חייב בכבודו יתבאר עוד בסעי' ל"ט דהרמב"ם חולק בזה:

ערוך השולחן יורה דעה סימן רמ סעיף לט

כתב הרמב"ם [ממרים פ"ו הל' י"א] הממזר חייב בכבוד אביו ומוראו אף על פי שהוא פטור על מכתו וקללתו עד שיעשה תשובה אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות מכבודו ומתיירא ממנו עכ"ל והטור וכמה מהראשונים חולקים עליו דלהדיא מבואר בב"ק [צ"ד ב] דרשע אינו מחויב בכבודו כמ"ל בסעי' ל"ג דאומר שם לענין חזרת דמי איסור לאחר מותו אין הבן מחויב כשהיה אביו רשע ויש שתירצו דהתם מיירי לאחר מיתה אבל בחייו מחויב לכבודו [לח"מ] אבל לשון הש"ס שם לא משמע כן וכן פירש"י שם דבאינו עושה מעשה עמך אינו חייב לכבודו ויש מי שתיירץ דלענין להחזיר משלו אינו מחויב [כ"מ] וג"כ לשון הש"ס דחוק לפ"ז וטעמו של הרמב"ם נראה מהא דאיתא בסנהדרין [פ"ה ב] דאין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו אף שהוא רשע ע"ש ואין זה ראיה דזהו בזיון גדול אבל אין זה ענין לכבוד ואיך יכבד אויבי ד' ואולי דגם הרמב"ם כוונתו רק בשלילה כלומר לא לבזותו אבל אין הלשון משמע כן ואפילו לדעת הרמב"ם נראה דדווקא רשע לתיאבון אבל להכעיס כמו האפקורסים והמינים פשיטא שאסור לכבדם

ופשוט הוא דרשע לא מקרי אלא בעובר עבירות תדיר אבל אם במקרה עבר עבירה לא מקרי רשע ולכ"ע חייב בכבודו ומוראו ורבינו הב"י פסק בסעי' י"ח כהרמב"ם ורבינו הרמ"א פסק כהטור וזה דעת רוב הפוסקים וכן נראה עיקר בש"ס שם:

בינת המדות עמ' 86

בינת המדות הגאון רבי משה שפירא שליט"א

הגאון רבי משה שפירא שליט"א

שאלה: במקרה ששלום הבית מופר בגלל שהחמות מתערבת בחיי הזוג, מה נכון לעשות?

תשובה: במקרה כזה שהתערבותה גורמת לנוק לשלום הבית, אסור לאפשר לחמות [אם הבעל, או אם האשה] שום התערבות בבית הצעיר, מותר גם לא לאפשר לה לבא אל ביתם, ואם זה לא מועיל מותר גם לשלוח אותה מהבית, באופן שהיא תבין שהתערבותה גורמת לה ריחוק מהם, וזאת חובתו של האיש, זה פשוט לגמרי שאין כאן שום ענין של כיבוד אם, הוא לא חייב להקריב את חייו בשביל כבודה, ולמרות זאת בכל מקרה כדאי קודם להיועץ בתלמיד חכם שאינו נוגע בדבר.

רמ"א יורה סימן רמ סעיף כה

וכן אם האב מוחה בבן לישא איזו אשה שיחפוץ בה הבן, א"צ לשמוע אל האב (שו"ת מהרי"ק סימן קסו)

שו"ת מהרי"ק סימן קסו

(ג) ואשר נסתפקת אם יש כח ביד האב למחות ביד בנו לישא אשה אשר יחפוץ בה הבן לע"ד נראה שאם היא אשה ההוגנת לו שאין כח ביד האב למחות ביד הבן חדא דאפילו לענין ממון אודי ליה רבנן לרבי ירמיה כמאן דאמר משל האב וכן פסקו כל פוסקי הלכות אשר ראיתי כל שכן הכא שהוא דבר השייך בצערא דגופא להניח האשה אשר חפץ בה ויצטרך לקחת אשה אחרת אשר לא תישר בעיניו כל כך ועוד דקרוב הדבר בעיני להיות כמצוה לעבור על דברי תורה שהרי אמרו רבותינו ז"ל אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה אלא שעכשיו הותר פן יקדימונו אחר כמו שכתבו התוספות והפוסקים הרי שהקפידו שיקח אשה אשר יחפוץ בה ותמצא חן בעיניו וכן בכמה מקומות חשו חכמים ז"ל לחבב האשה על בעלה וכבר השיב רבינו אשר דאם האב מצווה על בנו שלא ידבר עם פלוני ולא ימחול לו על מה שעשה לו עד

זמן קצוב שאם הבן רוצה להשלים שאין לחוש לצואת אביו מפני שאסור לשנא שום יהודי כולי כדאית' בטור י"ד הכא נמי לא שנא לפי הנלע"ד מאחר שיש בדבר נדנוד עבירה כו' כדפי' לעיל. ועוד דעד כאן לא מיפלגי אם משל אב אם משל בן אלא בדבר דשייך האב בגווה פרנסת האב שצורך גוף האב וקיומו אבל במלתא דלא שייך בגווי' כי הכא פשיט' דאין כח לאב למחות בבן לא משום כבוד ולא משום מורא (ד) דלא שייך כבוד אלא כגון מאכילו משקהו מלבישו מנעילו כו' מורא לא ישב במקומו ולא סות' את דבריו כו' וכן כיוצא בזה דשייך לאב אבל במלתא דלא שייך האב בגווה פשיטא דאין כח האב למחות ביד בנו. וגדולה מזו כתבו תוספו' שאנ"ץ בפרק קמא דקדושין בשם רבי' יצחק דאפילו למאן דאמר משל בן הני מילי כגון שהאב נהנה מגוף הדבר כי הכא שהוא נהנה מממון הבן אבל אם נזדמן לו כבוד אביו וחזרת אבידתו כיון שאין האב נהנה בגוף האבידה אין הבן חייב להפסיד אבידתו בשביל אביו כל שכן וכל שכן למאן דאמר משל אב. ועוד כל שכן וכל שכן היכא שאין הבן מניח מלעשות כבוד אביו המוטל עליו בשביל אותו מעשה שהאב מצווה עליו שלא לעשות כי הכא והא דאמר' אפי' זורק ארנקי לים כולי כבר העמידה רבינו יצחק בארנקי דאב לדברי האומר משל אב ואפילו לדברי האומר משל בן ובארנקי דבן היינו דוקא שהאב נהנה בהשלכה זו כגון למרמא אימתא אינשי ביתיה כמו שפיר' תוספות שאנ"ץ ואף על גב דלכאורה רבינו משה מיימון פליג על דברי רבינו יצחק מדהביאה בסתם ולא פירש דמיירי ביש לו הנאה בהשלכתו וגם פליג על מה שהעמיד' רבינו יצחק בארנקי של אב מכל מקום יש לחלק דאע"ג דאין הבן רשאי להכלים אביו ולצערו בשביל ממונו מכל מקום אין חייב הוא להפסיד ממונו בשביל כבוד אביו וכן צריך לומר ע"כ שהרי רבינו משה עצמו פסק כמאן דאמר משל אביו אלא ודאי צריך לחלק כדחלקתי וכל שכן דאין לו להניח מלקחת אשה ההוגנת לו והישרה בעיניו משום כבוד אביו וכדפירשתי.

אידך תנא פליג ומוקי לה בלאו דמחמר, משום דקס"ד דבעלמא לא אתי עשה ודחי לא תעשה גרידא, וכלאים בציצית דדחי משום דציצית שקולה כנגד כל המצוות⁴³ ולא גמרינן מיניה, אי נמי דצמר ופשתים לא מייתר וכדוקיה דרבא, אבל אנן דקימא לן בעלמא דדחי, על כרחין ללאו דמבשל הוא דאתא, והאי תנא דיכול תהא כבוד אב ואם דוחה את השבת בלאו דמבשל קאמר, אבל לדידך דמוקמת ליה בלאו דמחמר ולומר דתנאי לא פליגי, אם כן ליגמר מהכא דבעלמא לא דחי, דהא לאידך תנא על כרחין לא דחי, ונגמר מהכא דלא דחי. תימה⁴⁴ דאפילו תמצא לומר דבלאו דמחמר מוקמינן ליה⁴⁵, אכתי לא ילפינן מיניה ללאו גרידא דעלמא, דשאני שבת דעשה ולא תעשה הוא, דכתיב וכיום השביעי תשבות, והא דאיצטריך רחמנא למיסריה, משום שהוקש כבודו לכבוד המקום, מהו דתימא ניציית ליה, קמ"ל כדאיתא התם במציעא⁴⁶. וי"ל דסבירא לן, דאם איתא דבעלמא דחי לאו גרידא, הכא כיון שהוקש כבודו לכבוד המקום דחי אפילו לאו ועשה⁴⁷.

את שבתותי תשמורו אני ה'⁴⁸. פי' לישנא דתשמורו קא דריש, כלומר לעולם שבת שמורה שלא תדחה⁴⁹. ולקמן נמי איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו, הכי נמי תשמורו קא

דריש. ורש"י ז"ל פירש, דאני ה' קא דריש⁵⁰. מה להנך שכן הכשר מצוה. פרש"י ז"ל⁵¹, ודאי בכשל לי שחוט לי, דשאני⁵² התם דאי איפשר לקיום⁵³ מצות אביו בלא עקירת השבת, אבל הכא הא איפשר דחליץ, ואכתי עליה למאי איצטריך למיסרה. ואין פירושו מחזור, חדא דאין לשון הכשר-אלא מתקן ומכין, כענין שאמר⁵⁴ מכשירי אוכל נפש, הוכשרו בשחיטה⁵⁵, ועוד דאם כן מצינו אשה עולה לחליצה ואינה עולה ליבום דבר תורה⁵⁶, ורבא דאמר הכי בפרק כיצד⁵⁷ גבי⁵⁸ איסור מצוה ואיסור קדושה חולצת ולא מתיבמת, הכא איפשר בחליצה ומקיים עשה ולא תעשה, איתותב, דכל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה⁵⁹. ועוד דאם כן ממילה ופסח ותמיד ומיתת בית דין בשבת דאתינן למידק מינה לקמן לא תיתי, דמה להנך שכן אי אפשר קיומן אלא בעקירת השבת, ואעפ"י שאיפשר למולו למחר ואי נמי לדונו למחר, השתא מיהא אי אפשר קיומו של דבר אלא בדחיית השבת, והכשר מצוה איכא. ותדע לך, דהא בנין בית המקדש, איפשר למחר וקרי ליה הכשר מצוה. ועוד הא דאקשינן לקמן גבי בנין בית המקדש, הכשר מצוה מהתם נפקא, מאי קושיא, ממורא⁶⁰ אב גמרינן לכל התורה דדחי היכא דהוי הכשר מצוה, ודמקדש לגופיה⁶¹

כל התורה. 44 קושיא זו היא קרשית התוס' בד"ה ניגמר. וע"ל בדברי רבינו בד"ה ונגמר, שהקשה רבינו קושיא זו באופן אחר עיי"ש הערה 36. 45 בנדפס ובכ"א: דמחמר לא ילפינן. ובנדפס: למחמר. 46 לב, א. 47 כ"כ התוס' ד"ה ניגמר, וכ"כ הריטב"א: חשיב עשה דשבת כמאן דליתיה. וע"ל ה, ב ד"ה מאי לאו דאמר ליה, בדברי רבינו שם שביאר היטב אמאי חשיב עשה דשבת כמאן דליתיה. וע"ע בריטב"א שכתב ליישב קושיא זו ע"פ הרבינו יונה שהביאו רבינו בדיבור הקודם. 48 לפנינו "אני ה'" ליתא, ועיין במסורת הש"ס שהגיה כן. ובב"מ לב, א איתא, ועיי"ש בהגהות הב"ח. 49 כ"כ הרמב"ן ד"ה הא דדייק. ובריטב"א כ"כ בשם התוס' ומשום דתשמרו לשון זירוז. 50 כ"כ רש"י לעיל ה, ב ד"ה כולכם. וכ"כ רש"י בבבא מציעא שם בד"ה אני ה', וכ"כ תוס' לעיל ה, ב ד"ה כולכם. ובתור"כ ריש פרשת קדושים, משמע דמואת שבתותי תשמורו יליף, כדעת רבינו. ובריטב"א ב"מ שם כתב כדעת רש"י. ועיין ברמב"ן ובריטב"א כאן מדוע לא

פירשו כרש"י 51 ד"ה אלא. 52 בכ"ב: ושאני. 53 בכ"ב: לקים. 54 ביצה כח, ב. 55 חולין קכו, ב במשנה. ועיין בריטב"א שהקשה כן. 56 כה"ק תוס' ד"ה שכן הכשר מצוה. 57 לקמן כ, א. 58 בכ"א: גמר'. בכ"ב: גמרינן. 59 מלשון רבינו משמע, דהיינו טעמא דאיתותב רבא, משום דכל שא"ע ליבום א"ע לחליצה, וכ"מ ברמב"ן ובריטב"א. וצ"ע דשם איתותב מהא דתניא אם בעלו קנו, כלומר דמזה מוכח שעולה ליבום, ולא משום דכל שא"ע ליבום א"ע לחליצה. ועוד צ"ע, דרבינו עצמו כתב שם כדעת בה"ג דלמסקנא ח"ל ועשה חולצין מדאורייתא משום הדרשא דיבמתו, וא"כ לפי דעת רבא שאין עשה דוחה ל"ת וא"ע ליבום, גם ח"ל בכלל יבמתו דעולה לחליצה. אולם התוס' כאן הקשו מהא דלקמן כא, א דלא חשיב אפשר לקיים שניהם ע"י חליצה, משום דחליצה במקום יבום לאו מצוה, וכ"כ המאירי. ועיין בערוך לנר מש"כ ליישב דברי רש"י מקושיא זו, ובמש"כ בקובץ הערות סי' ח אות יא. 60 בכ"ב: ממוראת אב. 61 שם: ולמקדש גופיה איצטריך.

בזה, וכן אמר לו אל תחזיר כדי שלא יבטל מלהאכילו וכיוצא בזה קאמר, הא לאו הכי אין צריך לומר שלא ישמע לו⁶⁷. והילכך לא גמרינן מלאו דמחמר ללאוין בעלמא שלא ידחו, דהתם ליכא אלא הכשר מצוה. וכן נמי במחמר דבנין בית המקדש, שאין בו בנין הבית ממש, אלא שהוא מכשירי הבנין⁶⁸. והיינו דאקשינן לקמן, הכשר מצוה תיפוק לי מהתם דלא דחי.

[ו, ב] לא ר' יוסי היא. והשתא הוה מצי לאקשווי וליגמר מהכא דלא דחי כדלעיל⁶⁹, אלא דעדיפא מינה קאמר ליה⁷⁰, דאי הוה מקשי ליה הכי, הוה מתרץ ליה נמי כדלעיל, שאני הכא דהכשר מצוה הוא, דהבערה נמי אינה גופה של רציחה⁷¹. ומיהו איכא למידק, היכי הוה ס"ד דמשום דאתי עשה ודחי לא תעשה הוא, והא קימא לן⁷² דכי אמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה, הני מילי כגון מילה בצרעת וכלאים⁷³ בציצית, דבשעה דעבר אלאו מקיים עשה, אבל הכא הא קא מבשל ועבר אלאו קודם למיתת בית דין⁷⁴. וי"ל דהכא נמי הוה ליה למיפרך הכי, אלא דעדיפא מינה אמר ליה⁷⁵. ויש אומרים⁷⁶, דהכא נמי איכא למימר,

היינו רק כאשר המ"ע היא בקום ועשה ולא בשוא"ת. ועיין בברכת שמואל סי' ג אות ב, שכתב להסביר דברי רבינו, דכיבוד שאין בו הנאה של כלום אף דהוי ג"כ מצוה דכיבוד, אבל אין זה גוף המצוה באופן שעובר על ביטולו. ועיין עוד בסמוך בהערה הבאה. ⁶⁷ וכ"כ תוס' בקידושין לב, א ד"ה רב יהודה, דאל תחזיר בתנ"ך לא צריך קרא. וכ"כ במאירי עמ' 27, והוסיף: שאם אין כאן אצלו שום צורך אלא דלעבורי לתוד קא מיכוין לא איצטריך קרא דהא רשע הוא, ואיקרי כאן נשיא בעמך בעושה מעשה עמך, ועיי"ש בהערות. אבל מדברי רבינו משמע, דבכה"ג ליכא מצוה, וע"ל בהערה הקודמת. והנה רש"י בד"ה היטמא, פירש דאמר לו היטמא בבית הקברות להשיב אבידה, וכבר תמהו האחרונים למה הוצרך לפרש כן, ולכאורה י"ל כמש"כ המאירי הנ"ל דאי לא"ה הוי אינו עושה מעשה עמך. ועיין בערוך לנו שפירש בדעת רש"י, שדעתו כדעת רבינו והרמב"ן. וע"ע בענין זה בסמ"ג עשין קיב קיג, וביראים סי' רכא רכב (נו), ועיי"ש בתועפות ראם. ⁶⁸ עיין בקרן אורה מש"כ בזה ובדברי רבינו. ⁶⁹ בע"א. ⁷⁰ 70 כ"כ הרמב"ן. ⁷¹ וכ"כ המאירי עמ' 29. ⁷² שבת קלב, ב; ביצה ח, ב. ⁷³ בכי"ב: וסדין בציצית. וכ"ה ברמב"ן. וכ"ה בביצה שם. ⁷⁴ כה"ק הרמב"ן. וכה"ק הריטב"א והמאירי. ⁷⁵ וכ"כ הריטב"א והמאירי. ⁷⁶ הרמב"ן.

איצטריך, דאע"ג דהכשר מצוה הוא הכא לא דחי. ומכל מקום בין מורא בין מקדש הכשר מצוה נינהו, הא ביבום דלאו הכשר מצוה הוא לא דחי, ולא איצטריך עליה למיסרה⁶². ונראין דברי רבינו חננאל ז"ל שפירש⁶³, דאלאו דמחמר קאי, כלומר לעולם בלאו דמחמר, ודקא קשיא לך ליגמר מהכא דלא דחי, שאני הכא דאין בטולו אלא הכשר מצוה בלבד, ובשעה שמבטל הלאו לא מקיים העשה ממש, וכגון שאמר לו אביו חמר אחר בהמה זו להביא גוזלות, או דבר שצריך ליהנות ממנו, ולפיכך כשהוא מחמר אין זה ממשו של כבוד אלא הכשר כבודו, ואעפ"י שאמר לו האב לחמר אחר הבהמה, לפי שאין עיקר כבוד⁶⁴ אלא במה שיש לו בו הנאה, וכדאמרינן בקידושין⁶⁵, איזהו כבוד מאכילו ומשקהו ומלבישו ומנעילו, אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו בו הנאה של כלום, אין זה כבוד שנצטוו עליו, וכבוד כזה אין בו עשה של תורה שידחה אפילו לאו גרידא⁶⁶. ומה שאמרו יכול אמר לו אביו הטמא, לא לחנם אמר לו שיטמא, דהא לא צריכא קרא, אלא שאמר לו להביא פירות מבית הקברות וכיוצא

⁶² כך הקשה הרמב"ן בד"ה מה להגך שכן הכשר מצוה עיי"ש, וכה"ק במאירי. ועיין בתוס' ד"ה שכן, מש"כ בזה. ⁶³ מובא בתוס' ד"ה שכן, ברמב"ן בריטב"א ובמאירי. ⁶⁴ בכי"ב: לפי שאין כבודו. ⁶⁵ לא, ב. ⁶⁶ דעת רבינו כהרמב"ן, שאם אמר לו לעשות דבר שאין לו הנאה של כלום, אין זה כבוד שאמרה תורה. וכ"כ הריטב"א כאן ובכ"מ לב, א. ומשמע מדברים אלו, שאין כלל מצות כבוד בכה"ג. אולם בבאיור הגר"א יור"ד סי' רמ ס"ק לו בליקוט כתב, שמדברי רבינו כאן, משמע שדוקא לענין דחיית הלאו ל"ה בכיבוד זה מ"ע, אבל בדליכא לאו איכא מצוה לשמוע בקול אביו, והיינו ממש"כ רבינו כאן: וכבוד זה אין בו עשה של תורה שידחה אפילו לאו גרידא. וכ"כ החזו"א נשים סי' קמח, על דברי התוס' בקידושין לב, א ד"ה רב יהודה, והסביר דברי הגר"א, שעיקר העשה הוא בכיבוד של מאכילו ומשקהו, אבל מ"מ הוא חיוב דאורייתא לשמוע בקולו בכל דבר, שהרי רצון התורה בכיבוד אב ומוראו. ועוד כתב שם לענין הנושא אשה שלא לרצון אביו, דהוי בכלל מורא, דאין זה קל מסותר דבריו בהכרעת הדעת בלבד. וכ"כ המקנה קידושין לא, ב דאם מצוה אותו בדבר שאין לו בו הנאה הוי בכלל מורא. וצ"ע דאי הוי בכלל מורא אב, למה לא תדחה מצוה זו את הלאו. וי"ל דקיום מצוות מורא ל"ה בקום ועשה כמה שמקיים מה שאביו אומר לו, אלא בשוא"ת בזה שאינו סותר דבריו משום מורא, והא דדחי עשה לל"ת

Dr. Benzion Sorotzkin, Psy.D.
Clinical Psychologist
Brooklyn, NY
www.DrSorotzkin.com
bensort@aol.com

HONORING PARENTS WHO ARE ABUSIVE

Part 1*

As a clinical psychologist in the *frum* community I have frequently been asked by patients to address the question of the obligation to honor abusive parents. As a result, I have researched the issue and have discussed it with some prominent *Rabbonim*. I would like to share some of what I have learned with other clinicians and anyone else who needs to address this issue.

It goes without saying that *kibbud av va'eim* is a very important and complex *mitzvah*. Any particular situation will involve specific clinical and *halachic* issues that have to be evaluated by a knowledgeable *Rov* for specific guidance. It does help, however, if the questioner is as knowledgeable as possible about the issues involved. It is for that reason that I would like to share with the readers some interesting and not so well known dimensions of this issue.

Talmud Kiddushin 31a

A frequently quoted Talmudic passage regarding the extent to which one is obligated to honor even an abusive parent is the story in *Kiddushin (31a)* where a Roman officer (Dommah Ben Nesinah) is praised for maintaining his composure even after his mother tore his clothes off and spit in his face in public. Unfortunately, the comment of the *Tosafos* there that, according to the *Midrash*, the mother in the story was *meturefes b'daata* (e.g., insane or suffering from Alzheimer's disease) is usually not cited. This fact certainly puts the story in a very different light. Certainly, an Alzheimer's patient cannot be held responsible for such behavior. (Yet, it was terribly embarrassing to the son and therefore he is commended for remaining passive. Anyone who has cared for such a patient will testify as to how difficult it is not to respond harshly). It is unfortunate that this *Gemara* is cited as evidence that a child is required to passively submit to

* Published in the The International Network of Orthodox Mental Health Professionals *Nefesh News*, Jan. 2004, pp. 17-20. Also reprinted in: *Child and Domestic Abuse: Torah, Psychological, & Legal Perspectives*, by D. Eidensohn & B. Shulem, Emunah Press, 2010, *Vol. 1*, pp. 113-131 and in *Rabbis and Psychologists: Partners or Adversaries*, by Seymour Hoffman (Ed.), 2014, pp. 61-90.

chronic abuse by a parent (who is not *meturefes b'daata*) in the name of *kibbud av va'eim*!¹

The well-known commentary on the Talmud, the *Yam Shel Shlomo* (Rø Shlomo Luria, the *Maharshal*), cites the *Tosafos* and adds (free translation):

I agree that this mother must have been *meturefes b'daata* since this story is cited in order to teach us the laws of *kibbud av va'eim* and if she wasn't *meturefes b'daata* the son would be permitted to protest in order to prevent his mother from causing him financial harm and certainly he can prevent her from causing him bodily harm. And even if she had already harmed him he can sue for damages in *bais diní* .. So we must say that she was *meturefes b'daata* and that's why he couldn't protest and that's why he didn't rebuke [*ōgo'arō*] her [the implication is that if she wasn't *meturefes b'daata* the son would be permitted to protest and rebuke her in order to prevent her attack].

The *Yam Shel Shlomo* then comments on the *Tur* who also cites this *Gemara* (without the qualification that the parent was *meturefes b'daata*):

This ruling of the *Tur* [that one should remain passive in response to such a parental attack] must be referring to a situation where he is unable to protest because it is already after the fact, and therefore he shouldn't insult [*kelimah*] or rebuke his parent.

We see that this widely quoted event that supposedly mandates that children need to passively submit to chronic abuse, is in fact limited to where the parent is insane or where it's after the fact.²

The *sefer Kibbud Av Va'eim* (Rabbi Hillel Litwack, p. 32) asks how a child can permit his parent to violate a Torah law by submitting to being hit and embarrassed in public by his parent. He also suggests that the child is not even permitted to be *mochel* [to allow, to forgive] the parent since a person is not permitted to harm himself. Likewise it's possible that one is not permitted to allow a parent to embarrass him in public since it is comparable to murder. He also concludes that it must be after the fact. Rabbi Litwack also asks why the *Mechaber* doesn't discuss the issue if the child is permitted to try to stop the parent before the fact as he does in a different case involving monetary loss. He cites one authority who suggested that it may be too obvious to mention that the child is not obligated to allow the parent to hit him for no good reason.

¹ The *Midrash Rabbah* (*Devarim* 1:15) also states that Dommah Ben Nesinah's mother was *chasras daas* (mentally deficient) and that he told her *ōdayaich imiō* (enough Mother) i.e., he didn't remain silent.

² I have purposefully avoided defining the term *ōabuseō* which can run the gamut from mild verbal abuse to sexual molestation. The point here is to establish the fact that at some point parental abuse may impact on the child's obligation to honor his/her abusing parent.

Wicked parents

The *Yam Shel Shlomo*, suggests that perhaps it would be a meritorious act (*midas chasiddus* ó i.e., beyond the letter of the law) not to protest even before the fact, providing the parent truly (albeit erroneously) believed that this was an appropriate educational intervention,¹ for if the parent simply acted in a fit of anger then he is a *roshta* [wicked person]. In the *Chidushei Rabbeinu Yaakov me'Lublin ve'Rabbeinu Heshel me'Krakaw* (in the *Tur Hachodosh*) it states that if the father is acting like a *roshta* then the son is permitted to insult him [*lehachlimo*]. While the *Rambam* and the *Mechaber* rule that there is an obligation to honor a wicked parent, the *Ramo* and the majority of *poskim* disagree. The *Oruch Hashulchan* rules like the *Ramo*. A very prominent *posaik* told me that the normative *Halacha* is like the *Ramo*.

The *Yam Shel Shlomo* then relates a dispute between the *Rambam* and *Ravad* regarding the obligation to personally care for a parent who acts inappropriately. He distinguishes between such behavior when it is due to *tiruf ha'daas* (e.g., suffering from Alzheimer's disease) where according to the *Ravad* there is such an obligation, and where the parent is acting out of *ro'ah lev* (a wicked heart) where there is no such obligation.

While we do not hesitate to describe acting out teens as having a *lev rah* (wicked heart),² we resist thinking of abusive parents as acting out of *ro'ah lev*. However, the *Yam Shel Shlomo* and others recognize this possibility and make it clear that there is no obligation for a child to honor such a parent. Where possible, it is best for the child to move away. However when not possible, according to these *poskim* a child is permitted to take steps to protect himself from abuse and can seek recourse in a *beis din* after the fact. It is very unfortunate that some teachers may (inadvertently) imply to children that the *Torah* obligates children to passively tolerate chronic abuse by parents when this is not the case.

The *petur of choleh*

Harav Dovid Cohen *shlit"a* has stated [see addendum] that if interacting with an abusive parent makes a person emotionally ill then the child is exempt from this obligation. Since one is not required to spend more than a fifth of his assets for a *mitzvas aseh* then certainly one is not required to make himself sick. Obligating abused children to unconditionally honor their abusing parents will almost certainly exacerbate their emotional distress and/or disability and they are therefore, not obliged to do this.

When presenting a particular abusive parent's question to a *Rov* it is imperative to be completely open regarding the extent of the abuse and the degree to which the abuse is causing the child emotional distress and disability. Often children find it very difficult to

¹ And presumably, providing it doesn't make the child emotionally ill, as discussed below.

² This is often expressed ó even by parents ó with comments such as, "He's manipulative, lazy, self-centered, he has a character flaw," etc.

be fully open even with themselves in this regard and it then becomes the clinician's duty to help the patient to formulate his/her question fully and accurately.

Defending oneself

Many children feel that defending themselves from false parental accusations is a violation of *kibbud av va'eim*. This is not so. In the *Sefer Ben Yechabed Av* (p. 91) he states that a child is permitted to respectfully state that the accusation is false.

The obligation to admonish [*tochocha*]

Rabbi Litwack (*sefer Kibbud Av Va'eim*, p. 34, and p. 47 in the name of the *sefer Chadrei Daiah*) suggests that since children are obligated to admonish their parents if they are violating a *halacha* therefore, if parents speak to their children abusively ó clearly a violation of *halacha* ó the children are obligated to rebuke their parents [as respectfully as possible under the circumstance].¹

Clinical consideration

I have elsewhere discussed at length the clinical challenges of treating Orthodox adolescents with abusive parents.² One area of conflict is the *kibbud av va'eim* obligation. I explain why children are so resistant to acknowledging the abusive nature of their parent's behavior (even when it is blatant) and why it is important to help the child to overcome this resistance. I also elaborate on why it is imperative that abused youngsters be told clearly that what their parents are doing is abusive, against the Torah and inexcusable. Likewise, they need to be told that the parental abuse does mitigate their *kibbud av va'eim* obligations (the degree and nature of mitigation needs to be determined by a knowledgeable *Rov*).

The *Maharik* on the limits of the *kibbud av va'eim* obligation

The popular perception (often reinforced by self-serving parents) is that the *mitzvah* of *kibbud av va'eim* is all-encompassing and without limits or qualifications. It is important to realize that there are clear parameters to this obligation. For example, the *Maharik* states that a father does not have the authority to forbid his son to marry the woman he desires and the *Ramo* rules like the *Maharik*.

¹ See *Tanah Debei Eliyahu Rabah* (19:1), regarding the obligation to rebuke a parent who is speaking inappropriately, which would seem to apply also to a parent speaking abusively. [See also part 3, item 1].

² Sorotzkin, B. (2002). "The denial of history: Clinical implications of denying child abuse." *The Journal of Psychohistory*, 30, 29-53. See also my article, "The role of parents in the current crises of rebellious adolescents: Dare we discuss it? Can we afford not to?"

The *Maharik* gives three reasons for his ruling and I believe these reasons are clearly applicable to a child contending with an abusive parent.

- 1) The *halacha* is that the parent has to bear the financial burden of the son's fulfillment of the *mitzvah* of *kibbud av va'eim* (*omishel av*, e.g., the son has to prepare and serve the food for his father but the father pays for the food). If the child is not required to undergo a financial loss then he certainly does not have to endure personal suffering by not marrying the women of his choice.
- 2) We see in many places in the Talmud that the *chachomim* are concerned that a wife should find favor in her husband's eyes so that they have a good marriage. By trying to force his son to forgo his choice in a wife it is as if the father is ordering his son to go against the Torah since he is not likely to have a good relationship with a choice forced upon him. [One can perhaps likewise argue that abused children frequently rebel against their parents' religious beliefs, or develop serious emotional disorders, neither of which is desired by our *chachomim*.]
- 3) The *Maharik* rules [and this is the normative *halacha*] that the obligation to honor parents applies only when the parent asks for something that benefits the parent directly, e.g., bringing him food. The obligation does not require obeying commands that do not directly benefit the parents, for example, whom the child marries.¹

Defending the strong at the expense of the weak

It is sad that, as a community, our religious sensitivities causes us to be more concerned with the obligation of abused children to honor their parents than with the serious violations of *halacha* being committed by abusive parents! We are very comfortable saying to an abused boy, "Sure, it's unfortunate that your father is abusive, but that's how he is and he isn't going to change. You are obligated by the Torah to honor him so just get over it." Abused children are often told that they are obligated to forgive their abusive parents even when their parents never acknowledged the abuse and have certainly never apologized for it and are still continuing to abuse them currently. What's more, they are often compelled to apologize for getting angry over the abuse!

In contrast, we seem to be too intimidated to say to the abusive father, "It's unfortunate that you are having difficulties with your boy, but every time you speak to him abusively you are committing numerous *aveiros* (e.g., *V'ahavta l'rayacha komocha*), and these violations are especially egregious because your victim is a family member."²

¹ See more on this issue in part 3.

² See *Sefer Kibbud Av Va'eim* (Rabbi Hillel Litwack) p. 65, citing *Sefer Habris*. Rabbi Yechiel Jacobson, a well-known *mechanech* in *Eretz Yisroel*, relates a story. A father told the Steipler Gaon that he is concerned that his son is violating the *mitzvah* of *kibbud av va'eim* by not listening to him. The Steipler got upset at the father. "If you tell him things you know he won't listen to then **you** are in violation of *lefnei eiveir lo setain michshol*. As for your son, there is a simple solution, you can be *mochel* him, and if you don't you are foolish because you will be held responsible for that also."

As *Harav* Dovid Cohen relates [see addendum], when a prominent person is arrested for molesting children there is often more concern in the community for the fate of the molester than for the wellbeing of the child victims.

The abused become abusers

A substantial body of research has shown that, while far from inevitable, children who are emotionally abused tend to develop a variety of emotional and behavioral problems including drug abuse and other addictions. They also are more likely to be emotionally abusive of their own children later in life as compared to children who are not abused.

Research by Briggs¹ and others on sexually abused children has found that those victims who minimized the depravity and negative consequences of their abuser's actions were substantially more likely to become abusers themselves in adulthood. It is as if they say to themselves, "If what was done to me wasn't such a terrible act, then it won't be so terrible if I do it to someone else."

Children have a natural tendency to deny and/or minimize the harmful nature of parental abuse. It would seem likely that compelling children to honor their abusive parents would reinforce this tendency by indicating that abusing children does not diminish a person's honor. This would likely increase the likelihood of perpetuating this type of behavior.

When the community starts putting more pressure on parents not to be abusive rather than pressuring children to honor abusive parents, we may then begin to make a dent in the ever increasing tide of youngsters with serious emotional and behavioral disorders.

¹ Briggs, F. & Hawkins, R. (1996). "A comparison of the childhood experiences of convicted male child molesters and men who were sexually abused in childhood and claimed to be nonoffenders." *Child Abuse and Neglect*, 20, 221-233.

Addendum

**Excerpts from a speech by Harav Dovid Cohen, *shlit"a*.
"Counseling the contemporary Orthodox Jewish family."
Young Israel Council of Rabbis Annual Conference, February, 2000.**

í í . It has happened in our community [that] the person who was [sexually] abused was made to suffer by the community. [They were not so concerned] about the person that was being abused, [rather they were] worrying about the abuser that he not *chas v'shalom* go to jailí í í ..

To address some of the questions [presented by] Dr. Sorotzkin [**regarding the obligation of *kibbud av va'eim* in a case where children were abused by their parents**] Now I maintain there is a difference as far as the type of abuse concerned. *kibbud av va'eim* comes with *nisyonos*, as the *Gemara* in *Kidushin* tells us, *ad heychan kibbud av va'eim* the *Gemara* tells us where the mother of the Roman officer came and took off this *chashuva beged* and spat at him, so the *Tosfos* brings that she was a *meturefes*, she was insane. So, of course, that has a lot to say why the soní did not really feel that his mother was embarrassing him, maybe he felt a tinge of embarrassment, but everyone understood because they saw she was a *meturefes*. But, in a situation where a child was [sexually] abused by a parentí . we know it is worse than being a *choleh* [ill person]. A child who has to deal with a parent, who sexually abused that child, it's almost to say that that child will never become *meshuchrar* [freed], it's very difficult to get the damage out, and if the person has to deal with the parent, there are very few people that can possibly do so. So certainly when it comes to sexual abuse, I feel that it is not worse that a *mitzvah* where most *poskim* will tell you that a *choleh* is *potur* [exempt], we are talking about *mitzvas asech* now, just as there is a *shiur* of *mitzvos ad chomesh* [one is only obligated to spend one fifth of his assets for a positive commandment]í ., so the *Poskim* say when it is a question of being a *choleh* that it is the same thing, that being a *choleh* is like *ad chomesh*, so that there is really no *chiyuv* [to make one's self ill for the sake of *kibbud av*]í ...

There is another *snif* to be *matir* [reason for leniency], because when a parent is a *rosha* [wicked person], in sexual abuse the parent has a *din* of a *roshaí* . So in the case of a *rosha*, even though there are two *daos* [opinions] in the *Shulchan Aruch*, which is a little strange, because *rov rishonim* disagree with the Rambam, and they hold like the *pashtus* of the *Gemora*, that there is no *chiyuv kibud av* by *eino osech maaseh amcha* [i.e., a *rosha*]. The Rambam says there is a *chiyuv*. But there are many, and the *Bach* is clear on this that the Rambam only meant this that it is a *d'Rabanan*. So again we have an extra *kula* [leniency], we have a *machlokes Rishonim* [most *Rishonim* rule that there is no obligation of *kibbud av* by a wicked parent] , and we also have the *kula* that it is only *m'Darabonin*, so we can be *meikil*, as far as that is concerned.

[Regarding the question presented by Dr. Sorotzkin if it is permissible for a child to speak negatively about his or her parents in therapy.] In a situation of speaking to a therapist concerning these things, I'm not speaking [only] of sexual abuse necessarily, but all [issues] where the therapist feels that by discussing these things they can turn the patient around, [for example] where the patient could acquire affection from the parent, even though the patient has various *tainus* [complaints] on the parent, I believe the *mekor* [source to permit this] is the *Gemora* in *Sanhedrin* (84b), where the *Gemora* speaks about a child taking a splinter from a parent, where it can cause a *chabura* [wound] and the *Gemora* says a very interesting *heter* [reason for leniency] - *v'ahavta l'rayacha komocha* [love your neighbor like yourself]. The way *Rashi* explains it to mean [that one is only prohibited to do to others that that he would not want done to himself ó this excludes being ðwoundedö in the process of having a splinter removed]. This to my mind [is similar to when] the *poskim* speak about *lashon harah l'toeles* [for a helpful purpose], which is not limited to *loshan harah*. Any [transgression of] *bein adam l'chaveiro* [when it is] *l'toeles* is *mutarí* .. Indeed, the *heter* of a parent to hit a child is because it is *l'toeles* for the *hadracha* [guidance] of the child. Any [transgression of] *bein adam l'chaveiro* is *mutar* [permissible] when it's *l'toeles*. That's why a parent [is only permitted] to hit a child [if it's] *l'shem shamayim*. And from that *Gemora* you see - and it's a *sofek* - that *kibbud av va'em* has a *din* of *bein adam l'chaveiro*. There are many other *sevaros* [reasons] to be *matir* [to be permissible], but I feel it is certainly *mutar be'chei hai gavna* [permissible in this type of situation].

Part 2*

I recently came across an article by Rabbi Yitzchok Zilberstein, the Rov of Ramat Elchonon, Bnei Brak (and the son-in-law of Harav Y. S. Elyashev *shlit"á*) in the Torah journal, *Kol Torah (Nissan 5763)*. The article contains four *teshuvos* on the permissibility of offending the honor of parents for therapeutic purposes. I would like to focus on the fourth *teshuvah*, as it reinforces the point that a patient's psychological state and/or emotional needs can sometimes diminish his or her *kibbud av va'eim* obligations.¹

Rabbi Zilberstein was asked the following by a mental health professional (free translation):

Much of children's (and adults) emotional pathologies result from unhealthy and inappropriate parental behaviors and attitudes. [During therapy] there is a focus on the pathological family relationships that contributed to the patient's emotional difficulties (e.g., double messages, parentified children, unrealistic parental expectations and demands, inappropriate parental behaviors, etc.). In the course of treatment therapists bring to the consciousness of their patients, directly or indirectly, the role of their parents in their difficulties and encourage them to externalize and direct their anger to the appropriate people rather than to repress the anger, since repression causes excessive guilt feelings, self punishment and other psychological symptoms. The question is: Does this type of therapeutic intervention, where the therapists encourages the awareness and expression of angry feelings toward parents, possibly causing patients to not properly respect their parents, conflict with *halacha*?

The inquiring clinician added a brief illustrative case example.

An 18 year old female student requested therapy for depression, social anxiety, and difficulties concentrating. She applied without the knowledge of her parents because she feared that they would object and she would be punished. In the third session the patient related with great difficulty and hesitation that her father had been cruelly molesting [*"mitalel"*] her since the age of 10. She didn't relate this to her mother, because she had a weak character and always stood by her husband. The patient believed that she was responsible for her father's behavior, because she must have unwittingly provoked his desire. She tried to correct this by becoming anorectic and losing a great deal of weight. She saw herself as a bad person deserving of punishment. At times she would cause herself pain and injury in an attempt to attain atonement for her sins. She also experienced suicidal ideations. The goal of therapy was to help the patient see herself as the victim and not as an accomplice to a sin, to

^{*)} From the *Nefesh News*, April, 2004, pp. 30-31.

¹ These *teshuvos* were recently published in Rav Zilberstein's *sefer* (") . The *teshuvah* cited below is from volume 4, p. 398.

affirm her right to privacy and her right to decide how people should relate to her so that she could deal with her father's inappropriate and pathological behavior in an effective and consistent manner and to direct her anger and punitive behavior externally rather than against herself. With significant encouragement on the part of the therapist, this was successfully accomplished. The patient became more assertive, was able to reject the father's advances and she spent less time at home. Rather than directing anger inward by hurting herself physically and emotionally she began expressing more openly her repressed rage and hate toward her father, both within and outside the therapy setting.

The question is: Was the treating psychologist performing a *mitzvah* [of healing, etc]. or an *aveirah* by causing the patient to disrespect and even despise her father..?

Rabbi Zilberstein responded with the following. If the father hasn't done *teshuvah* (repentance) then he is a *rosha* (wicked person) and there is no obligation to honor him. While the *Shach* rules that although one isn't obligated to honor a wicked father it remains forbidden to cause him pain and if the father would be aware that his daughter was receiving this type of therapy it would cause him pain, Rabbi Zilberstein suggests that perhaps it would still be permissible because;

In this situation the father damaged her and acted immorally. The prohibition against disrespecting and despising a parent applies only when the child's goal is to disrespect for the sake of humiliating the parent but not when it is done for the sake of treatment and for the sake of [the health of] the daughter. After all, it is also to the father's benefit that he have a healthy daughter, able to marry. The therapy is not a disgrace for the father; rather it is a healing for the daughter. After all, it was the father who damaged his daughter by acting inappropriately and he caused her to be emotionally ill and therefore it is his obligation to make her well.

Rabbi Zilberstein cites evidence from *Pesachim* 56 that one is permitted to disgrace parents for a constructive purpose [to 'eless], such as achieving a *kaparah* for them. "Likewise here, the father destroyed his daughter's world and he is therefore obligated to suffer in order to heal her."

Rabbi Zilberstein then proceeds to discuss the *halacha* if the patient's father had done *teshuvah*¹ (repentance) in which case;

¹ When I discussed this issue with Rav Dovid Cohen *Shlit"a*, on Feb. 14, 2004, he made the following point. A person who behaved in a manner that made him a *rosha* cannot simply say to *bais din* "I did *teshuvah* so now you are obliged to accept me as a witness." Similarly, a parent who was deemed a *rosha* cannot merely say to his child "I did *teshuvah* so now you are obligated to treat me with respect." In both cases the person has to demonstrate, to the *bais din* or to the child, over time and in a consistent and convincing manner that he has sincerely repented.

One can assume that he would consent that his daughter disrespect him in her heart so that she should [be healed and] be able to marry, and so that he should achieve a *kaparah* for what he did to her.¹

Rabbi Zilberstein concludes that the therapist, in this case, acted according to *halachah* and fulfilled many *mitzvot* including that of healing the sick.²

Part 3*

I would also like to share with the *Nefesh News* readers a responsa from *Dayan* Y. Y. Fisher in *Shu"t Even Yisroel* (Vol. 9, p. 146). *Dayan* Fisher was asked regarding the obligation to obey parents when they request something that does not directly affect them. Although the *Rashba* rules that the obligation to respect parents (*kovod*) only applies to something that they get physical enjoyment from (e.g., bringing them food) the *Makneh* (*Kidushin*, 32) asserts that one would violate the requirement of *morah* (fear) if he disobeys a parent regarding any type of command. So what would be the practical application of the *Rashba's* ruling? *Dayan* Fisher responded that one violates the commandment of *morah* (fear) only if one tells the parent openly *l'vayon* not going to listen, but if the child doesn't answer he can then do what he wants, since it doesn't directly affect the parents. *Dayan* Fisher also ruled that when parents demand obedience from a child in regard to a *mitzvah* (e.g., who to marry, where to learn), the child can openly tell the parent that he won't listen.

In part 2, I cited a responsa from Rabbi Yitzchok Zilberstein. I have since corresponded with him in order to clarify a few issues. I would to share with the readers some of his comments.

1. In his responsa Rabbi Zilberstein stated that one may speak disparagingly regarding a parent in order to prevent him from sinning. I asked him if one could extend this reasoning to a situation where a parent is reprimanding a child in an

¹ Rabbi Zilberstein suggests that if the father did *teshuvah* it might be proper to involve the father in the treatment in order to avoid embarrassing him as much as possible. Likewise, after the patient heals, marries, and her trauma subsides she should be encouraged to return to honoring her father (if he did *teshuvah*).

² Rabbi Zilberstein concludes his article by recounting a story from the *Sefer Chut HaMeshulosh*. When the *Chasam Sofer* was only 10 years old he was already an accomplished scholar studying together with older students under the great *Gaon*, Rav Noson Adler. The *Chasam Sofer* was once asked to take a turn at giving a *chabura* (seminar) to the other students and visiting scholars. In the course of his comments he cited a profound Talmudic question posed by his illustrative grandfather. He then remarked that, with all due respect, he feels that his grandfather erred and that there really is no difficulty. When the *Chasam Sofer's* father heard his son state that his grandfather erred, he got furious and slapped him across his face. The young boy was very embarrassed and he ran to hide in shame. When Rav Adler heard about the incident, he told his student to never speak to his father again because he feared that the father's critical attitude may dampen his son's enthusiasm for learning. The *Chasam Sofer's* father accepted this decree and in fact never spoke to his son again. Rav Adler raised the *Chasam Sofer* in his home as one of his own children.

* From the *Nefesh News*, March, 2005, pp. 18-19.

abusive manner. Perhaps the child should be permitted (or even obligated) to object in order to prevent his parent from sinning in this manner. Rabbi Zilberstein concurred.

2. Rabbi Zilberstein cited a ruling from Rav Moshe Feinstein (YöD, part 2, 103) that a teacher is not permitted to ask a child to tattle (ösnitchö) on another child. I related to Rabbi Zilberstein that, in fact, this is common practice (often accompanied by threats) in almost all the *frum* schools in the United States (even after they are shown Rav Moshe's *teshuva*). I asked Rabbi Zilberstein if there is any place for leniency in this matter which would perhaps justify this common practice. He responded that ösince in the U.S. they accepted Rav Moshe's *halachic* authority there is no *heiter* (leniency) to disregard his ruling.ö
3. I related to Rabbi Zilberstein a situation where a young lady was molested by her stepfather for many years until she left home. Her stepfather never acknowledged his misdeeds and certainly never apologized. She avoided speaking to him or to her mother who did nothing to protect her. Her relatives ö who knew what happened to her ö criticized her for her lack of *kibbud av va'eim* because she distanced herself from them. Rabbi Zilberstein remarked; öHer relatives are total fools (*shotim gemurim*).ö
4. I related a common situation where parents are overly critical and harsh to their children. As a result their children are afraid to be open with their parents and they certainly don't confide in them when they have problems. Is a child permitted to tell his parents that he would like to be open with them but he can't because they are too critical? Rabbi Zilberstein responded; öIt is permitted for a child *lidrosh* (to request [or demand?]) this if he speaks in a respectful manner.ö

I also corresponded with Seymour Hoffman, Ph.D. an Israeli Nefesh member who was the clinician that presented the original questions to Rabbi Zilberstein. He informed me that the responsa was also cited in an article published by Dr. Hoffman in the *Israel Journal of Psychiatry & Related Sciences*, Vol. 38, No. 2 (2001), 123-126. Dr. Hoffman also quotes a responsa from Rabbi Nachum Rabinovich from Maaleh Adumim in an article he published in *Assia ö Jewish Medical Ethics*, Vol. VI, no. 2, (2004), 36-38. Dr. Hoffman asked:

Since most parents would not be considered *reshoim* [in the *halachic* sense] even though they may have caused, unwittingly, emotional turmoil and damage to their offspringí . may [the therapist] encourage the child to speak freely about his negative feelings toward his parents, ifí this is necessary for the therapyí ?

Rabbi Rabinovich responded:

In my previous reply I cited an example of a wicked parent as an extreme case. [However, even if the parent is not considered a *rosha* in *halacha*]

whenever a wrong is committed there is an element of wickedness, even if unintentional, which requires *kaparahí* . If the expression of negative feelings is intended to bring about a therapeutic result, it is certainly justified.

I again reiterate what I previously emphasized, that *kibbud av va'eim* is a very important and complex *mitzvah* and any particular situation has to be evaluated by a knowledgeable *Rov* for specific guidance.

Hashem as a tyrant r"l

I have decried the tendency to present the *mitzvah* of *kibbud av va'eim* to children with the implication that they are required to submit passively to abusive parents. Lest someone think that I am overstating the problem, allow me to quote from a recent issue of a newsletter put out by a very popular program run in many *frum* schools that promotes the observance of the *mitzvah* of respecting parents and teachers. The newsletter first relates the incident with *Dommah Ben Nesinah* that I cited in Part 1 (without the qualification of *Tosafos* or the *Yam Shel Shlomo* that his mother was *meturefes b'daata*) and then continues:

The key to such awesome self-control [i.e., not responding angrily to an abusive parent] is developing the proper attitude. We are instructed: "One should not respond negatively to his parents, but should remain silent and fear the *Melech Malchei HaMelachim* who has instructed him so" (*Yoreh Deah* 240:3). For, were a mortal king to instruct us to fulfill a difficult request, would we question his instructions? (e.g., If Saddam Hussein told you the sky is purple, would you dare to argue?) [emphasis added].

This is the message our children are getting! Even if your parents tell you something that is obviously wrong pretend that it is right because an evil and powerful bully (*Hashem* as Saddam Hussein *r"l!*) will torture you if you dare show any sign of disbelief or displeasure. Is this the understanding of *kibbud av va'eim* we want our children to have? And is this the image of *Hashem* we want them to have?

The well-known *mechanech*, Rabbi Dov Brezak, relates that he once asked the revered sage, Rav Leib Steinman *Shlit"a*, how a parent should react to a child who is obstinate and uncooperative. Rav Steinman responded: "Do the parents do everything they are supposed to do right away? Are they such righteous people that they constantly fulfill their obligations perfectly? Parents are to understand that it is normal for a child to be lax in his duty of listening to the parent and rather than getting upset we must search for alternative means to elicit cooperation. High ranking among them is discussion."²

¹ [This final segment was not published in the *NEFESH News*.]

² "The Principal's Principles," *Community Magazine*, April, 2007, pp. 30-32.

I would like to end with a story that happened with the Steipler Gaon that illustrates some of the points made in this article.¹ Once the Steipler wasn't feeling well when he went to sleep. His daughter asked that he wake her if his situation worsened during the night. The next morning she found out that her father's situation had indeed worsened but he didn't wake her. "Why didn't you wake me? You deprived me of the *mitzvah* of *kibud av!*" She exclaimed. "You indeed have a *mitzvah* of *kibud av,*" the Steipler responded, "but I have a *mitzvah* not to burden you!"

The obligation of honoring one's father and mother when these parents interfere in their married children's lives was addressed by the Rav Moshe Shapiro, who was asked; "What is the proper response when in-law interference causes marital problems?" Rav Shapiro responded with the following:
 "When such interventions erode peace and harmony in the home, couples should deny their parents entry. If that doesn't work, they should send the parents away in a manner that makes it clear that their parents' intervention has generated this alienation. This is the husband's responsibility. It is obvious that the rule of honoring one's father and mother does not apply here; one is not obligated to put his life aside for his parents' honor. But it is advisable to first consult with an impartial Torah scholar." [*Sefer Binas Hamiddos: Pirkei Hadracha*, published by "Binas Halev," Yerushalayim, 5767, p. 86, free translation]²

¹ *Hagodas HaKhillos Yaakov, Bnai Brak*, 2005, p. 41.

:" " , " : ") 86 ' , " : " רבי משה שפירא ² " " ; " ?" " (,) , , , , , , .

Parents and Children: Rabbinic and Psychological Views¹⁸

Benzion Sorotzkin, Psy.D.

ויקרא/אחרי מות (טז:יז) "וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל"

Twerski on Chumashö (Artsroll, 2003 - Rabbi Dr. Abraham J. Twerski):

In discussing the proper formula for vidui (confession), the Talmud (Yoma 36b) cites the verse, "We have sinned with our fathers, we have caused iniquity and wickedness" (תהלים, קנ:ו) חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו: The Hebrew term used for "sin" is chait, which denotes an unintentional transgression. The words used for "caused iniquity and wickedness" are avon and pesha, which refer to willful and defiant transgressions. MaHarsha points out that we implicate our ancestors only in regard to chait, inadvertent sins, but not to willful sins.

People who consult psychotherapists for emotional problems are asked about their childhood experiences, and particularly how they were treated by their parents. Not infrequently, the therapist will attribute the patient's emotional problems to faulty parenting. While it cannot be denied that early experiences may have great impact, it is important that parents should not be vilified. Unfortunately, there are some parents who are negligent or abusive, but the vast majority of parents wish to do the best for their children. They may indeed make mistakes in parenting, but there are generally done with good intentions. It is even possible that parents who have consulted purported experts in child rearing may have been given wrong advice. Although children may suffer from parental mistakes, we should bear in mind that these were most often inadvertent rather than willful errors.

In some cases, the awareness that one's problems are the result of faulty parenting has turned children against their parents. This accomplishes nothing therapeutically, and the rift that is created between children and parents deprives both of one of the most meaningful relationships in life. Both parents and children are made to suffer needlessly.

Except in those cases where there has been frank abuse, we should realize that our parents' errors are not a reason for resentment. Rather than dwell on parents' mistakes, we would achieve much more if we addressed our own behavior. It has been correctly said, "Even if you are what your parents made you, if you stay that way, it's your own fault." The words in the psalm are well chosen. We should not impart any malice to our parents. Even if they erred, they invariably meant well.

I have a few comments on this *vort*.

- 1) First of all, the *MaHarsha* was inadvertently misrepresented. The *MaHarsha* says that **our** unintentional transgressions can perhaps be attributed to our parents since they may have not taught us that certain acts are prohibited. For our willful acts, in contrast, we

¹⁸ This section was published in *öMental Health in the Religiously Observant Populationö ó Nefesh Israel*, 2011, pp. 98-104.

have to take responsibility since, by definition, we cannot claim ignorance for willful acts. The *MaHarsha* is **not** addressing the question of the intentionality of parents' mistakes in raising their children. (See footnote for the text of the *MaHarsha*¹⁹).

- 2) Objecting to vilifying the parents is, in my opinion, attacking a straw man. I don't believe that there is any reputable therapist who advocates vilifying parents. Helping a patient become aware of his repressed anger over years of not having his feelings validated, being criticized or perhaps himself being vilified, as a means of understanding his own symptoms and to moderate his internalized self-criticism is a far cry from vilifying parents. In fact, most therapists who take this approach do so as a prelude to encouraging the patient to build a more honest and open relationship with his parents. In my view, protecting the parents from the resentful feelings of their child is a very short-sighted favor for them. This will only help them maintain a façade of a relationship at the cost of their child's mental health.

- 3) Regarding the assumption that parents are most often acting out of good intentions, even when they are being overly critical or controlling; if what we mean is that, on the conscious level, parents are convinced that they are doing it for the child's own good; that is almost always true. After all, almost all parents would give their lives for their children.²⁰ But if we mean that it isn't common for parents to be motivated by unacknowledged, unhealthy, subconscious emotional needs (e.g., a need to control) in their mishandling of their children, then I believe that we can not make that assumption. (This is also clearly indicated in many *seforim* – see footnote. Note that Rav Wolbe writes that an unhealthy need for control is frequently found among parents.²¹)

¹⁹ מהרש"א

²⁰ It is important to emphasize that acknowledging the role of parents in the development of their children's emotional difficulties and acting out behaviors is not an issue of moral condemnation or assigning blame. In fact, I wholeheartedly agree with the words of an eminent therapist (Bertram Karon, "Treatment of severely disturbed patients in private practice," *Psychologist Psychoanalyst*, 20, 40-43, 2000) who spoke of the need to enlist the aid of parents in the treatment of emotionally disturbed patients; "This may seem strange because so many of the therapeutic issues have to do with hurtful experiences concerning their [parents], but typically the destructive parenting experiences have derived from [the] unconscious defenses of the parent. The parents had no conscious knowledge or control of these defenses, and in most cases are very decent people who would never consciously hurt their child. Often they will go to great lengths to help their child." [p. 43]

²¹ רבי גמליאל רבינוביץ, ספר טיב השידוכין (' - ') :

רבי שלמה וולבה, ספר זריעה ובנין בחינוך (' ') :

abuse, and it's considered the child's own fault, is it ok to say that the parents **share** the blame? I find it interesting that there is a tremendous backlash if one actually says that a child's problems is his parents' fault, even when it's clear that they made serious errors, yet there is no hesitancy at all to say it's the child's fault. [Incidentally, I never say it's the parents' fault since that is a moral judgment best left to *Hashem*. I only explore the parents' role, as in "cause and effect."]

A colleague called my attention to Rabbi Eliezer Melamed, Rosh Yeshivah Har Bracha, comments in the January 1, 2005 edition of the weekly paper *Arutz-Sheva* in his article "Psychologists and Honoring Parents: Problems of Psychologists":

Many psychologists nowadays tend to blame a patient's problems on his parents (1) the parents pressured him, got angry at him, and even hit him; in other words, "abused" him. Since the patient is considered a victim of his parents' treatment, it follows that he himself is never to blame for his troubles. His conscience can be clear and he can free himself from his distress. The parents are to blame for all his problems and troubles which he inflicts upon himself and his surroundings. From this perspective, it is clear that the relationship between the child and parents will worsen and with the encouragement of the psychologist, he will scornfully transgress the commandment of honoring parents. Even if such a treatment would have been psychologically effective, it is nevertheless forbidden to take part in it since it is against the laws of the Torah. Just as a person is not allowed to steal or murder in order to relieve himself of suffering, so he may not transgress the commandment of respecting his parents in order to relieve himself of suffering.

With all due respect, I find this comment astonishing. Rabbi Melamed is also clearly attacking a straw man. I am not familiar with any reputable therapist who fits the caricature drawn by Rabbi Melamed. Becoming aware that parents contributed to one's emotional difficulties does not automatically translate to "The parents are to blame for all his problems and troubles which he inflicts upon himself and his surroundings" nor is it encouraging him to "scornfully transgress the commandment of honoring parents" or anymore than helping a newly minted *baal teshuva* be patient with himself when he finds his progress in mitzvah observance going slow automatically translate to encouraging him to feel that he is permitted to violate all the *mitzvos*!

The question of the permissibility of using an effective psychotherapeutic approach that may result in the patient being less respectful of his or her parents is certainly a complex *halachic* issue and not one that I am qualified to decide on. From my discussions with Rabbonim on this issue, however, it seems clear that many of them would not agree with Rabbi Melamed that it is never permitted. Rav Dovid Cohen (the Rov of Gevul Yavetz and of Nefesh) has made it clear to

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד א

בעו מיניה מרב עולא: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו, פעם אחת בקשו חכמים פרקמטיא בששים ריבוא שטר, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. אמר רב יהודה אמר שמואל, שאלו את ר' אליעזר: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו, בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שטר, ורב כהנא מתני: בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. לשנה האחרת נתן הקדוש ברוך הוא שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו. נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם: יודע אני בכך, שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי, אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא.

דברות משה קידושין סי' נ הערה יז

לכאורה הוא פשוט שאם אביו ישן ונזדמן שאביו אם יעיר אותו משנתו כשבא סוחר אצלו לקנות ממנו באופן שהיה מרויח מזה סך שלא מצוי בכל יומא שמחוייב הבן להקיצו משנתו, משום שהנאת הרויח הוא יותר מצער היקיצה משנתו, וגם ברור שהיה האב מצוה שיקיצו אותו משנתו וגם היה משלם לאחד שטר שיקיצהו, וא"כ הא רוב האבות שיש להם הנאה גדולה ממה שירויחו הבנים נמי ברור שיצטערו הרבה מזה שגרם שלא יוכלו בנו להרויח והיה נהנה מאד אם היו מקיצין אותו משנתו, והיה ג"כ מחוייב הבן להקיצו כיון שהנאתו מרויח הבן עדיף לו מהנאת השינה, שא"כ תמוה עובדא דדמא בן נתינה בקידושין ל"א ע"א שלא הקיץ את אביו ליקח המפתח שהיה מונח תחת מראשותיו והפסיד ששים ריבוא שטר שלא אירע דבר כזה אף בהרבה שנים, ואולי גם לא לעולם בדרך הרגילות אלא בדרך נס כהא שהקב"ה שרצה ליתן לו שכרו עשה שנולדה לו פרה אדומה בעדרו והיה הזמן שהוצרכו לפרה אדומה, איך שבחווה חכמים בזה ואמרו לדינא שכן הוא הדין לחיוב כבוד אב ואם כדא"ר יהודה אמר שמואל מר"א ורב עולא אמר זה מסברת עצמו שכן הוא החיוב שלכאורה אינו כן. ואין לומר שהוא משום דהחליט שלא יספר זה לאביו דמאחר דהיה לו הנאה מהרויח הגדול הרי לא היה לו שום צער במה שהיה מקיץ אותו ואדרבה החסיר לו השמחה הגדולה שהיה הבן מרויח ובכל אופן היה לו הפסד ממון בלא שום תועלת לאביו שלא שייך להחשיב זה למצוה ואף לא למדת חסידות. ומוכרחין לדחוק שאביו לא היה שפוי בדעתו ולא היה מבין ליהנות מזה אף שלא הוזכר זה רק על אמו שקרעה בגדו וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו כשהיה יושב בין גדולי רומי שהביאו התוס' בד"ה ובאת שיש במדרש שהיתה מטורפת מדעתה, אף ששם לא קשה על מה שלא הכלימה רק מחמת שהוא פלא על המציאות והכא הא הוא מוכרח זה מצד הדין שאם הוא בן דעת הרי אין טעם לאסור להקיץ לאביו ולא כתבו כלום וצ"ע.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ל עמוד ב

ת"ר נאמר: כבוד את אביך ואת אמך, ונאמר: כבוד את ה' מהונך, השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום; נאמר: איש אמו ואביו תיראו, ונאמר: את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד, השוה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום.

רש"י דברים פרשת ואתחנן פרק ו פסוק ז

ושננתם וגו' לבניך - אלו התלמידים. ש"ך אבידת רבו קודם לאבידת אביו.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד רבו ותלמיד חכם סימן רמב סעיף לד

אבידת אביו סא ואבידת רבו (המובהק), (ב"י וטור ופוסקים מהש"ס) אבידת רבו קודמת. ואם היה אביו שקול כנגד רבו, אבידת אביו קודמת. הגה: י"א הא דרבו קודם לאביו היינו שלומד עמו בחנם, אבל אם אביו שוכר לו רבי ומלמדו, אביו קודם לכל דבר. (ספר החסידים) וכן נראה לי עיקר.

ש"ך יורה דעה סימן רמב ס"ק סו

אבל אם אביו שוכר לו רבי כו'. לשון ספר חסידים ס"ס תקפ"ה אבידת רבו קודם לאבידת אביו דזהו כשאין אביו משכיר לבנו רב אבל כשאביו משכיר לבנו רב והרב לא היה מלמדו בחנם אז אבדת אביו קודמת ואם הרב לא היה רוצה ללמדו אלא בשכירות ויהודי או יהודים נותנים לו השכירות ללמדו אז אבידת בעל הנותן קודם ע"כ.

חידושי הרשב"א מסכת יבמות דף ו עמוד א

מה להנך שכן הכשר מצוה. פרש"י ז"ל ודאי בבשל לי שחוט לי דשאני התם דאי אפשר לקיום מצות אביו בלא עקירת השבת אבל הכא הא אפשר דחליץ ואכתי עליה למאי אצטרך למיסרה, ואין פירושו מחוור חדא דאין לשון הכשר אלא מתקן ומכין כענין שאמרו מכשירי אוכל נפש, הוכשרו בשחיטה, ועוד דא"כ מצינו אשה עולה לחליצה ואינה עולה ליבום דבר תורה ורבה דאמר הכי בפרק כיצד (כ' ב') גבי איסור מצוה ואיסור קדושה חולצת ולא מתיבמת הכא אפשר בחליצה ומקיים עשה ול"ת איתותב דכל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה, ועוד דא"כ ממילה ופסח ותמיד ומיתת ב"ד בשבת דאיתנין למידק מינה לקמן לא תיתי דמה להנך שכן אי אפשר קיומן אלא בעקירת השבת ואף על פי שאפשר למולו למחר ואי נמי לדונו למחר השתא מיהא אי אפשר קיומו של דבר אלא בדחיית השבת והכשר מצוה איכא, ותדע לך דהא בנין בית המקדש אפשר למחר וקרי ליה הכשר מצוה, ועוד הא דאקשינן לקמן גבי בנין בית המקדש הכשר מצוה מהתם נפקא מאי קושיא ממורא אב גמרינן לכל התורה דדחי היכא דהוי הכשר מצוה ודמקדש לגופיה אצטרך דאע"ג דהכשר מצוה הוא הכא לא דחי ומ"מ בין מורא בין מקדש הכשר מצוה

נינהו הא ביבום דלאו הכשר מצוה הוא לא דחי ולא אצטריך עליה למיסרא, ונראין דברי ר"ח ז"ל שפירש דאלאו דמחמר קאי כלומר לעולם בלאו דמחמר ודקא קשיא לך ליגמר מהכא דלא דחי שאני הכא דאין בטולו אלא הכשר מצוה בלבד ובשעה שמבטל הלאו לא מקיים העשה ממש, וכגון שאמר לו אביו חמר אחר בהמה זו להביא גוזלות או דבר שצריך ליהנות ממנו ולפיכך כשהוא מחמר אין זה ממשו של כבוד אלא הכשר כבודו ואף על פי שאמר לו האב לחמר אחר הבהמה לפי שאין עיקר כבודו אלא במה שיש לו בו הנאה וכדאמרינן בקדושין (ל"א ב') איזהו כבוד מאכילו ומשקהו מלבישו ומנעילו אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו בו הנאה של כלום אין זה כבוד שנצטוו עליה וכבוד כזה אין בו עשה של תורה שידחה אפילו לאו גרידא, ומה שאמרו יכול אמר לו אביו הטמא לא לחנם אמר לו שיטמא דהא לא צריכא קרא אלא שאמר לו להביא פירות מבית הקברות וכיוצא בזה, וכן אמר לו אל תחזיר כדי שלא יבטל מלהאכילו וכיוצא בזה קאמר, הא לאו הכי א"צ לומר שלא ישמע לו והלכך לא גמרינן מלאו דמחמר ללאוין דעלמא שלא ידחו דהתם ליכא אלא הכשר מצוה וכן נמי במחמר דבנין בית המקדש שאין בו בנין הבית ממש אלא שהוא מכשירי הבנין, והיינו דאקשינן לקמן הכשר מצוה תיפוק ליה מהתם דלא דחי.

שו"ת מהרי"ק סימן קסו

(ג) ואשר נסתפקת אם יש כח ביד האב למחות ביד בנו לישא אשה אשר יחפוץ בה הבן לע"ד נראה שאם היא אשה ההוגנת לו שאין כח ביד האב למחות ביד הבן חדא דאפילו לענין ממון אודי ליה רבנן לרבי ירמיה כמאן דאמר משל האב וכן פסקו כל פוסקי הלכות אשר ראיתי כל שכן הכא שהוא דבר השייך בצערא דגופא להניח האשה אשר חפץ בה ויצטרך לקחת אשה אחרת אשר לא תישר בעיניו כל כך ועוד דקרוב הדבר בעיני להיות כמצוה לעבור על דברי תורה שהרי אמרו רבותינו ז"ל אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה אלא שעכשיו הותר פן יקדימונו אחר כמו שכתבו התוספות והפוסקים הרי שהקפידו שיקח אשה אשר יחפוץ בה ותמצא חן בעיניו וכן בכמה מקומות חשו חכמים ז"ל לחבב האשה על בעלה וכבר השיב רבינו אשר דאם האב מצווה על בנו שלא ידבר עם פלוני ולא ימחול לו על מה שעשה לו עד זמן קצוב שאם הבן רוצה להשלים שאין לחוש לצואת אביו מפני שאסור לשנא שום יהודי כולי כדאית' בטור י"ד הכא נמי לא שנא לפי הנלע"ד מאחר שיש בדבר נדנדוד עבירה כו' כדפי' לעיל. ועוד דעד כאן לא מיפלגי אם משל אב אם משל בן אלא בדבר דשייך האב בגווה פרנסת האב שצורך גוף האב וקיומו אבל במלתא דלא שייך בגווי' כי הכא פשיט' דאין כח לאב למחות בבן לא משום כבוד ולא משום מורא (ד) דלא שייך כבוד אלא כגון מאכילו משקהו מלבישו ומנעילו כו' מורא לא ישב במקומו ולא סות' את דבריו כו' וכן כיוצא בזה דשייך לאב אבל במלתא דלא שייך האב בגווה פשיטא דאין כח האב למחות ביד בנו. וגדולה מזו כתבו תוספו' שאנ"ץ בפרק קמא דקדושין בשם רבי' יצחק דאפילו למאן דאמר משל בן הני מילי כגון שהאב נהנה מגוף הדבר כי הכא שהוא נהנה מממון הבן אבל אם נזדמן לו כבוד אביו וחזרת אבידתו כיון שאין האב נהנה בגוף האבידה אין הבן חייב להפסיד אבידתו בשביל אביו כל שכן וכל שכן למאן דאמר משל אב. ועוד כל שכן וכל שכן היכא שאין הבן מניח מלעשות כבוד אביו המוטל עליו בשביל אותו מעשה

שהאב מצווה עליו שלא לעשות כי הכא והא דאמר' אפי' זורק ארנקי לים כולו כבר העמידה רבינו יצחק בארנקי דאב לדברי האומר משל אב ואפילו לדברי האומר משל בן ובארנקי דבן היינו דוקא שהאב נהנה בהשלכה זו כגון למרמא אימתא אינשי ביתיה כמו שפיר' תוספות שאנ"ץ ואף על גב דלכאורה רבינו משה מיימון פליג על דברי רבינו יצחק מדהביאה בסתם ולא פירש דמיירי ביש לו הנאה בהשלכתו וגם פליג על מה שהעמיד' רבינו יצחק בארנקי של אב מכל מקום יש לחלק דאע"ג דאין הבן רשאי להכלים אביו ולצערו בשביל ממונו מכל מקום אין חייב הוא להפסיד ממונו בשביל כבוד אביו וכן צריך לומר ע"כ שהרי רבינו משה עצמו פסק כמאן דאמר משל אביו אלא ודאי צריך לחלק כדחלקתי וכל שכן דאין לו להניח מלקחת אשה ההוגנת לו והישרה בעיניו משום כבוד אביו וכדפירשתי.

קובץ תשובות הרב אלישיב חלק א סימן יב

ובנוגע לכיבוד אב, עי' ביבמות דף ו' ובראשונים שם שעיקר כיבוד אב הוא במה שיש לו בו הנאה, מאכילו ומשקהו מלבישו ומנעילו, אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו בו הנאה אין זה כיבוד שנצטווה עלי', ועי' מהרי"ק שורש קס"ו שפסק שאין כח ביד האב למחות ביד בנו לישא אשה אשר יחפוץ בה הבן, וג' טעמים בדבר, א' קיי"ל משל אב וכ"ש הכא דאיכא צערא דגופא, ב' יש בזה כמצווה לעבור על דברי תורה, ג' עד כאן לא מיפלגי אם משל אב או משל בן אלא בדבר דשייך האב בגווה אבל במילתא דלא שייך האב בגווה פשיטא דאין כח האב למחות ביד בנו. וכ"פ הרמ"א ביו"ד סי' ר"מ, ועי"ש בביאור הגר"א סקל"ו.

ואמנם דעת המקנה קדושין ל"א דאף בדבר שאין לאביו שום הנאה חייב לשמוע לו, דנהי דאין בזה משום כבוד אב אבל משום מורא יש בזה, מ"מ זה דוקא בדבר שאין להבן שום הפסד בזה, וזל"ש "דכל דבר שמצווה לו אביו אף בדבר שאין לאביו שום הנאה שאינו בכלל כיבוד אפ"ה אם אין לבן שום הפסד ממנו זהו בכלל מורא שאם לא ישמע לו הוי כסותר את דבריו, - אפילו למ"ד משל בן היינו דוקא בדבר שיש הנאה לאביו אבל אם אמר לו האב להפסיד ממונו בדבר שאין הנאה לאביו אי"צ לשמוע לו, ונ"מ לדינא בביטול מלאכה דצריך לבטל בשביל אביו אליבא דכו"ע ואפ"ה זה דוקא בדבר שיש הנאה לאביו מזה, אבל אם אמר לו סתם שיבטל ממלאכה אי"צ לשמוע לו" עכ"ל.

ונ"פ בטעמו של דבר דענין לא ימרה את פיו שייך במידי שאין להבן שום הפסד בדבר ובכה"ג כשלא מתחשב בציווי של אביו ה"ז עובר על איש אמו ואביו תראו, ויש בזה זלזול באביו, אבל כשאינו מקיים ציווי של אביו בגלל הפסד או צער וכיוצ"ב אין זה בכלל דלא יסתור את דבריו.

ומעתה בנ"ד דבנו וכל בני ביתו גודלו וחונכו בסביבה אשכנזית ולפי מנהגי אשכנז וכך הם נראים בעיני כל, כבני אשכנז, הרי השינוי הזה כרוך בצער ובאי נעימות רבה, ולא גרע מאיזה הפסד שאין במניעת קיום ציווי האב משום לתא דאיש אביו תיראו.

[והנה לפי"ד המהרי"ק שורש מ"ד דאין אדם חייב בכבוד אבי אביו, יש לאיסתפוקי באב המצוה את בנו שידרוש הוא מבנו שלו כלומר מנכדו איזה דבר שלפי דברי המקנה אצל בנו הי' בזה משום מורא, אך הנכד יודע שאין לבו של אביו שלם בזה כלל אלא הוא עושה זאת מפני שהוא מצווה ועושה את המוטל עליו לא לעבור על דברי תורה איש אביו תיראו, האם הנכד עובר בזה שאינו שומע לאביו, כי י"ל דמכיון דגלוי וידוע שאין רצונו של אביו כלל בזה אין משום לא יסתור את דבריו].

לפי הנ"ל עליהם להמשיך במנהגיהם שנהגו עד כה, ויש להסביר להאב [שכפי הנראה כוונתו לשמים הואיל שלפי דעתו הם עושים שלא כדין בזה שהם מחזיקים במנהגם] דכך יאות למיעבד, וזה בהתאם להלכה, ויש להניח כי האב יראה בעין יפה את התנהגותם וישוב לב האב על הבנים ולב בנים על אבותם.

קובץ תשובות הרב אלישיב חלק ה סימן קנב

שאלה: ב. אם הבת יכולה להנשא בלי רשות הוריה "האם יש להם איזשהו מעמד בקביעת תאריך לחתונה וכדומה".

תשובה: בספר המקנה קדושין דף ל"א העלה דבכל דבר שמצוה לו אביו אף בדבר שאין לאביו שום הנאה ממנו ואינו בכלל כיבוד. אפילו הכי אין אין לבן שום הפסד ממנו זהו בכלל מורא [איש אמו ואביו תיראו]. ואם לא ישמע לו הוי כסותר את דבריו.

לפי זה אם אין להבת הפסד בקבלת הצעף הוריה בנוגע לקביעת התאריך וכיוצא בזה, עליה לשמוע בקול הוריה

פרשת קדושים פרק יט פסוק יז העמק דבר

לֹא־תִשָּׂגָא אֶת־אֶחָיִךְ בְּלִבְבְּךָ הוֹכֵחַ תּוֹלִיחַ אֶת־עֲמִיתְךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֶטְא. לא תשנא וגו'. לפי הפשט אזהרות שבזה המקרא קשורים זה בזה, וכמש"כ הרמב"ן ז"ל שלא ינטור אשם בלב אלא יתוכח עמו, אז ולא תשא עליו חטא. כי קרוב שיצדיק עצמו ויוכח שלא כמו שמדמה או להיפך יבקש מחילה, ובב"ר פרשת וירא אי' והוכיח אברהם את אבימלך כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה, אמנם הדרשות רבו על כל פרט בפ"ע:

הגהות מיימוניות הלכות דעות פרק ו הלכה ג

ודוקא שהוא רעך בתורה ובמצות אבל אדם רשע שאינו מקבל תוכחה מצוה לשנאתו שנאמר יראת ה' שנאת רע ואומר הלא משנאיך ה' אשנא וגו'. (בערבי פסחים) ע"כ

חפץ חיים - אהבת חסד מרגניתא טבא

יז. להשתדל בטובת חברו ולרדוף אחר השלום ולהזהר מלאו דלא תשנא ואף ברשע גמור יש איסור לדעת מהר"מ מלובלין לשנאותו כ"ז שלא הוכיחו ואין בדור הזה מי שיודע להוכיח שמא אם היה לו מוכיח היה מקבל וטבעו הרע גרם לו כמ"ש ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו וכמ"ש שאסור לקלקלו [נ"ל שצ"ל וכ"ש שאסור לקלל] רק יבקש רחמים עליו שיעזרהו ה' על תשובה שלמה ולא יכנה שם לחבירו ולא יקראהו בכינוי שכינהו אחרים:

חזון איש יורה דעה סימן ב ס"ק כח

כח) בח"א ח"כ"ע נשים סימן קי"ח כתבנו נדעת הגאונים דאין מומר זוקק ליצוס כל אותו שדינו כמין לענין שחיטה חינו זוקק ליצוס, וכתבנו שם דמומר נד"א להכעיס או כופר בתורה שצ"פ בכלל זה, אבל למה שנחצהר לעיל אין מומר להכעיס נד"א בכלל זה רק ברודף אחר האיסור נדעת הר"א"ה, וכן כופר בתורה שצ"פ דוקא כופר גם צטיקר עול המלות, ועוד יש צזה תנאי שלא יהי אנוס וכמ"ש"כ הר"מ פ"ג מהלכות ממרים ה"ג דצניהם ותלמידיהם חשיבי כאנוסים וכתיווק שנשצה, ותיווק שנשצה מציא קרבן כדאמר ר"פ כנל גדול, ומלווין אנו להחיותו ואף להלל עליו השצח צשציל הללחו, וצבהג"מ פ"ו מהלכות דעות כתב דאין רשאין לשנאתו אלא אחר שאינו מקבל תוכחה וצסוף ספר אכצח חסד כתב צשס הגר"י מולין דמלוה להכוב את הרשעים מ"ט והציא כן מתשובת מהר"מ לוצלין כי אללנו הוא קדם תוכחה שאין אנו יודעין להוכיח, ודיינין להו כאנוסין ולכן אי אפשר לנו לדון צזה לפעור מן היצוס, וכן לענין שאר הלכות.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד ב- דף לב עמוד א

איבעיא להו משל מי? רב יהודה אמר: משל בן, רב נתן בר אושעיא אמר: משל אב. אורו ליה רבנן לרב ירמיה, ואמרי לה לבריה דרב ירמיה, כמ"ד משל אב. מיתיבי נאמר: כבד את אביך ואת אמך, ונאמר: כבד את ה' מהונך, מה להלן בחסרון כיס, אף כאן בחסרון כיס; ואי אמרת משל אב, מאי נפקא ליה מיניה? לביטול מלאכה. ת"ש: ב' אחים, שני שותפין, האב ובנו, הרב ותלמידו - פודין זה לזה מעשר שני, ומאכילין זה לזה מעשר עני; ואי אמרת משל בן, נמצא זה פורע חובו משל עניים! לא צריכא - להעדפה. אי הכי, היינו דקתני עלה, אמר רבי יהודה: תבא מאירה למי שמאכיל את אביו מעשר עני; ואי להעדפה, מאי נפקא מיניה? אפילו הכי זילא ביה מילתא. ת"ש, שאלו את ר"א: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו, ואינו מכלימו; ואי אמרת משל אב, מאי נפקא לי' מיניה? בראוי ליורשו; וכי הא דרבה בר רב הונא, דרב הונא קרע שיראי באנפי רבה בריה, אמר: איזול איחזי אי רתח אי לא רתח. ודלמא רתח, וקעבר אלפני עור לא תתן מכשול! דמחיל ליה ליקריה. והא קעבר משום בל תשחית! דעבד ליה בפומבייני. ודילמא משום הכי לא רתח! דעבד ליה בשעת ריתחיה.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף ה

זה שמאכילו ומשקהו, משל אב ואם, אם יש לו. ואם אין לאב, ויש לבן, כופין אותו וזן אביו כפי מה שהוא יכול. ואם אין לבן אינו חייב לחזר על הפתחים להאכיל את אביו. הגה: וי"א דאינו חייב ליתן לו רק מה שמיחייב ליתן לצדקה (כן כתב הב"י דנראה כן מדברי הרי"ף והרא"ש, וכ"כ הר"ן פ"ק דקידושין). ומ"מ אם ידו משגת, תבא מארה למי שמפרנס אביו ממעות צדקה שלו (הגהות מרדכי דב"ב ובהגהות פ"ק דב"מ ובחידושי אגודה). ואם יש לו בנים רבים, מחשבים לפי ממון שלהם, ואם מקצתן עשירים ומקצתן עניים, מחויבים העשירים לבד. (תשובת מיימוני הלכות ממרים בשם מוהר"ם והביאה הבית יוסף). אבל חייב לכבדו בגופו, אף על פי שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזר על הפתחים. ודוקא דאית לבן מזונות לאיתזוני ההוא יומא, אבל אי לית ליה, לא מיחייב לבטל ממלאכתו ולחזור על הפתחים.

תשובות והנהגות כרך ג סימן רפו

שאלה: הבן חייב להחזיק הוריו וצריך לתת כל המעות מעשר שלו

נשאלתי מבן שאביו או אמו צריכים להיות במושב זקנים, וצריך לזה הון רב, והדין יבואר לפנינו שהבן חייב לתת עבורם כל כסף צדקה שיש לו למצות כיבוד אב ואם מן הדין, אפילו שלא יישאר לו מאומה לעניים ונצרכים אחרים, וכופין אותו ליתן, וכמ"ש בשו"ת חתם סופר (יו"ד רכ"ט) שהבן חייב לתמוך אביו לכל מחסורו בכל כסף צדקה שלו וקודם ליתן לכל עניים, ואין בזה משום נותן מזונותיו לעני אחד, וגם לא שייך בזה הדין דכיבוד אב משל אב ולא משל בן, כיון שבלא"ה אינו נותן לו מכספו הוא ואין לו בזה חסרון כיס אלא טובת הנאה ומחוייב

לתת, וכופין אותו לתת הכל לאביו, וגדולה מצות כיבוד אב ואם מכל המצוות וכו'.

אמנם נראה שכאן בלא"ה חייב לשלם הכל, שהרי חייב לכבד אביו בגופו ולטפל בו שאין גבול לחיוב גופו במצוה זו, רק כדי להקל על עצמו הוא מעבירו למושב זקנים, ולכן כאן אין פטור צדקה של אב ולא של בן כיון שעושה לתועלת עצמו. וידוע בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל על יהודי מבריסק שרצה לפטור עצמו מלנסוע לאביו לוורשא כיון שכיבוד משל אב ואינו חייב לשלם דמי הנסיעה, ופסק לו הגר"ח דאף שפטור מלשלם לנסוע ברכבת מ"מ חייב אתה ללכת ברגל לשם, א"כ נמצא דהתשלום לנסיעה ברכבת היא לצורך עצמו כדי לפטור א"ע מלילך ברגל, וה"נ חייב לשמש את אביו בגופו ובלבד שלא יצטרך לחזור ביומו על הפתחים וכמבואר בש"ע, ע"כ חייב לשלם עבור החזקת אביו או אמו במוסד מושב זקנים, שבזה פוטר עצמו מחיובו יום יום בגופו. (עיין היטב ב"תשובות והנהגות" ח"ב סימן תמ"ו מה שהבאנו בזה).

והאמת שאני נבון בעיקר דין זה, דמה דאמרינן כיבוד אב אינו אלא משל אב היינו כשהדבר תלוי בכסף והיינו כמו מזונות לאביו דהוא חובת ממון, ובזה הדין דאינו צריך לשלם משל עצמו דכיבוד אב משל אב ואינו צריך לתת מכספו, ואכתי כיבוד אב זוהי מ"ע ככל מ"ע שצריך לעסוק בגופו, והאי חיוב דבגופו אינו נפטר כשצריך לשלם על כך, ולכן אי מחובת כיבוד לנסוע לעתים לאביו לבקרו ולכבדו בכך ועולה הוצאת הנסיעה, בזה אין דין משל בן, אלא כאן תלוי עד כמה חייבין לשלם למ"ע אם חייב לנדוד לעיר אחרת, אכן כיבוד אב מ"ע חמורה היא ששואה לכבוד המקום והחיוב בגופו גם לנדוד לקיים מצות כיבוד אב וכפי הצורך.

ותמוה בעיני מה שסיפר לי יהודי אחד כאן, שאביו בארץ ישראל ולדבריו הורה לו רב אחד כיבוד אב משל אב, ואינו מחוייב להוציא ממון לטלפן לאביו, שאינו מחוייב להוציא כסף שלו ואפילו בולים למכתב פטור מן הדין, ורק ממדת חסידות לזכות בהמצוה ראוי כן, ולע"ד ח"ו לומר כן, ומלבד מה שאביו מצטער כשאינו שומע מבנו ונכנס לחשש ארוך מקלה אביו ואמו ח"ו, דהרי דרך בני אדם להתקשר ולשלוח מכתבים לידידים ובהמנעות מלעשות כן לאביו מראה שאין אביו חשוב לו ומבזהו בכך, ולהמנע ממקלה אביו ואמו צריך להוציא ממון רב, ועוד נראה שגם מדין כיבוד לא גרע כיבוד אב מכל מ"ע, ואם בגופו חייב כ"ש מעט כסף, ורק לחייבו לפרנסו משלו אינו חיוב מדינא, וע"ז הוא דאמרינן משל אב ולא משל בן וכמש"נ.

ולמעשה כבר ביארנו שאם האב זקוק לעזרה, אזי אפילו יש לפני הבן מקרי צדקה חמורים יותר, חייב לתת כל כספי צדקה שלו לעזור לאביו מכח המ"ע דכיבוד אב, והוספנו דכשעושה כן אסור לו לספר לאביו שזהו מעות צדקה, שבזה יגרום לעגמת נפש לאביו כשישמע שמקבל צדקה, ויש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם עיין קידושין לא. והבן חייב רק להנעים לאביו, ע"כ לא יגלה לו שהמעות באו מכספי צדקה שלו, ואם יכול הבן להחזיק את האב בכבוד מכספו שלו, לא יקח לזה ממעות צדקה, ותבוא מארה למי שמפרנס אביו ממעות צדקה שלו, ונראה דהיינו רק לאחר שיישאר לו שיעור המספיק להוצאות ביתו, וכן מבואר בש"ך יו"ד רנ"א ס"ק ה' ע"ש. ואם יש כמה בנים ישלם כל אחד כפי אפשרותו, ואם אחד לא משלם כמצותו מוטל על השאר, וזכות רבה לקיים מצות כיבוד אב ואם, ובירושלמי איתא גבי קריעה על אביו או אמו דלא סגי בקריעה גרידא אלא צריך לקרוע כל

בגדיו עד שמגלה לבו, והיינו טעמא שמעכשיו מפסיד גם מצות כיבוד אב ואם שזכותה רבה מאד, ע"כ קורע יותר להראות שמצטער גם על הפסד מצוה זו.

תשובות והנהגות כרך ב סימן תמו

שאלה: אביו זקן אם מחוייב להחזיקו בבית משום כיבוד אב או יכול להחזיקו במושב זקנים בזול

נשאלתי מאדם אמיד שמחזיק אביו בביתו, ויכול להחזיקו במושב זקנים שמשלם שכר חודשי נמוך, אבל אביו רוצה לישאר עם אמו בביתם שיעלה הרבה שכירות הבית והוצאות האוכל ושאר צרכיו, ושואל עד כמה מחוייב מכח מצות כיבוד אב ואם (עיין לעיל תשובה תמ"ד).

הנה להוציא הוצאות משלו נראה דהואיל וקיימא לן משל אב והבן חייב משלו רק מדין צדקה, ע"כ מדינא היה פוטר עצמו במושב זקנים כיון שמקבל שם סיפוקו, אבל כיון שהאב דורש לגור בביתו דוקא אף שזהו רק העדפה מ"מ מצוה לתת לאביו כפי צרכיו בביתו, אף שעולה יותר, כיון שזה גורם לו נחת רוח, ומצות צדקה היא לתת לעני כפי צרכיו אפילו סוס לרכוב עליו וכ"ש לאביו, ויכול לתת זה אף ממעשר, רק תבוא מארה לאדם אמיד הפוטר עצמו בכסף מעשר, ולכן אף שמצוה לעשות כן מ"מ נראה דאי אפשר לכוף הבן לשלם עבור אביו אלא לצרכיו ההכרחיים, עיין בהגה"מ משפטים סימן ט"ו, ע"ש.

ולע"ד נראה לצדד, דאף שכתבנו שאם אינו רוצה להחזיק אביו אלא מצדקה אף דמותר תבוא מארה, מ"מ הלוא בגופו חייב בכיבוד אב אף שמפסיד ממלאכתו, עד שצריך לחזור על הפתחים וכמבואר בש"ע ר"מ (סעיף ה) ולפ"ז נמצא דמשתמש במעות צדקה כדי לפטור עצמו מלעזור בגופו, וכה"ג אסור דמרויח לעצמו משל צדקה, ולכן נראה דאף שאינו נותן ממעותיו אלא מצדקה, הנה הכסף שמרויח עכשיו שאינו צריך ללכת לשרת אביו אלא חפשי לעשות מלאכתו, אינו יכול לנכות מכסף מעשר, וחייב לשלם ממה שמרויח על ידי שפטר עצמו מלעבוד אף שחייב בכך מדינא, וזהו חידוש פלא דאף כשהבן מנכה ממעות מעשר היינו שאינו צריך ליתן מקרן שלו, אבל ממה שמרויח בהשתתפותו ממעות צדקה שעל ידי זה פנוי לעסוק במלאכתו דוקא, והיה מפסיד אם משרת אביו, אומדין וכפי שיעור זה חייב ליתן לאביו ואינו יכול לנכות מצדקה, ותמהני שלא מצאתי כעת במפרשים דין זה.

וכל זה משום דקי"ל כיבוד אב משל אב ולא משל בן, ולהכי אי אפשר לכופו להוציא הוצאות הרבה, אבל מצד עצם מצות כיבוד אב ואם החמורה, ודאי מצוה היא אם יעשה רצון אביו ויחזיקו בביתו, וכמו שאמרו חז"ל בקידושין דף ל' ע"ב ת"ר שלושה שותפין באדם הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקדוש ברוך הוא מעלה אני עליכם "כאילו דרתי ביניהם וכבדוני". ואם חלילה מצטערים מזה שאינם מכניסים לביתו אמרו שם בגמרא (בדף ל"א ע"א) בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו אמר הקדוש ברוך הוא יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאלמלי דרתי ביניהם צערוני, ע"כ.

תשובות והנהגות כרך ד הנהגות הגאון ר' חיים מבריסק זצ"ל

כיבוד אב

קיד) אחד טען שלא מחוייב לנסוע לוורשא כדי לבקר את אביו דהא קיי"ל שכיבוד אב הוא משל אב ולא משל בן, והשיב לו הגר"ח אתה חייב ללכת לשם ברגל, ואם כן מה שאתה משלם את דמי הנסיעה לוורשא אינו אלא לצורך עצמך שלא תצטרך ללכת.

נ"ב: עיין בדברינו בח"ב סי' תמ"ד, ונראה דאפילו אם כיבוד אב משל אב ולא משל בן, מ"מ חייב לכבד כפי שווי המצוה של הכיבוד, כגון אם אינו רוצה לטלפן או לכתוב מפני שעולה הטלפון או הבול וכדו', אינו יכול לפטור עצמו מזה, רק כפי שמשלם בכל מצוה חייב גם בכיבוד אב, אבל היות שמצות כיבוד כוללת גם לפרנסו ואין לזה שיעור שעולה לפעמים מאד ביוקר, בזאת אינו מחוייב, ולכן אם יש באפשרותו לממן נסיעה לפחות לעתים, חייב בזה מדין כיבוד אב ובכגון זה לא אמרינן משל אב.

ומה שמביא לילך ברגל לעיר אחרת שכן הדבר כשמחוייב במ"ע שחייב לעקור בשבילה לעיר אחרת, עיין במועדים וזמנים ח"א (סימן ג) מה שהעלינו בזה. ואולי כיבוד אב הוא ככיבוד המקום וחמיר טפי משאר מ"ע, וכ"ש אם הוא זלזול באביו אז הוא בכלל ארור מקלה אביו ואמו ר"ל, ויש לומר שאז לכו"ע חייב משל בן כדי למנוע זילותו.

תשובות והנהגות כרך ב סימן תמד

מיהו אם מוכרח לשלוח אותו למושב זקנים שיטפלו בו יפה, נראה דחייב לשלם מחשבונו כשאינו לאב, ואינו יכול לנכות מדמי הצדקה שלו, וטעם הדבר שמעתי בשם מרן הגריז"ס זצ"ל (הגאב"ד דבריסק) דהא דקי"ל כיבוד אב משל אב היינו דוקא בדבר שאינו חיוב על גופו, אבל אם חייב לעשות בגופו ומשלם רק בכדי ליפטר מלעשות בגופו צריך משלו, שאינו משלם עבור אביו אלא עבור עצמו ליפטר מחובו, וע"כ חייב מדינא בשכר כיון שאינו בשביל אביו אלא כדי לפטור גופו, ולכן כאן שחייב מדינא להכניסו לביתו, ורק שרוצה ליפטר מזה ע"י ששולחו למושב זקנים בזה חייב לשלם מממונו כדי ליפטר ממצותו, אא"כ יש לאביו כסף שאז מעיקר הדין לא חל חיוב על גופו, כיון שיש לאב אפשרות להיות מכספו במושב זקנים נראה שעל אביו לשלם. מיהו גם כשיש לאב כסף, רק שהוא צר עין על כספו ואינו מוכן לשלם והוא זקוק באמת לאשפוז, נראה שהבן ישלם מכספו עבור אביו ואח"כ יוכל לנכות חלק זה בחלוקת הירושה עם שאר יורשים, ונכון שימסור מודעה תחלה בפני ב' שאינו נותן במתנה אלא הוא בגדר חוב על אביו ואח"כ ינכה, אבל אסור לו להניחו במצב מוזנח (וידוע המעשה ביהודי מבריסק ששאל את הגר"ח אם מחוייב הוא להוציא את הוצאות הנסיעה מכספו כדי לבקר אביו בוורשא, דהרי כיבוד אב משל אב, והשיב הגר"ח זצ"ל שחייב לילך ברגל לוורשא, רק שאם אינו רוצה ללכת ברגל יסע וישלם. מיהו יש לעיין בזה אם חייבין לנדוד ברגל לעיר אחרת עבור קיום מ"ע, עיין במוע"ז ח"א סימן ד', ושמעתי שהגר"ח מבריסק דן עם רבינו החזו"א זצ"ל כשנפגשו במלחמה, אם צריך מדינא לנדוד לעיר אחרת כדי

להשיג אתרוג כשר, ועיין מועדים וזמנים ח"א סימן ג', מיהו כיבוד אב היא מ"ע חמורה שכבודם הוקש לכבוד המקום וצ"ב).

תשובות והנהגות כרך ג סימן רפו

אמנם נראה שכאן בלא"ה חייב לשלם הכל, שהרי חייב לכבד אביו בגופו ולטפל בו שאין גבול לחיוב גופו במצוה זו, רק כדי להקל על עצמו הוא מעבירו למושב זקנים, ולכן כאן אין פטור צדקה של אב ולא של בן כיון שעושה לתועלת עצמו. וידוע בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל על יהודי מבריסק שרצה לפטור עצמו מלנסוע לאביו לוורשא כיון שכיבוד משל אב ואינו חייב לשלם דמי הנסיעה, ופסק לו הגר"ח דאף שפטור מלשלם לנסוע ברכבת מ"מ חייב אתה ללכת ברגל לשם, א"כ נמצא דהתשלום לנסיעה ברכבת היא לצורך עצמו כדי לפטור א"ע מלילך ברגל, וה"נ חייב לשמש את אביו בגופו ובלבד שלא יצטרך לחזור ביומו על הפתחים וכמבואר בש"ע, ע"כ חייב לשלם עבור החזקת אביו או אמו במוסד מושב זקנים, שבזה פוטר עצמו מחיובו יום יום בגופו. (עיין היטב ב"תשובות והנהגות" ח"ב סימן תמ"ו מה שהבאנו בזה).

תשובות והנהגות כרך ד סימן שיח

ובשם הגר"ח מבריסק זצ"ל מספרים ששאלוהו על אדם שאביו מתגורר בוורשא והבן דר בבריסק, ורצה לפטור את עצמו מלבקר אצל אביו ולשמשו, בטענה שאינו חייב להפסיד ממון בנסיעה לצורך כיבוד אב, דקיימא לן כיבוד אב רק משל אב, והגר"ח השיב שלשיטתו ג"כ לא נפטר שעדיין חייב ללכת ברגל, [ואם רוצה לנסוע ברכבת או במרכבה כדי לחסוך לעצמו טירחה וזמן, זה עושה לעצמו ולא לאביו], ומשמע דס"ל שהפסד זמן רב בהליכה אינו פוטרו, אף שאינו כקימה שאין בו חסרון כיס כלל וצ"ב, וגם מעיר לעיר בכל מ"ע אין הדבר ברור אם חייב עיין ב"מועדים וזמנים" ח"א (סימן ג), אבל עכ"פ מסתבר דהפסד זמן רב אינו דומה לקימה ויש לומר דפטור בזה במצות כיבוד זקן. ומיהו אם מכבדו ומקדימו נראה דעביד מצוה, ומצוי שיש בזה קידוש השם כשוראים שאנו בית ישראל החרדים לדבר ה' מכבדים זקנים כדין תורתה"ק.

חידושי הרשב"א מסכת יבמות דף ו עמוד א

מה להנך שכן הכשר מצוה. פרש"י ז"ל ודאי בבשל לי שחוט לי דשאני התם דאי אפשר לקיום מצות אביו בלא עקירת השבת אבל הכא הא אפשר דחליץ ואכתי עליה למאי אצטרך למיסרה, ואין פירושו מחזור חדא דאין לשון הכשר אלא מתקן ומכין כענין שאמרו מכשירי אוכל נפש, הוכשרו בשחיטה, ועוד דא"כ מצינו אשה עולה לחליצה ואינה עולה ליבום דבר תורה ורבא דאמר הכי בפרק כיצד (כ' ב') גבי איסור מצוה ואיסור קדושה חולצת ולא מתיבמת הכא אפשר בחליצה ומקיים עשה ול"ת איתותב דכל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה, ועוד דא"כ ממילה ופסח ותמיד ומיתת ב"ד בשבת דאתינן למידק מינה לקמן לא תיתי דמה להנך שכן אי אפשר קיומן אלא בעקירת השבת ואף על פי שאפשר למולו למחר ואי נמי לדונו למחר השתא מיהא אי אפשר קיומו של דבר אלא בדחיית השבת והכשר מצוה איכא, ותדע לך דהא בנין בית המקדש אפשר למחר וקרי ליה הכשר מצוה,

ועוד הא דאקשינן לקמן גבי בנין בית המקדש הכשר מצוה מהתם נפקא מאי קושיא ממורא אב גמרינן לכל התורה דדחי היכא דהוי הכשר מצוה ודמקדש לגופיה אצטריך דאע"ג דהכשר מצוה הוא הכא לא דחי ומ"מ בין מורא בין מקדש הכשר מצוה נינהו הא ביבום דלאו הכשר מצוה הוא לא דחי ולא אצטריך עליה למיסרא, ונראין דברי ר"ח ז"ל שפירש דאלאו דמחמר קאי כלומר לעולם בלאו דמחמר ודקא קשיא לך ליגמר מהכא דלא דחי שאני הכא דאין בטולו אלא הכשר מצוה בלבד ובשעה שמבטל הלאו לא מקיים העשה ממש, וכגון שאמר לו אביו חמר אחר בהמה זו להביא גוזלות או דבר שצריך ליהנות ממנו ולפיכך כשהוא מחמר אין זה ממשו של כבוד אלא הכשר כבודו ואף על פי שאמר לו האב לחמר אחר הבהמה לפי שאין עיקר כבודו אלא במה שיש לו בו הנאה וכדאמרינן בקדושין (ל"א ב') איזהו כבוד מאכילו ומשקהו מלבישו ומנעילו אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו בו הנאה של כלום אין זה כבוד שנצטוו עליה וכבוד כזה אין בו עשה של תורה שידחה אפילו לאו גרידא, ומה שאמרו יכול אמר לו אביו הטמא לא לחנם אמר לו שיטמא דהא לא צריכא קרא אלא שאמר לו להביא פירות מבית הקברות וכיוצא בזה, וכן אמר לו אל תחזיר כדי שלא יבטל מלהאכילו וכיוצא בזה קאמר, הא לאו הכי א"צ לומר שלא ישמע לו והלכך לא גמרינן מלאו דמחמר ללאוין דעלמא שלא ידחו דהתם ליכא אלא הכשר מצוה וכן נמי במחמר דבנין בית המקדש שאין בו בנין הבית ממש אלא שהוא מכשירי הבנין, והיינו דאקשינן לקמן הכשר מצוה תיפוק ליה מהתם דלא דחי.

שו"ת מהרי"ק סימן קסו

(ג) ואשר נסתפקת אם יש כח ביד האב למחות ביד בנו לישא אשה אשר יחפוץ בה הבן לע"ד נראה שאם היא אשה ההוגנת לו שאין כח ביד האב למחות ביד הבן חדא דאפילו לענין ממון אודי ליה רבנן לרבי ירמיה כמאן דאמר משל האב וכן פסקו כל פוסקי הלכות אשר ראיתי כל שכן הכא שהוא דבר השייך בצערא דגופא להניח האשה אשר חפץ בה ויצטרך לקחת אשה אחרת אשר לא תישר בעיניו כל כך ועוד דקרוב הדבר בעיני להיות כמצוה לעבור על דברי תורה שהרי אמרו רבותינו ז"ל אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה אלא שעכשיו הותר פן יקדימונו אחר כמו שכתבו התוספות והפוסקים הרי שהקפידו שיקח אשה אשר יחפוץ בה ותמצא חן בעיניו וכן בכמה מקומות חשו חכמים ז"ל לחבב האשה על בעלה וכבר השיב רבינו אשר דאם האב מצווה על בנו שלא ידבר עם פלוני ולא ימחול לו על מה שעשה לו עד זמן קצוב שאם הבן רוצה להשלים שאין לחוש לצואת אביו מפני שאסור לשנא שום יהודי כולי כדאית' בטור י"ד הכא נמי לא שנא לפי הנלע"ד מאחר שיש בדבר נדנדוד עבירה כו' כדפי' לעיל. ועוד דעד כאן לא מיפלגי אם משל אב אם משל בן אלא בדבר דשייך האב בגווה פרנסת האב שצורך גוף האב וקיומו אבל במלתא דלא שייך בגווה כי הכא פשיט' דאין כח לאב למחות בבן לא משום כבוד ולא משום מורא (ד) דלא שייך כבוד אלא כגון מאכילו משקהו מלבישו מנעילו כו' מורא לא ישב במקומו ולא סות' את דבריו כו' וכן כיוצא בזה דשייך לאב אבל במלתא דלא שייך האב בגווה פשיטא דאין כח האב למחות ביד בנו. וגדולה מזו כתבו תוספ' שאנ"ץ בפרק קמא דקדושין בשם רבי' יצחק דאפילו למאן דאמר משל בן הני מילי כגון שהאב נהנה מגוף הדבר כי הכא שהוא נהנה מממון הבן אבל אם נזדמן לו כבוד אביו וחזרת אבידתו כיון שאין האב נהנה בגוף האבידה אין הבן חייב להפסיד אבידתו בשביל אביו כל שכן וכל שכן

למאן דאמר משל אב. ועוד כל שכן וכל שכן היכא שאין הבן מניח מלעשות כבוד אביו המוטל עליו בשביל אותו מעשה שהאב מצווה עליו שלא לעשות כי הכא והא דאמר' אפי' זורק ארנקי לים כולי כבר העמידה רבינו יצחק בארנקי דאב לדברי האומר משל אב ואפילו לדברי האומר משל בן ובארנקי דבן היינו דוקא שהאב נהנה בהשלכה זו כגון למרמא אימתא אינשי ביתיה כמו שפיר' תוספות שאנ"ץ ואף על גב דלכאורה רבינו משה מיימון פליג על דברי רבינו יצחק מדהביאה בסתם ולא פירש דמיירי ביש לו הנאה בהשלכתו וגם פליג על מה שהעמיד רבינו יצחק בארנקי של אב מכל מקום יש לחלק דאע"ג דאין הבן רשאי להכלים אביו ולצערו בשביל ממונו מכל מקום אין חייב הוא להפסיד ממונו בשביל כבוד אביו וכן צריך לומר ע"כ שהרי רבינו משה עצמו פסק כמאן דאמר משל אביו אלא ודאי צריך לחלק כדחלקתי וכל שכן דאין לו להניח מלקחת אשה ההוגנת לו והישרה בעיניו משום כבוד אביו וכדפירשתי.

רמ"א יורה סימן רמ סעיף כה

וכן אם האב מוחה בבן לישא איזו אשה שיחפוץ בה הבן, א"צ לשמוע אל האב (שו"ת מהרי"ק סימן קסו)

חזון איש אהע"ז סי' קמח לדף ל"ב.

נשינו נטט נשי.

שם תוד"כ רב יחודה, לפי שזכו גוף הכיבוד כ"י ואע"ג דאמרינן
בסמוך כ"י, מצוה מדצריהם שאין הבן חייב לעשות רצון אביו
במה שאין לאב שום תועלת וכ"כ הרמב"ן והרשב"א יצמות ו' והביאם
הגר"א סי' ר"מ ס"ק ל"ו, ומיכו קשה דהא כחצו ת"י ל"א צ"י ד"ה
ר"ט, בשם ירושלמי דלנוה זכו כיבוד, ואם האב רוצה בתקנת בנו
ומצטרע כשנושא אשה שאינה לרצון האב למה יהא רשאי לנערו ואינו
בכלל מורא, ולמה דבר זה קל מסותר דצ"ו צהכרעה הדעת בלד, ו
הגר"א ז"ל סיים דרשב"א משמע דדוקא לענין דחית לאו לא חשיב
עשה של תורה, ואפשר דכונת רשב"א דמ"מ הוא חיוצ דאורייתא
שכרי רצון התורה בכיבוד אב ומוראו, אלא שיעקר העשה הוא בכיבוד
של מאכילו ומשקרו, וכעין שכתבו ת"י שצעות כ"צ צ"י ד"ה אהיתירא,
בחי שיעור, ומיכו דצ"ו דת"י ורשב"א הוא בדבר שאין לאב רצון
כלל במעשה שמצוה, אבל בדבר שחפץ באמת כמו נידון מהרי"ק לא
שמענו שיכא רשאי לנערו, ועיקר טעמו של מהרי"ק שהאב צריך לבטל
רצונו מפני רצון בנו, צהכ"ג, ואין הבן חייב בכיבוד זה, כמו שאינו
חייב ליתן מתנות לאביו מפני שהאב חומד חפציו, ואפי' למ"ד משל
בן אינו חייב בזה, כמו שאינו חייב בהעדפה ועוד שמצוה באשה שהוא
חפץ וכמו שהאריך מהרי"ק.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף כה

תלמיד שרוצה ללכת למקום אחר שהוא בוטח שיראה סימן ברכה בתלמודו לפני הרב ששם, ואביו מוחה בו לפי שדואג שבאותה העיר העובדי כוכבים מעלילים אינו צריך לשמוע לאביו בזה. הגה: וכן אם האב מוחה בבן לישא

איזו אשה שיחפוץ בה הבן, א"צ לשמוע אל האב (מהרי"ק שורש קס"ו).

ערוך השולחן יורה דעה סימן רמ סעיף לו

אמרו חז"ל ספ"ק דמגילה [ט"ז א] גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם שעל אותן י"ד שנים שלמד יעקב אצל שם ועבר לא נענש על כיבוד אב ולכן אם רוצה לילך וללמוד בעיר אחרת יכול לילך שלא ברשות אביו ואמו ונראה מזה דכשהולך למצוה אחרת צריך רשות אביו ואמו ואע"ג דכשצריך לפרנסתו וודאי א"צ ליטול רשות מ"מ משום מצוה צריך ליטול רשות דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ואיך יעזוב מצות כיבוד ויטול מצוה אחרת [כנ"ל מדברי הטור וש"ע סעי' י"ג שכתבו דת"ת גדול וכו' ולמאי כתבו אלא וודאי כדאמרן ודו"ק]:

שו"ת יחיה דעת חלק ג סימן סט

שאלה: הדר בארץ ישראל, והוריו גרים בחוץ לארץ, וההורים מבקשים ממנו לרדת מן הארץ ולהצטרף אליהם, האם עליו לשמוע בקול הוריו משום מצות כיבוד אב ואם?

תשובה: הנה ידועים דברי חז"ל בספרי (פרשת ראה), מעשה ברבי יהודה בן בתירא ורבי מתיא בן חרש ורבי חנניה בן אחי רבי יהושע שהיו יוצאים מארץ ישראל לחוץ לארץ, וכשהגיעו לפלטיא, כלומר, בסוף הגבול של ארץ ישראל, זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקראו בגדיהם, וקראו המקרא הזה, וירשתם אותה וישבתם בה, וסמך ליה ושמרתם לעשות את כל החוקים ואת המשפטים, ללמדך ששקולה מצות ישיבת ארץ ישראל כנגד כל המצות, וחזרו ובאו למקומם. והרמב"ן בספר המצות מנה מצות יישוב ארץ ישראל למצות עשה מן התורה. והסכים עמו הרשב"ץ בתשובה חלק ג' (סימן רפ"ח). ואמנם הגאון רבי יצחק די ליאון בספרו מגלת אסתר כתב, שהרמב"ם חולק וסובר שאין מצות יישוב ארץ ישראל נהגת לאחר גלות ישראל מעל אדמתם, ואין זו מצוה הנהגת לדורות, אולם דבריו תמוהים, כי באמת מבואר בדברי הרמב"ם ביד החזקה (בהלכות אישות סוף פרק י"ג, ובהלכות עבדים פרק ח' הלכה ט'), שמצוה זו נהגת גם בזמן הזה. וכן פסק הרמב"ם למעשה בתשובותיו (סימן ק"פ). וכבר עמדו האחרונים על דברי המגלת אסתר הנ"ל, ודחו דבריו בשתי ידיים, ראה בדברי מרן החיד"א בספר יעיר אמן (מערכת י' אות ה'), ובדברי הגאון רבי חיים פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (חלק יו"ד סימן מ"ח). וראה עוד בשו"ת נוח שלום (סימן ז'), ובשו"ת אבני נזר (חלק יו"ד סימן תנ"ד), ובשו"ת חבלים בנעימים (חלק ב' סימן קל"ב, וחלק ה' סימן מ"ה), ובשו"ת דבר יהושע חלק ב' (סימן ע"א) ועוד.

והנה בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס ברלין שער ב' סימן כ"ח) פסק, שאין לבן לשמוע לאביו כשמצוהו שלא לעלות לארץ ישראל, כיון שמצוה היא לעלות לארץ ישראל, וכבר דרשו חז"ל (ביבמות ה' ע"ב), איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה', כולכם חייבים בכבודי. ולכן בכל דבר שיש בו מצוה לא ישמע לאביו, שכבוד המקום קודם ע"כ. ונראה שסובר כדברי הרמב"ם (פרק ו' מהלכות ממרים), שאפילו אמר לו אביו לבטל מצות עשה של דבריהם לא ישמע לו, שנאמר איש אמו ואביו תיראו, אני ה', כולכם חייבים בכבודי. וכן פסק בשולחן ערוך יורה דעה (סימן ר"מ סעיף ט"ו). וכן העלה בשו"ת מעיל צדקה (סימן כ"ו) ע"ש. והגאון המבי"ט בתשובה

חלק א' (סימן קל"ט) נשאל, במי שנדר לעלות מחוץ לארץ לצפת ולדור שם, ואביו ואמו מתנגדים לו בזה, האם חייב לקיים את נדרו, או יקיים מצות כיבוד אב ואם ויתיר את נדרו. והשיב, שחייב לקיים נדרו ולעלות לארץ ישראל, ואינו צריך לחוש למצות כיבוד אביו ואמו, וכמו שאמרו ביבמות (ו' ע"א), אם אמר לו אביו הטמא או שאמר לו אל תחזיר אבידה יכול ישמע לו? תלמוד לומר, איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה', כולכם חייבים בכבודי, וכן כן הרי הוא ואביו חייבים לעלות ולדור בארץ ישראל, כמו ששינוי בסוף כתובות (ק"י ע"ב), הכל מעלין לארץ ישראל. ואין לבן הזה עונש על שאינו מקיים מצות כיבוד אב ואם, שהרי גם הם יכולים לעלות עמו. ומהגמרא ביבמות הנ"ל מוכח שאפילו במצות עשה של השבת אבידה, שהיא מצות עשה שבממון, שהיא מצוה קלה שניתנה לימחל, והותרה מכללה לגבי זקן ואינה לפי כבודו, אף על פי כן דוחה מצות כיבוד אב ואם, כל שכן מצות ישיבה ודירה בארץ ישראל, שהיא חמורה מאוד ששקולה כנגד כל המצות שבתורה, כמבואר בספרי, שלא ישמע בקול אביו ואמו שמעכבים בעדו קיום המצוה, ומכל שכן כשיש עוד מצוה של קיום הנדר אשר נדר ע"כ. וכן הביאו להלכה הגאון רבי יהודה נג'אר בספר שמחת יהודה (במסכת שמחות פרק ד' הלכה כ"ו), וסייעו מדברי הרמב"ם הנ"ל, שאפילו על ביטול מצות עשה של דבריהם לא ישמע לאביו ואמו ע"ש. וראה עוד בשו"ת יד אליהו רגולר (סימן מ' ומ"א), ובשו"ת משיבת נפש (חלק יורה דעה סימן ט"ז).

אלא שלכאורה יש להעיר בזה ממה שכתב הרשב"ץ בתשובה חלק ג' (סימן רפ"ח), שאין להתיר לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ אלא ללמוד תורה, או מפני מצות כיבוד אב ואם. ומשמע שבמקום מצות כיבוד אב ואם נדחית המצוה של יישוב ארץ ישראל, ושלא כדברי המבי"ט הנ"ל. וכבר העיר בקושיא זו בפתחי תשובה אבן העזר (סימן עה סק"ו). אולם בשו"ת איש מצליח (חלק יו"ד סימן ל'), כתב ליישב, שלא כתב כן הרשב"ץ אלא כשיצא לחוץ לארץ לקיים מצות כיבוד אב ואם לקבל פניהם, ולחזור מיד לארץ ישראל, אבל להישאר בחוץ לארץ, אין לשמוע לאביו ולאמו לבטל מצות ישיבת ארץ ישראל, וכדברי המבי"ט. וראיה לזה מדברי התוספות במסכת עבודה זרה (דף י"ג ע"א), שלא הותר לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ אפילו כדי ללמוד תורה ולישא אשה אלא כשיצא על מנת לחזור. וכן דעת הרמב"ם (בפרק ה' מהלכות מלכים הלכה ט') ע"כ. אולם לא משמע כן ממה שכתב רבינו שמשון בר צדוק תלמיד מהר"ם, בספר תשב"ץ (סימן תקס"א), שהטעם של רבותינו האמוראים חכמי בבל שלא עלו לארץ ישראל, משום שלא היה מותר להם לעלות, כי היו צריכים לבטל מלימודם ולשוט אחר פרנסתם, והרי אמרו בעירובין (דף מ"ז ע"א) מותר לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ אחר רבו ללמוד תורה, וכל שכן שאין ללכת מחו"ל לארץ ישראל כשיתבטל מלימודו וישוט אחר מזונותיו ע"כ. וראה עוד בשו"ת תרומת הדשן בפסקים וכתבים (סימן פ"ח), ובשו"ת מעיל צדקה (סוף סימן כ"ו). ועל כל פנים בנידון שלנו שההורים רוצים שבנם ישאר אתם בחוץ לארץ, בודאי שאין לשמוע להם לבטל המצוה הגדולה של ישיבת ארץ ישראל. וראה בשו"ת אגודת איזוב (סימן ט"ז), ובשו"ת חלקת יעקב חלק ג' (סימן ק"ל), ובשו"ת ערוגת הבושם (חלק אורח חיים סימן י"ט).

בסיכום: אסור לרדת מארץ ישראל לחוץ לארץ אפילו כדי להצטרף להוריו הדרים בחוץ לארץ ולקיים מצות כיבוד אב ואם. אולם מותר לרדת לחוץ לארץ לקבל פני הוריו ולחזור לארץ ישראל.

שו"ת יחווה דעת חלק ד סימן מט

שאלה: מי שהוריו גרים בחוץ לארץ, ומצווים עליו לרדת מארץ, האם עליו לציית להוריו ולרדת מן הארץ כדי לקיים מצות כיבוד אב ואם?

תשובה: אמנם כיבוד אב ואם מצוה גדולה היא, עד ששקל הכתוב מצוה זו למצות כיבודו של הקדוש ברוך הוא, וכמו שאמרו חז"ל במסכת בבא מציעא (דף ל"ב ע"א), וכן בירושלמי פאה (פרק א' הלכה א'). אולם מצות ישיבת ארץ ישראל דוחה מצות כיבוד אב ואם, כי נודע מה שאמרו חז"ל בספרי פרשת ראה: מעשה ברבי יהודה בן בתירא ורבי מתיא בן חרש ורבי חנינא בן אחי ורבי יהושע, שהיו יוצאין לחוץ לארץ, והגיעו לפלטיא, ונזכרו מארץ ישראל, זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקראו בגדיהם, וקראו המקרא הזה: וירשתם אותה וישבתם בה, ושמרתם לעשות את כל החוקים והמשפטים, לומר לך ששקולה ישיבת ארץ ישראל כנגד כל המצות. ע"כ. ולדעת הרמב"ן בספר המצות, וכן בפירושו על התורה (במדבר פרק ל"ג פסוק נ"ג), מצות ישיבה בארץ ישראל היא מצות עשה מן התורה, ונוהגת גם בזמן הזה. וכן הסכים הרשב"ץ בספר זוהר הרקיע (סימן רכ"ו). וכן כתב בשו"ת הרשב"ש (סימן א' והלאה). ואף לדעת הרמב"ם שסובר שהיא מצוה מדברי סופרים, וכמו שכתב בכנסת הגדולה יורה דעה (סימן רל"ט אות ל"ג) בדעת הרמב"ם, מכל מקום היא מצוה גדולה שדוחה שבות של דבריהם, וכמבואר בגיטין (ח' ע"ב), שמותר לומר לגוי לקנות לו דירה בארץ ישראל, ולצוותו בשבת לכתוב ולהעביר הדירה על שמו בערכאות של גוים, ואף על פי שאמירה לגוי שבות, במקום מצות יישוב ארץ ישראל לא גזרו חכמים. ואילו שאר מצות אינם דוחים שבות של דבריהם אלא אם כן הוא שבות דשבות במקום מצוה, וכמבואר ברמב"ם (בפרק ו' מהלכות שבת הלכה ט' והלכה י"א). וכן פסק מרן בשלחן ערוך אורח חיים (סימן ש"ו וש"ז). והסביר הריב"ש בתשובה (סימן שפ"ז), שאף על פי שמצות מילה היא מצוה גדולה שנכרתו עליה י"ג בריתות, לא התירו לעבוד על איסור שבות של דבריהם כדי לקיימה, ובכל זאת התירו לעבור על איסור שבות בשביל מצות יישוב ארץ ישראל, לפי שהיא מצוה המתקיימת לעולם ולתועלת היא לכל ישראל שלא תשאר ארץ קדושה בידי הגוים. וכן הוא בחידושי הרמב"ן (שבת ק"ל ע"ב). והנה כבר אמרו חז"ל (ביבמות ו' ע"א). הרי שאמר לו אביו לחלל שבת או שלא להשיב אבידה לבעליה, יכול ישמע לו, תלמוד לומר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה', כולכם חייבים בכבודי, ואף כאן אם יאמר לו אביו לבטל מצות ישיבה בארץ ישראל, לא ישמע לו, שהוא ואביו חייבים במצות יישוב ארץ ישראל. וכן פסק רבינו מהר"ם מרוטנבורג בתשובה (דפוס ברלין, שער ב' סימן כ"ח וסימן ע"ט), שאין לבן לשמוע לאביו שמצוהו שלא לעלות לארץ ישראל, שמצות ישיבת ארץ ישראל היא כבוד המקום קודמת לכיבוד אב ואם. וכן פסק גם כן רבינו משה מטראני בשו"ת המבי"ט חלק א' (סימן קל"ט). וכן הסכים הגאון רבי יהודה נג'אר בספר שמחת יהודה (במסכת שמחות פרק ד' הלכה כ"ו), וכתב להביא ראיה לדברי המבי"ט הנ"ל, ממה שפסק הרמב"ם (בפרק ו' מהלכות ממרים הלכה י"ב), שאפילו אם אמר לו אביו לעבור על מצוה של דברי סופרים לא ישמע לו, שנאמר איש אמו ואביו תיראו אני ה', כולכם חייבים בכבודי. וכן פסק מרן בשלחן ערוך יורה דעה (סימן ר"מ סעיף ט"ו). ע"כ. וכן פסק בשו"ת מעיל צדקה (סימן כ"ו) שמצות ישיבת ארץ ישראל דוחה למצות כיבוד אב ואם. וכן העלה הגאון רבי יהודה עייאש בשו"ת בית יהודה (חלק יורה

דעה סימן נ"ד). וכן הגאון רבי יעקב בן נאיים בשו"ת זרע יעקב (בקונטרס ישועות יעקב דף י"ט סוף ע"ג), הביא להלכה דברי המבי"ט שמצות כיבוד אב ואם נדחית מפני מצות יישוב ארץ ישראל. ע"ש.

ואמנם בשו"ת הרשב"ץ חלק ג' (סימן רפ"ח) כתב, שאסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ אלא למצות תלמוד תורה ולמצות כיבוד אב ואם. ומבואר שאף לדעתו שיש מצוה מן התורה בישיבת ארץ ישראל, מכל מקום מצות כיבוד אב ואם דוחה מצוה זו. אולם הרי גם למצות תלמוד תורה לא הותר לצאת לחוץ לארץ אלא על מנת לחזור לארץ ישראל, וכמו שמבואר ברמב"ם (בפרק ה' מהלכות מלכים הלכה ט'), וכן כתבו התוספות בעבודה זרה (י"ג ע"א). ולכן יש לומר שגם הרשב"ץ לא התיר לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ למצות כיבוד אב ואם אלא כשיוצא על מנת לחזור. וכן מצינו בגמרא (קידושין ל"א ע"ב) במעשה של רבי אסי שהיתה לו אמא זקנה בחוץ לארץ, ושאל את רבי יוחנן, מהו לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ, אמר לו אסור, לצאת לקראת אמא מהו, אמר לו איני יודע, וכשהפציר בו לענות, השיב לו רבי יוחנן, נתרצית לצאת? המקום יחזירך לשלום. ופירש המהרש"א, שכוונת רבי אסי בשאלתו היתה לצאת לקראת אמו על מנת לחזור לארץ ישראל, ואף על פי כן השיב לו רבי יוחנן איני יודע, עד שאמר לו לבסוף נתרצית לצאת משום כיבוד אם המקום יחזירך לשלום לארץ ישראל. ושלא כפירוש רש"י שנדחק לפרש המקום יחזירך עד מקומך בחוץ לארץ, והוא דחוק. ע"ש. ומבואר מדברי המהרש"א שלא הותר לצאת לחוץ לארץ בשביל מצות כיבוד אב ואם אלא כשיוצא על מנת לחזור. ובאמת שכן מוכח בירושלמי (ברכות פרק ג' הלכה א'). וכן פירשו השדה יהושע שם, ובשו"ת מעשה אברהם (חלק יורה דעה סימן מ"ג), וכתבו שאף רש"י מודה בזה שלא הותר אלא על מנת לחזור לארץ ישראל. (אך לא משמע כן מפשט דברי רש"י כאשר יחזה המעיין). וכן הגאון בעל ההפלאה בספרו פנים יפות (פרשת לך לך) כתב בפשיטות שאסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ אפילו בכדי לקיים מצות כיבוד אב ואם, שהרי אמרו בכתובות (ק"י ע"ב) כל היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה. ע"ש. ולדבריו צריך לומר שהמעשה של רבי אסי הנ"ל היינו דוקא ביוצא על מנת לחזור, וכפירוש המהרש"א + והנה הפנים יפות (פרשת לך לך) כתב בפירוש המדרש רבה שם: לך לך, לך אני פוטר מציבוד אב ואם, ואין אני פוטר לאחר מציבוד אב ואם, שר"ל שבדרך כלל אם אביו נמצא בחוץ לארץ אין מצות עליה לארץ ישראל של הבן דוחה למצות כיבוד אב ואם, ודוקא לאברהם נאמר כן משום שתרם עובד עבודה זרה היה, ואינו עושה מעשה עמך, אבל לאדם אחר, אף על פי שעליית ארץ ישראל מצוה גדולה היא, שהדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, ועוד שאמרו (ביבמות ו' ע"א) איש אמו ואביו תיראו, אני ה', כולכם חייבים בכבודי, וגם כאן הרי אביו גם כן מצווה על העליה לארץ ישראל, אף על פי כן מצות כיבוד אב ואם עדיפא, שמצוה זו חמורה יותר ממצות עליה לארץ ישראל. ורק לאברהם הותר לעלות לארץ ישראל, ולא לאחר. ע"כ. נמצא שהגאון ההפלאה מחלק בין כשרוצה לעלות מחוץ לארץ לארץ ישראל, שבזה כיבוד אב ואם עדיף, ואילו לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ מצות יישוב ארץ ישראל עדיפא. (וראה עוד בספרו המקנה קידושין ל"א ע"ב ודו"ק). גם החכמת אדם (בשער משפטי הארץ, בינת אדם אות ג') כתב, שיש ראייה ברורה מהמדרש הנ"ל שמצות כיבוד אב ואם דוחה מצות יישוב ארץ ישראל, ולכן היה אברהם סבור שאסור לו לעלות לארץ ישראל ולהניח מצות כיבוד אב ואם, לפיכך אמר לו הקדוש ברוך הוא, לך אני פוטרך, כיון

שאני מצוה עליך לעלות לארץ ישראל, אבל אחר אף על פי שרצונו לעלות לארץ ישראל אסור משום מצות כיבוד אב ואם. ע"כ. ובמחכ"ת מלבד מה שנעלם מעיני קדשם מה שכתב בשו"ת המבי"ט, שמצות עליה לארץ ישראל עדיפא ממצות כיבוד אב ואם, ועוד שמצאנו תנא דמסייע ליה להמבי"ט, הוא רבינו המהר"ם מרוטנבורג בתשובה הנ"ל שפסק כן להלכה. (ומה שכתב הבינת אדם שם מדברי מהר"ם שהובא בכל בו סימן קכ"ז, יש ליישב). ואין ספק שאלמלי ידעו הפנים יפות והחכמת אדם מתשובת המהר"ם, בודאי שהיו חוזרים בהם. והראיה שהביאו הגאונים הנ"ל מהמדרש, יש לדחות, דשאני התם שעדיין לא נתקדשה ארץ ישראל, עד שנתנה הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו לאחר שהתהלך בה לאורכה ולרוחבה, וכמו שכתוב (בראשית י"ג י"ז): קום והתהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, ואמרו על זה במדרש (בראשית רבה פרשה מ"א סימן י'); תניא, הלך בשדה לארכה או לרחבה קנה מקום הילוכו, דברי רבי אליעזר, אמר רבי יעקב בן זבדי, מאי טעמא דרבי אליעזר, קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה. וכן הוא במסכת בבא בתרא (ק' ע"א). ע"ש. וכל עוד לא התהלך בארץ, לא נתקדשה בקדושת ארץ ישראל, ולכן הוצרך הקדוש ברוך הוא לומר לו שהוא פוטר ממצות כיבוד אב ואם, מה שאין כן לאחר. ובזה ניחא מה שאמרו בזוהר הקדוש (פרשת לך לך דף ע"ט סע"א): ויקח אברם את שרי אשתו, מהו ויקח, אמשיך לה במילי מעלייתא, בגין דלית ליה רשו לבר נש לאפקא אתתיה למיהך לארעא אחרא בלא רעותא וכו'. וקשה, הלא משנה שלימה שנינו (כתובות ק"י ע"ב) הכל מעלין לארץ ישראל, וכן נפסק בטור ושלחן ערוך אבן העזר (סימן ע"ה). אלא ודאי דשאני הכא שעדיין לא נתקדשה ארץ ישראל.

ולפי זה יש ליישב מה שהקשה התורה תמימה בפרשת לך לך (פרק י"ב פסוק י') על הפסוק ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה, שמכאן יש להקשות על מה שכתב הרמב"ם (בפרק ה' מהלכות מלכים הלכה ט') וזו לשונו: ואף על פי שמותר לצאת לחוץ לארץ מפני הרעב, אין זו מדת חסידות, שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כליה למקום. והרי אברהם אבינו שקיים כל התורה יצא לחוץ לארץ מפני הרעב. ע"כ. ולפי האמור ניחא, שבאותה שעה עדיין לא נתקדשה ארץ ישראל, והיה מותר אף ממדת חסידות לצאת ממנה לחוץ לארץ מפני הרעב. ובזוהר הקדוש (פרשת לך לך דף פ' סע"א) אמרו גם כן, ויהי רעב בארץ, דעד כאן לא הוה חילא דעל ארעא יהיב תוקפא ומזונא בגין דעד כען לא אתקדשת ארעא וכו'. ע"ש. וראיתי לרבינו הרמב"ן בפירושו על התורה שכתב, שאברהם אבינו חטא בזה שיצא מארץ ישראל לחוץ לארץ, שהיה לו לבטוח בה' שברעב יפדנו וכו'. ע"ש. ולפי האמור לא חטא בזה אברהם אבינו, וכתורה עשה, ומכל שכן שיש לומר שאפילו לפי מה שכתב הרמב"ם שמדת חסידות שלא לצאת לחוץ לארץ מפני הרעב, זהו דוקא כשעמדו סאתים בסלע ויש עדיין ליקח, אבל כשאין להשיג אוכל כלל, ויש פקוח נפש בדבר, פשוט מאוד שרשאי לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ מפני הרעב, ולא שייך בזה מדת חסידות כלל, שהרי אין סומכים על הנס (פסחים ס"ה ע"ב), ואין לך דבר העומד בפני פקוח נפש, וכמו שכתב הרמב"ן במלחמות (סוף פרק בן סורר ומורה), שמעולם לא שמענו שיש מדת חסידות לחולה מסוכן שלא לחלל עליו שבת, ואדרבה הזריז משובח והמונע עצמו הרי זה שופך דמים ומתחייב בנפשו, וכמו שאמרו בירושלמי. ע"ש. ועיין עוד בהר"ן (יומא פ"ג ע"א), ובשו"ת הרדב"ז

חלק ד' (סימן ס"ז). ואפשר לפרש בזה כוונת הכתוב וירד אברהם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ, כלומר שהגיעו מים עד נפש מחוזק הרעב ולכן התיר אברהם אבינו לעצמו לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ (ודוקא לגור שם ולא להשתקע, ודעתו לחזור לארץ ישראל). ושוב ראיתי שכן פירש הגאון מהר"י בן נאיים בשו"ת זרע יעקב בקונטרס ישועות יעקב (דף ו' ע"ג), ושבזה אין גם מדת חסידות כלל. ע"ש. וגם הלום מצאתי לרבינו הר"ן בפירושו על התורה (פרשת לך לך עמוד קס"ג) שכתב, שדברי הרמב"ן בזה אינם נכונים, שהרי נסיון זה מנאוהו חז"ל בכלל עשרה נסיונות שנתנסה בהם אברהם אבינו ועמד בכולם, כי ה' צדיק יבחן. וכמבואר בפרקי רבי אליעזר (פרק כ"ו), ובאבות דרבי נתן (פרק ל"ג). ע"ש. והעיר הרב המו"ל שם, שגם רבי יצחק אברבנאל בפירושו השיג על הרמב"ן בזה, שהרי יציאתו היתה מפני הרעב שהיה כבד בארץ, ושכבר תפס עליו בזה הר"ן ממה שמנאוהו חז"ל בכלל הנסיונות. ע"ש. (ועיין עוד בפירוש רבינו יונה בריש פרק ה' דאבות). ושור"ר מ"ש בחי' הרש"ש (פ"ה דאבות מ"ג) ע"ד הרמב"ן הנ"ל. והן עתה מצאתי להגאון בעל אור שמח בספר משך חכמה (ריש פרשת לך לך), שהעיר על דברי הזוהר הקדוש הנ"ל, שאסור להוציא את אשתו למקום אחר שלא מרצונה, והלא הכל מעלין לארץ ישראל, ותירץ כמש"כ, שעדיין לא נתקדשה ארץ ישראל עד שהלך בה אברהם אבינו לארכה ולרחבה. ע"ש. וכן כתב כיוצא בזה הגאון רבי חיים פלאג'י בספר זכירה לחיים (דף ה' סוף ע"ד). ע"ש. והן אמת שבזוהר הקדוש פרשת לך לך (דף פ"א ע"ב) אמרו, אמר רבי יהודה, תא חזי כיון דנחת אברהם למצרים בלא רשו אשתעבידו בנוי למצרים ת' שנין וכו'. ע"ש. ואפשר שהקפידה מצאה מקום לנוח על ירדתו למצרים שעתידיה התורה לאסור הישיבה במצרים. וצ"ע. [ובפירוש רש"י (בראשית יג ז'): ויהי ריב בין רועי אברם, לפי שהיו רועי לוט מרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי אברהם מוכיחים אותם על הגזל, והם אומרים נתנה הארץ לאברם, ואין לו יורש, ולוט יורשו, ואין זה גזל, והכתוב אומר והכנעני והפרזי אז יושב בארץ, ולא זכה בה אברם עדיין. והוא מבראשית רבה (פרשה מ"א סימן ה'). ושם מסיים, אני כך אמרתי, לזרעך נתתי את הארץ הזאת, אימתי לכישעקרו שבעה עממים מתוכה, ואילו כאן והכנעני והפרזי אז יושב בארץ. ועיין בפירוש רש"י (פרשת חיי שרה כ"ג ד'), והוא מבראשית רבה (שם פרשת נ"ח סימן ו'). ודו"ק].

על כל פנים נתבאר שלא התיר הרשב"ץ לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ בשביל מצות כיבוד אב ואם אלא אם כן דעתו לחזור, וכן בדיון, שהרי גם לתלמוד תורה אסור לצאת לחוץ לארץ אלא אם כן דעתו לחזור, וכמו שכתב הרמב"ם (בפרק ה' מהלכות מלכים). וכן פסק המהריט"ץ בתשובה (סימן פ"ה). וכן העלה בשו"ת פרי הארץ חלק ג' (חלק יורה דעה סימן ז'). ע"ש. והרי אמרו במגילה (ט"ז ע"ב) גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, ואם בתלמוד תורה לא התירו לצאת לחוץ לארץ כדי להשתקע, כל שכן לגבי מצות כיבוד אב ואם. ולכן צריך לומר שגם הרשב"ץ מיירי בדעתו לחזור לארץ ישראל. וכן כתב בשו"ת איש מצליח (חלק יורה דעה סימן ל') בדעת הרשב"ץ, והעלה, שאסור לצאת לחוץ לארץ על מנת להשאר שם בשביל מצות כיבוד אב ואם, וכמו שהעלה בשו"ת המבי"ט (סימן קל"ט), שאם אמר לו אביו שלא יעלה לארץ ישראל, שלא ישמע לו, שהוא ואביו חייבים במצות עליה לארץ ישראל. ע"ש. ובאמת שאפילו אם תמצא לומר שהרשב"ץ חולק על דברי הרמב"ם, וסובר שמותר לצאת לחוץ לארץ לתלמוד תורה אפילו שלא על מנת לחזור, אנו תופסים עיקר ההלכה כדברי

הרמב"ם, שהוא עמוד ההוראה, שלא התיר לצאת לתלמוד תורה אלא אם כן על מנת לחזור, והוא הדין למצות כיבוד אב ואם, וכנ"ל, וכבר כתב מרן בשו"ת אבקות רוכל (סימן ל"ב), שהרמב"ם הוא גדול הפוסקים, ובכל קהלות ארץ ישראל ובערביסטאן וארצות המערב נוהגים על פיו בכל דבר אשר יאמר כי הוא זה, וקבלוהו עליהם לרבן. ע"ש. וכן כתב בשו"ת מהר"ם אלשקר (סימן צ"ד), ובשו"ת מהר"י פראג'י (סימן ס"א), ובמחזיק ברכה אורח חיים (סימן ל"ח סק"א, בד"ה וזה). ודון מינה לנידון דידן. והן עתה ראיתי להגאון פאת השלחן (בהלכות ארץ ישראל סימן ב' סעיף כ"א), שפסק גם כן שמצות עליה לארץ ישראל דוחה למצות כיבוד אב ואם, ובבית ישראל שם האריך מאוד להוכיח כן, ושכן מצא להמבי"ט שפסק כן. ודחה ראיית החכמת אדם מהמדרש פרשת לך לך. עש"ב. ועיין בשו"ת נשמת כל חי (חלק יורה דעה סימן מ"ח), ובשדי חמד (מערכת ארץ ישראל אות ב'), ובשו"ת בית שלמה (חלק ב' מיוורה דעה סימן צ"ד), ובשו"ת משפט כהן (סימן קמ"ז). ואכמ"ל יותר. ועוד חזון למועד. + וזה שלא כמו שכתב המנחת חינוך (סימן רי"ב) להוכיח מהגמרא קידושין (ל"א ע"ב) הנ"ל, שמותר לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ למצות כיבוד אב ואם. (וראה בדברי המהר"ם שיק על המצות סוף סימן רי"ג). והחכמת אדם בספר שערי צדק (שער משפטי הארץ, בבינת אדם אות ג') חשב להביא ראיה להרשב"ץ שמותר לצאת לחוץ לארץ בשביל מצות כיבוד אב ואם, מהגמרא (קידושין ל"א ע"ב) במעשה של רבי אסי הנ"ל, ושוב דחה שיש לומר שהמעשה של רבי אסי היה יציאה לחוץ לארץ על דעת לחזור, ולא חשב לצאת לגמרי לחוץ לארץ אלא רק להקביל פני אמו. וזוהי גם כן כוונת רבי יוחנן שאמר לו המקום יחזירך לשלום, כלומר שבודאי דעתך לחזור לכאן שאילו יציאה גמורה לחוץ לארץ אסור. ומה שפירש רש"י יחזירך למקומך, לא משמע כן לשון יחזירך לשלום. ע"כ. ולא זכר שר שכבר קדמו המהרש"א, וכנ"ל.

בסיכום: מצות ישיבה בארץ ישראל אין ערוך אליה. שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה, ובמיוחד כשהכוונה להתיישב בארץ ישראל לשם מצוה, ולקיים בה כל המצות התלויות בארץ. ולכן אם צוהו אביו שלא לעלות לארץ אל ישמע לו. ומכל שכן שהזכה להתיישב בארץ, וציוהו אביו לרדת מהארץ לחוץ לארץ, שבודאי אסור לשמוע לו, כי מצות ישיבת ארץ ישראל דוחה למצות כיבוד אב ואם, ובפרט שגם הוריו מצווים לעלות ולהתיישב בארץ. והשי"ת יקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ.

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן קב

בדבר שאלתך אם יש מצוה עכשיו לדור בא"י כהרמב"ן או כהר" חיים בתוס' כתובות דף ק"י דאינה מצוה בזה"ז. הנה רוב הפוסקים סברי דהוא מצוה. אבל פשוט שאין זה בזה"ז מצוה חיובית שעל הגוף דא"כ היה ממילא נמצא שאסור לדור בחו"ל משום שעובר על עשה כמו מי שילבש בגד של ד' כנפות בלא ציצית שיש איסור ללבוש כדי שלא יעבור על עשה דציצית, ולא הוזכר איסור אלא על הדר בא"י שאסור לצאת ע"מ לשכון בחו"ל ברמב"ם פ"ה ממלכים ה"ט, וג"כ הא ודאי אינו איסור לאו ואם היה איסור גם לאנשי חו"ל הי"ל לרמב"ם לומר סתם אסור לשכון בחו"ל אא"כ חזק בא"י הרעב משמע דרק ליושבי א"י יש איסור שאסרו חכמים אבל מצד העשה אינה חיובית אלא כשדר שם מקיים מצוה. ובחדושי הארכתי הרבה בדברי ר"ח שבתוס' כתובות. וכיון

שאינה מצוה חיובית יש ודאי להתחשב בהחשש של הר"ח בתוס' אם יוכל ליזהר במצות התלויות בארץ, והנני הדו"ש ומברך אותך, משה פיינשטיין

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד ב

רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקינה, אמרה ל': בעינא תכשיטין, עבד לה. בעינא גברא, נייעין לך. בעינא גברא דשפיר כותך, שבקה ואזל לארעא דישראל.

תשובות והנהגות כרך ב סימן תמד

שאלה: אביו זקן אם מחוייב להכניסו לביתו

מצות כיבוד אב שונה מכל המצוות, שמצד אחד אינו מחוייב להוציא ממון על מצוה זאת דקיי"ל כיבוד אב משל אב ולא משל בן, משא"כ בכל המצוות חייב עד חומש ממונו, ומאיך גיסא מ"ע דכיבוד אב חמור מכל המצוות שהשוה כבודם לכבוד המקום. עוד צ"ב מאי שנא כל המצוות דקיימא לן שבבזיון גדול פטור, דגדול כבוד הבריות שדוחה מ"ע בשב ואל תעשה, ודנו האחרונים שבצער גדול דומיא דבזיון גם כן פטור מקיום מ"ע ולא אלים מממונו שאינו חייב אלא עד חומש ממונו לבד, ואילו במצות כיבוד אב החיוב אף בצער ובזיון גדול, שאם אביו מבזהו בדברים בפני רבים אסור להשיבו, והנה בנ"ד טוען הבן שאם אביו יגור עמו יהא לו צער גדול, שיזדקק לטפל בו כל הזמן ועי"כ יצטרך להינזר לגמרי מלשמח אשתו ובניו, כיון שיבלה כל הזמן עם אביו, ולדבריו זהו צער גדול וממושך בשבילו, שיפריע לו בבית מאד הרבה יותר מחומש ממונו.

ולדעתי אין דבריו בזה נכונים כלל, שכאן אין המדובר במ"ע חד פעמית, אלא אם אביו יגור עמו בבית הלוא יהיו לפניו מאות פעמים מ"ע, וכבר כתב הר"ן בסוף יומא שאפילו שני איסורים חמיר כאיסור סקילה, וכאן מ"ע דכיבוד אב הרבה פעמים, אי אפשר לו לדחות חיובו וזכותו למ"ע זאת, וחייב להסביר לאשתו את גודל הזכות שתהא לו בזה ובבא, ושכרה גדול במה שעוזרת לחמיה, ואינו יכול לפטור עצמו מהמצוה בטענה שזהו יותר מחומש ממונו.

מיהו אם מוכרח לשלוח אותו למושב זקנים שיטפלו בו יפה, נראה דחייב לשלם מחשבונו כשארין לאב, ואינו יכול לנכות מדמי הצדקה שלו, וטעם הדבר שמעתי בשם מרן הגריז"ס זצ"ל (הגאב"ד דבריסק) דהא דקיי"ל כיבוד אב משל אב היינו דוקא בדבר שאינו חייב על גופו, אבל אם חייב לעשות בגופו ומשלם רק בכדי ליפטר מלעשות בגופו צריך משלו, שאינו משלם עבור אביו אלא עבור עצמו ליפטר מחובו, וע"כ חייב מדינא בשכר כיון שאינו בשביל אביו אלא כדי לפטור גופו, ולכן כאן שחייב מדינא להכניסו לביתו, ורק שרוצה ליפטר מזה ע"י ששולחו למושב זקנים בזה חייב לשלם מממונו כדי ליפטר ממצותו, אא"כ יש לאביו כסף שאז מעיקר הדין לא חל חיוב על גופו, כיון שיש לאב אפשרות להיות מכספו במושב זקנים נראה שעל אביו לשלם. מיהו גם כשיש לאב כסף, רק שהוא צר עין על כספו ואינו מוכן לשלם והוא זקוק באמת לאשפוז, נראה שהבן ישלם מכספו עבור אביו

ואח"כ יוכל לנכות חלק זה בחלוקת הירושה עם שאר יורשים, ונכון שימסור מודעה תחלה בפני ב' שאינו נותן במתנה אלא הוא בגדר חוב על אביו ואח"כ ינכה, אבל אסור לו להניחו במצב מוזנח (וידוע המעשה ביהודי מבריסק ששאל את הגר"ח אם מחוייב הוא להוציא את הוצאות הנסיעה מכספו כדי לבקר אביו בוורשא, דהרי כיבוד אב משל אב, והשיב הגר"ח צ"ל שחייב לילך ברגל לוורשא, רק שאם אינו רוצה ללכת ברגל יסע וישלם. מיהו יש לעיין בזה אם חייבין לנדוד ברגל לעיר אחרת עבור קיום מ"ע, עיין במועו"ז ח"א סימן ד', ושמעתי שהגר"ח מבריסק דן עם רבינו החזו"א צ"ל כשנפגשו במינסק במלחמה, אם צריך מדינא לנדוד לעיר אחרת כדי להשיג אתרוג כשר, ועיין מועדים וזמנים ח"א סימן ג', מיהו כיבוד אב היא מ"ע חמורה שכבודם הוקש לכבוד המקום וצ"ב).

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קעב

באם מחוייב להכנס בחולי בשביל קיום מצות עשה דשופר וכדומה.

נשאלתי באחד שהיה חולה במחלת שטות והוא בבית החולים ונרפא אבל הרופאים אומרים שצ"ל שם עוד איזה שבועות תחת השגחתם כדי שלא יתקלקל ח"ו, אם צריכים להוציאו משם כדי שיקיים מצות שופר שבבית החולים אי אפשר. והשבתי שלע"ד אין צריכים להוציאו כי על עשה גם אונס ממון יותר מחומש נחשב אונס לפוטרו ואולי גם בפחות מחומש עיין בסי' תרנ"ו במג"א או"ח סק"ז ובספרי דברות משה על ב"ק סי' פ"ט הערה כ"ח, וא"כ כ"ש זה שעדיף להאדם אף מחומש ממון ויותר שהיה מוציא להתרפא אף כל ממנו שנחשב אונס ממצות עשה דשופר ופטור. משה פיינשטיין.

חיי אדם חלק א כלל סח סעיף יט

חייב לקיים המצוה אפילו אם צריך לפזר על זה עישור נכסיו (א"ר בשם רי"ו) ועד חומש. אבל יותר מחומש מנכסיו, אין צריך לפזר אפילו מצוה עוברת. ודוקא במצות עשה. אבל זהירות לעבור על לא תעשה, חייב ליתן אפילו כל ממנו קודם שיעבור, כמו שכתוב [דברים ו' ה'] ובכל מאודך (סימן תרנ"ו). ואם צריך לעקור מביתו לילך לעיר אחרת לקיים המצוה, צריך עיין.

נשמת אדם שם אות ג

נ"ל דאין צריך לעקור מביתו לילך לעיר אחר לקיים המצוה אפילו מצוה דאורייתא והיא עוברת כתקיעת שופר ולולב, וראיה מהא דר"ה דף ל"ד ובש"ע סי' תקצ"ה היה לפניו ב' עירות באחת תוקעין ובאחת מברכין כו', ואי ס"ד שצריך לעקור ממקומו, קשה האריך ימצא עיר שמברכין ולא תוקעין, והלא צריכין לעקור ממקומו לילך לעיר שתוקעין, אע"כ דאין צריך לעקור. ומיהו נ"ל דבמקום דאזיל ואתי ביומו מחוייב לילך וכדאיתא בסוכה (כ"ו) [כ"ז] ע"ב, ועיין ריש סי' קס"ג במ"א וצ"ע. ומ"מ במי שיש לו אשה או בנים נ"ל דודאי א"צ לעקור דירתו שהרי שמחה הוא ג"כ מצות עשה מן התורה, וקיי"ל אשה בעלה משמחה. ועוד מטעם אחר נ"ל דא"צ לילך מביתו דהא קודם י"ט לא חל עליו כלל המצוה עד י"ט ואז א"א לו לילך יותר מתחום, ואעפ"י דקיי"ל שואלין ודורשין קודם שלשים

יום לכל יום טוב, כמש"כ המ"א סי' תכ"ט, וא"כ חל עליו חיוב המצוה, כדמצינו בסי' תל"ו לענין בדיקות חמץ, נראה לי לחלק דדוקא התם דהמצוה בידו לבדוק חייבוהו חכמים לקיים המצוה, אבל הכא שאינו בידו רק שיחזור אחריה אינו חייב אפילו מדרבנן. וראה לזה בזבחים דף ק' דמחלקין כאן קודם חצות כאן לאחר חצות, הרי להדיא דאפילו בע"פ קודם חצות לא אמרינן שכבר חל עליו חובת פסח ולא יחול עליו אנינות, אע"כ דהמצוה אינו חל על האדם עד שיגיע זמנו הראוי לקיים. וגם שם לענין בדיקות חמץ פרש"י דחכמים חייבוהו אבל לא מן התורה. ואמנם בסוכה דף כ"ה ע"ב משמע שהוא מן התורה, ועיין ברמב"ם פ"ה מהל' תלמוד תורה דחייב לקבל פני רבו ברגל ב"ט אף על גב דלא אתי ביומיה, דדוקא לר"א מחלק הש"ס ולא קיי"ל כוותיה, וא"כ מוכח דלא מהני טעם זה דושמחת לבטל שום מצוה, ולכן הדבר צ"ע:

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף ה

ודוקא דאית לבן מזונות לאיתזוני ההוא יומא, אבל אי לית ליה, לא מיחייב לבטל ממלאכתו ולחזור על הפתחים.

ביאור הגר"א על שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף ה

ודוקא כו'. הוא תמוה ובאמת דהרמ"ה פליג על הנ"ל וכמ"ש ברי"ו בשמו דירושלמי ס"ל כיבוד משל בן ועוד דבגמ' דילן משוה לכבוד המקום כמ"ש נאמר כבוד כו' דלא כירושלמי דאמר יותר:

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ה סימן כו

בעניני כיבוד אב ואם

הא דתניא בקידושין דף ל"א שבתוך י"ב חודש דמיתת אביו יאמר כשמזכיר את אביו הריני כפרת משכבו, ופרש"י עלי יבא כל רע הראוי לבא על נפשו, נראה דלמעשה לא מועילין דבריו כלום ולא יענש בדבריו על החטאים של אביו דאיש בעונו ימותו כמפורש בקראי בתורה ובנביאים, וגם אם היה אפשר זה איך שייך שיחייבוהו חכמים לקבל עליו העונשין שחייב אביו על עוונותיו, הא לא עדיף כבוד אב דבמותו מכבוד אב דבחיייו שהלכה כר' נתן בר' אושעיא דאמר משל אב דכן אורו רבנן כדאיתא בקידושין שם דף ל"ב, והרי עונש דחטאים אחר המיתה גדול מאד שגרע זה יותר מהפסד ממון אפילו דאלפי אלפים דינרים שלא היה שייך לחייבו, ואפילו לרב יהודה דכבוד אב הוא משל בן נמי פשוט דכל נכסיו אינו מחוייב אם היה שייך זה להוציא על כבוד אב, דמהיכא תיתי יסבור ר' יהודה שיתחייב למ"ע דכבוד אב יותר מחומש הקרן והריוח שלו, דהא אין לנו לעשות מחלוקת גדולה כזו שלר"נ בר אושעיא אף פרוטה אינו חייב להוציא משלו ולר' יהודה יצטרך להוציא כל מה שיש לו, אלא נראה דלר' יהודה הוא מצות כבוד אב ככל המצות שצריך להוציא ממון שלו עד חומש, ולר"נ בר אושעיא לא חייבתו תורה אלא הטירחא להאכילו ולהשקותו, וגם ר"נ בר' אושעיא מודה דמה שחייבתו תורה דהוא הטירחא חייב אף בהפסד ממון כמפורש בגמ' דמתרץ הגמ' על מה שתניא נאמר כבוד את אביך ונאמר כבוד את ה' מהונך מה להלן בחסרון כ"ס אף כאן בחסרון כ"ס דלמ"ד משל אב הוא לבטול מלאכה דשוה לו ממון,

דהוא מטעם דלכו"ע לא גרע מצות כבוד אב מכל המצות דצריך להוציא ממונו, אבל פליגי דר' יהודה סובר דהמצוה להאכילו ולהשקותו היא שיראה הבן שהאב יאכל וישתה, דזהו כבודו שא"כ צריך הבן גם לקנות בממונו את האוכלין והמשקין, ור"נ בר' אושעיא סובר דהוא רק על הטירחא כשיש לאביו כסף לקנות מחוייב הבן ליקח הכסף מאביו ולילך לשוק לקנות וכן להכינם לאכילה בבשול ואפיה וכדומה, ועל מה שמחוייב הוא לכל אחד עד חומש ככל המצות.

אך יש לעיין במש"כ הרא"ש דחייב ליבטל ממלאכתו אף שלא ירויח אפילו פרוטה ויצטרך לחזור על הפתחים, והוא מירושלמי דכבוד אב עדיפא משאר מצות דדוקא מהונך כשיש לו הון ובכבוד אב חייב אף באין לו הון, וכדי שלא יפלוג אגמרא דידן דהלכתא משל אב פירש דקאי זה על בטול ממלאכתו. ובר"ש פ"א דפאה מ"א כתב דמהירושלמי משמע שסובר כמ"ד משל בן, אבל כיון שהוא ברייתא דתני רשב"י מוכרחין לתרץ אליבא דהלכתא דהוא משל אב, שהוא לענין בטול מלאכה כדקא משני בגמ' על הברייתא אף כאן בחסרון כ"ס, וכן כתב הר"ן בקידושין בשם הר"ש ריש פאה דלגמ' דידן משנין ליה כדמשנין בגמ' נ"מ לבטול מלאכה לומר שאפילו יהא צריך לסבב את הפתחים בשביל עצמו מחמת שיבטל ממלאכתו לצורך אביו חייב להתבטל, וכן איפסק בטור וש"ע סימן ר"מ סעיף ה', דלכאורה הא הפסד גדול כבטול מלאכה עד שלא ישאר לו כלום הוא יותר הפסד מחומש נכסיו וחומש ריוח.

ונראה לע"ד דודאי אם יש להבן משרה שמתפרנס ממנה הוא ובני ביתו וכשיצטרך לשמש לאביו ולא יבא לזמן עבודתו שבשביל זה יסלקוהו ממשרתו יהיה פטור מכבוד אב אף לר' יהודה דאמר דכבוד אב משל בן, דהוא יותר מחומש נכסים שיש לאחד, דודאי היה מוציא כל אחד הרבה כסף לסרסורים להשיג עבורו משרה להתפרנס ממנה כידוע לכל, אבל הא דלעיל איירי באינשי שהבטול מלאכה הוא רק מיום זה, כגון שהוא עובד לעצמו בשדה וכדומה או פועל ליום שזה לא שייך לשומא דחומש שכתבתי דאין שייך לזה ענין שומא, אלא הנידון הוא מצד עניותו דלכל המצות שצריך לקנות בכסף פטורים כשאינו מרויח אלא כדי חייו מקרא דכבד את ה' מהונך אם יש לו ממון חייב ואם לאו פטור ובכבוד אב נאמר כבד סתם דמשמע אף באין לו הון, וצריך לעבוד להרויח כדי חייו וכשלא יעבוד יצטרך לחזור על הפתחים לכדי חייו דחייב לקיים מצות כבוד אב אף שלא ירויח לכדי חייו ויצטרך לחזור על הפתחים, וזה לכו"ע חייב אליבא דהר"ש והרא"ש והר"ן שפסקו כן הטור וש"ע, ולר' יהודה חייב כשהוא עשיר עד חומש, וכשהוא עני שלא נידון בשומא זו גם כשכבר הרויח ליתן לאביו לאכילתו ויחזר על הפתחים לאכילת עצמו. אבל נראה פשוט דכמו דאבדתו ואבדת אביו אבדתו קודמת, כן הוא באכילה ובכל הדברים שאכילת עצמו ופרנסת עצמו קודמת לאכילת אביו ואמו, ומפורש כן ברמ"א סימן רנ"א סעיף ג' שכתב פרנסת עצמו קודמת לכל אדם ואח"כ יקדים פרנסת אביו ואמו אם הם עניים עיין שם.

וזה נראה בטעם הטור סימן ר"מ שמפרש כן בכוונת הרמ"ה שכתב הטור בשמו, דדוקא דאית ליה לבן ממונא לאיתזוני ביה ההוא יומא אבל אי לית ליה לא מחייב ליבטל ממלאכתו ולחזר על הפתחים, אף דברמ"ה עצמו כפי שהובא בספר ר' ירוחם לא הוזכר ההוא יומא אלא סתם ודוקא שיש לו מזון לזון עצמו אפילו שיתבטל

ממלאכתו אבל אם אין לו ואם יתבטל צרוך להחזיר על הפתחים אינו חייב ליבטל, והב"י כתב שהטור בא ליתן קצבה ליש לו ממון דקאמר הרמ"ה אתא ופריש דהיינו כדי לאיתזוני ביה ההוא יומא, והוא מוכרח דאל"כ ליכא גבול ליש לו ממון, דודאי לא שייך לומר דהוא שיהיה לו ממון לאיתזוני בו לעולם, שלכן הוא ממון לזמן הפחות שהוא ליום, והוא ליום שלם אף שהוא לשתי סעודות ולא לסעודה אחת, משום דרובא דאינשי נשכרין ליום שלם ומוכרח להרויח ליום שלם בשכירות אחד ליום שלם, וה"ה כשלא אפשר להשיג מקום לעבוד אלא לתרי יומי יהיה קודם לתרי יומי וכן פסק גם בש"ע כהרמ"ה אליבא דהטור, והוא דלא כהר"י ירוחם שמשמע שהוא מפרש שהרמ"ה פליג, וסובר דגמ' דידן פליג על הירושלמי ואינו מעדיף כבוד אב לשאר מצות לענין בטול ממלאכה, אלא שיליף דכבד את אביך הוא כמו כבד את ה' שהוא מהונך לענין בטול מלאכה אף שגרע לענין ממנו ממש, ולא שלענין בטול מלאכה יהיה עדיף משאר מצות, שא"כ יפטר כשהוא עני שאין לו כדי חייו ואם לא יעבוד יצטרך לחזור על הפתחים, וכן איתא בהגר"א ס"ק י"ד דהרמ"ה פליג וכמש"כ ברי"ו בשמו וכתב על המחבר שכתב כהטור דהוא תמוה, אבל הוא משום דמפרש בכוונת הרמ"ה דהוא רק לההוא יומא ולא פליג, או אף שהרמ"ה פליג לא פסק הטור כמותו אלא כשארין לו לאיתזוני אף ההוא יומא מטעם דכתבתי, דהוא משום דאף שעדיף משאר מצות לענין בטול מלאכה מ"מ כשארין לו לההוא יומא פרנסתו קודמת כדלעיל.

עכ"פ פשוט דהפסד גדול ככל נכסיו אינו מחויב אף לר' יהודה וכ"ש לר"נ בר' אושעיא אף לא בבטול מלאכה וכ"ש שאינו מחויב מממונו, ואיך שייך לחייבו שאחר מיתתו יקבל עליו העונשין דחטאי אביו אף שהיה אפשר להיות דבר כזה, אבל גם לא שייך כלל, דלכן ברור שהוא רק לישנא בעלמא לכבודו כדפרש"י בסוכה דף כ' בד"ה הריני על הא דאר"ל הריני כפרת ר"ח ובניו יסורין הבאין עלי לכפרתו של ר"ח ובניו יהיו ללשון כבוד הוא זה כשהוא מזכיר אביו או רבו לאחר מיתתו צריך לומר כן, הרי כתב דרק לשון כבוד הוא זה שמשמע שלא שייך זה אליבא דאמת, וגם שם בר"ח ובניו ודאי לא שייך זה דר"ח ובניו היו צדיקים גמורים כאלו שאמר אליהו לרבי דהן דוגמא דהאבות אברהם יצחק ויעקב להתקבל תפלתם, וגם שעדיף ר"ח משאר צדיקי במתיבתא דרקיע דגוהרקא דידיה מנפשיה סליק ונחית, ואף ההוא מרבנן דהוה שכיח אליהו גביה ואחוי ליה רבנן כי סלקי למתיבתא דרקיעא והיה לו רשות לאסתכלי בגוהרקא דכולהו רבנן ובגוהרקא דר"ח לא הי"ל רשות כמפורש בב"מ דף פ"ה, לא היו צריכין לשום כפרה ובודאי הוה זה לשון כבוד בעלמא, שלכן יש למילף שגם בסתם אינשי שצריכין כפרה אין זה אלא ללשון כבוד בעלמא, ובסוכה פרש"י לא כדפירש בקידושין אלא שאם יבואו עליו יסורין הוא נותן הכפרה שיש מיסורין לר"ח ולבניו, אך זה ג"כ מסתבר שלא שייך זה לענין המציאות. ועיין בפירוש הרמב"ם נגעים רפ"ב על הא דא"ר ישמעאל בני ישראל אני כפרתן שכתב וענין אני כפרתן שיושם פדיון והוא מאמר יאמר אותו האומר לרוב אהבתו, דמשמע ג"כ שהוא רק מאמר בעלמא, דאף שצדיקים מכפרים על כלל ישראל במיתתן, מ"מ לא מצינו שהצדיקים יתפללו שימותו בשביל כפרת כלל ישראל דבדורם, ובסנהדרין דף י"ח דאומרים לכ"ג כשהוא מתנחם אנו כפרתך ודאי שלא שייך לחייבן, וגם הא היו כהנים גדולים שלא מעלי כל כך ואיך יחייבום שיאמרו המנחמים לו דבר כזה, ועדיין צ"ע בכל המקומות שנמצא כה"ג.

רמב"ם הלכות ממרים פרק ג הלכה ב-ג

מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה שבעל פה [מורידין אותו] ולא מעלין והרי הוא כשאר כל האפיקורוסין והאומרים אין תורה מן השמים והמוסרין והמומרין, שכל אלו אינם בכלל ישראל ואין צריך לא לעדים ולא התראה ולא דיינים [אלא כל ההורג אחד מהן עשה מצוה גדולה והסיר המכשול]. במה דברים אמורים באיש שכפר בתורה שבעל פה במחשבתו ובדברים שנראו לו, והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו וכופר בתורה שבעל פה תחילה כצדוק ובייתוס וכן כל התועים אחריו, אבל בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם, הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם וגדלוהו ואינו זריז לאחוז בדרכי המצות שהרי הוא כאנוס ואף על פי ששמע אח"כ [שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם] כך אלו שאמרנו האוחזים בדרכי אבותם הקראים שטעו, לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה.

נוסח הרמב"ם מהדורת שבתי פרנקל מכת"י

אבל בני אותן הטועים ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו במינות וגדלו אותן עליו, הרי הן כתינוק שנשבה לבין הגוים וגדלוהו הגוים על דתם שהוא אנוס. ואע"פ ששמע אח"כ שהיה יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם כך אלו האוחזים בדרכי אבותיהם שטעו. לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשוך אותם בדרכי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה ולא ימהר אדם להרגן: ד אבל זקן ממרא האמור בתורה

חזון איש יו"ד סימן ב אות טז

ונראה דאין דין מורידין חלא בזמן שהשגחתו ית' גלוי כמו בזמן שהיו נסים מלויין ומשמש צת קול, ולדיקי הדור תחת השגחה פרעית הנראית לעין כל, והכופרין אז הוא צנלחות מיוחדות צהעייית הינר לתאוות והפקרות, ואז היה ציעור רשעים גדרו של עולם שהכל ידעו כי הדחת הדור מציא פורעניות לעולם ומציא דבר וחרצ ורעצ צעולם, חבל בזמן ההעלס שנכרתה האמונה מן דלת העם אין צמעשה הורדה גדר הפרצה חלא חוספת הפרצה שיהי צעיניהם צמעשה השחחה וחלמות ח"ו וכיון שכל ענמנו לחקן אין הדין נוהג צמעשה שאין צו תיקון ועלינו להחזירם צעצותות חכצה ולהעמידם צקן חורכ צמה שידינו מגעת.

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן נט

ומה שכתב כתר"ה שידיד החתן בנישואין ראשונים אפשר לא נפסל משום שהוא כתינוק שנשבה הנה בתשובתי שם כתבתי בפשיטות שפסולין לעדות דאף דלא גרעי מעכו"ם אבל גם לא עדיפי מעכו"ם לענין עדות ורק שלענין שמעלין מסתבר שעדיפי מעכו"ם שראוי להחזירן לתשובה ולמשכן בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה מה שליכא זה בעכו"ם, אבל לענין עדות כ"ז שלא חזרו בתשובה והם בטעותם לא עדיפי מעכו"ם מאחר דחזינן דכפירה מחשיבה ליצא מכלל ישראל משום שאינו מחזיק בדת ישראל לכן כ"ז שטועה אינו בכלל ישראל עיין שם, וגם בל"ז כיון שעכ"פ אינם מאמינים בתורה ובשכר ועונש שא"כ ליכא כלל דבר האסור ויענשו כשיעשה דבר רע שא"כ ליכא שום איסור מלהעיד שקר ולא יהיה ע"ז שום עונש לא שייך להכשירו, וכן ברור שמי שאינו יודע שאיכא איסור להעיד שקר ואף אם יודע שאסור אבל אינו יודע שיענש על עבירת עדות שקר הוא פסול לעדות, ול"ד לבני קראים שאין יודעין מתושבע"פ שכתבת שיש שסוברין שקידושיהן קידושין שיודעין שאיכא איסור להעיד שקר ונענשין ע"ז דהא בתורה שבכתב מאמינים, **וגם אין להחשיבם כלל כתינוק שנשבה מאחר שרואין הרבה שומרי תורה ומצות וגם עיין ברדב"ז שסובר שכמעט ליכא דבר כזה.** ולכן פשוט שאין הקידושין כלום. ולכן טוב להשפיע שיתנו את הבת ללמוד במקום שיחזירוה לשמירת התורה ואם אפשר להשפיע עליה ועל בעלה שיחזרו בתשובה, אבל להשפיע רק שיקדשנה קידושין אין שום צורך בזה כ"ז שלא עשו תשובה, דאדרבה יותר טוב שאינה מקודשת שאם יתפרדו לא תהיה א"א.

קובץ תשובות הרב אלישיב חלק ה סימן קלג

איסור פת ובישול וכן יין שנגע בו מחלל שבת בפרהסיא ואם מותר לשנוא רשע בזמנינו ותינוק שנשבה

שאלה: בדבר השאלה במחלל שבת בפרהסיא ונגע ב"ן.

תשובה: הלכה פסוקה מגדולי הראשונים שאוסר יין בנגיעתו, עיין בית יוסף טור יורה דעה סימן קי"ט מה שכתב בשם הרשב"א ז"ל "אבל מומר לחלל שבת בפרהסיא או שאינו מאמין בדברי חז"ל הוא מין ויינו יין נסך - ובפני עשרה צריך שיחלל" עכ"ל. וכן כתב באשכול הלכות יין נסך (עמ' קנ"א): ובהלכות (גדולות) כתב ישראל מחלל שבתות בפרהסיא עושה יין נסך דלגבי מומר שבת ועבודה זרה כהדדי נינהו, וחזי לן דמחלל שבת ואינו עובד עבודה זרה לא גרע מגוי שאינו עובד עבודה זרה שכתבו הגאונים שיינו ומגעו אינו אסור אלא בשתיה, (וכן כתב הריב"ש סימן ד').

גם החזון איש יורה דעה סימן ב' (ס"ק כ"ג) שכתב דמצד הסברא היה נראה שמחלל שבת בפרהסיא אינו אוסר יין במגעו - אחרי שראה תשובת הרשב"א, כתב רק "שלא נתגלה לנו טעמו", אך כמובן שהלכה כהרשב"א ומורין כן ואין להרהר על זה.

ומה שכתב החזון איש שם באות כ"ח משמיה דמוהר"ם מלובלין דרשע אסור לשנאותו כל עוד ולא קיבל תוכחה (כמ"ש בהגה"מ פ"ו מהלכות דעות), ואצלנו הוא קודם התוכחה כי אין בדור הזה מי שיודע להוכיח, ולכן דיינינו להו כאנוסים.

כל זה הוא רק בנוגע להחמיר, היינו שאי אפשר לדון בזה לפטור מן היבום ככופר בתורה שבעל פה וכיוצא בזה, או לגבי רבית, עיין יורה דעה סימן ק"ס.

אך בנוגע למגעו הרי הראשונים כתבו לאסור על אף שאמרו רז"ל בעירובין ט"ז תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח.

אכן במקרה והאיש המחלל שבת הוא בגדר תינוק שנשבה לבין הנכרים ואינו יודע שבשבת אסרה תורה לעשות מלאכה, בכי האי גוונא אינו אוסר יין במגעו.

העצה הפשוטה לזה שלא יהיה צורך להזהר ממגע מחלל שבת לבשל את היין מקודם, ואז אינו אוסר במגעו. (א"ה. וע"ע מש"כ בח"א סימנים ע"ה - ע"ו).

בברכת התורה, יוסף שלו' אלישיב

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף יח

ממזר חייב בכבוד אביו ובמוראו אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות, מכבדו ומתירא ממנו. הגה: וי"א דאינו מחוייב לכבד אביו רשע, א"כ עשה תשובה (טור ומרדכי פ' כיצד ובהגהות מיימוני פ"ו דהלכות ממרים).

ב"ח יורה דעה סימן רמ ס"ק יג

כתב הרמב"ם ממזר וכו'. לכאורה יראה דטעמו מדמסקינן דאיסורא דרבנן איכא לבן להלקות ולקלל לאב אפילו לא עשה תשובה בין בשליחות בית דין בין שלא בשליחות בית דין וכמו שיתבאר בסימן שאחר זה (ס"ד) בס"ד א"כ ממילא אית לן דחייב בכבודו ומוראו דאי לא למה אסור לו להלקותו ולקללו הלא מצוה לבזות את הרשע ולהכותו ולקללו אלא בע"כ באביו החמירו שלא לבזותו אלא לכבדו. אלא שקשה דא"כ אינו אלא מדרבנן כמו שלא להלקותו ולקללו מדרבנן ולשון הרמב"ם משמע דמדאורייתא חייב בכבודו. ע"כ יראה דעת הרמב"ם ממה שדרשו בב"ר (פרשה לט אות ז) על וימת תרח בחרן (בראשית יא לב) ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברהם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברהם את כיבוד אביו שהניחו זקן והלך לו. והשתא קשה מה חשש איכא שיאמרו וכו' הלא כיון דתרח רשע היה ועובד עבודה זרה לא היה חייב בכבודו אלא בע"כ דבכל ענין חייב בכבודו. אבל רבינו השיג והביא ראייה שאינו חייב בכבודו ומשמע אפילו מדרבנן נמי אינו חייב לכבדו. ולדידיה צריך לומר דדוקא להלקותו ולקללו אסור אבל מותר לו למנוע עצמו מכבודו ומוראו בשב ואל תעשה ואפילו מדרבנן אין כאן איסור. והב"י מיישב דעת הרמב"ם ואומר שאין ראייה מההיא דהניח להן

אביהן פרה וכו' ומחלק בין כבוד דחזרת רבית לשאר כבוד. ואני אומר דרבינו סבירא ליה דכיון דמצינו דאין חייבין בכבודו אין לנו לחלק מסברא. גם הסמ"ג (שם) הביא ראיה זו דהניח להן אביהן ואף על גב דאיהו נמי סבירא ליה דאיכא איסור בהכאה וקללה אפילו לא עשה תשובה אלא ודאי דחילוק יש בין הכאה וקללה לכבוד ומורא דשרי אפילו מדרבנן כדפרישית. מיהו נכון להחמיר כהרמב"ם:

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ב סימן יג

בדבר לעשות איזה שמחה בימי איד של הנכרים אם הוא מצד אמונתם, אם בכונה מחמת שהוא יום איד אסור מדינא ואם בלא כוונה יש לאסור מצד מראית העין, וסעודת מצוה כמילה ופדה"ב יש לעשות אפילו בימי איד שלהן, דאין לאסור בשביל מראית עין סעודה המחוייבת, אבל סעודת בר מצוה טוב לדחות על יום אחר, ואף נישואין יש לקבוע לכתחלה על יום אחר. ויום ראשון משנה שלהם וכן טענקס גיווינג אין לאסור מדינא אבל בעלי נפש יש להם להחמיר.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כ

ו. אם מותר לעשות סעודה בטענקס - גיווינג, שהוא יום הודייה של הנוכרים באמעריקא

ובדבר טענקס - גיווינג, כבר כתבתי לאחד בתשובה באג"מ ח"ב דאה"ע סימן י"ג, שאין לאסור מדינא לקבוע על יום זה איזה שמחה, כסעודת בר מצוה ונישואין, אלא שבעלי נפש יש להם להחמיר. אבל לעשות שמחה וסעודה לכבוד טענקס - גיווינג, יש וודאי לאסור מדינא. ולא משום שאיכא בזה חשש דמיון לשמוח ביום איד של ע"ז כנוכרים, שהרי אין יום זה איד שבדו הכומרים, אלא מעצמן עשו שמחה ביום זה. ואף שאז אולי היו הנוכרים שעשו זה עובדי ע"ז, ונתנו שם בדבריהם דברי שבח להע"ז, אינו שייך זה לשנים אחרונות, שאחרים התחילו ג"כ לקבוע סעודות ביום זה, שהם לא שייכי לאיזו ע"ז. וכי כל אדם אף של נוכרים עושה דווקא שמחות לע"ז, וגם הרי בזה"ז רוב שמחות וסעודות שלהם אינם לע"ז. וגם דאין מקריבין קרבנות, וליכא שום תקרובת לע"ז, כמפורש בתוס' ריש ע"ז ד"ה אסור, אף בימי האיד שלהם. ואין דברי התיפלה שאומרין בסעודתן, אוסר מלאכול מצד איסור ע"ז, אף בנוכרים שעושים זה לכבוד אמונתם. אלא שמה שאסור לעשות שמחה לכבוד יום זה הוא מדין ובחוקותיהם לא תלכו, אף שאין זה חוק לע"ז, אלא חוק הבל ושטות בעלמא. כדאיתא שאיכא איסור כזה בתוס' ע"ז דף י"א ע"א ד"ה ואי, בסופו.

ואם איכא מנהג לנוכרים לאכול ביום טענקס - גיווינג בשר תרנגול הודו (אינדיק), אף אלו שאין עושין סעודה ושמחה שייך לאסור להם עצם אכילת בשר הודו ביום ההוא. אבל לא מסתבר שיהיה אצל נוכרים אינשי בעלמא, איזה חיובים מצד מנהגם, בלא הילולא וחינגא בעלמא. שא"כ אין לאסור אכילת בשר תרנגול הודו בעלמא בלא כוונה למנהגם, אלא משום שיש לו תרנגול הודו, דליכא מראית העין, מאחר שהוא בלא הילולא וחינגא. ומספק אין לאסור לסתם אינשי בעלמא לאכול תרנגול הודו, כשאינו עושה הילולא וחינגא. ומי שאמר שהוא איסור ע"ז, ואיכא על אכילת תרנגול הודו ביום האיד דטענקס - גיווינג חומרא דיהרג ואל יעבור, לא ידע העובדא. ואף אינו

יודע דיני דיהרג ואל יעבור, שגם על אכילת תקרובת עכו"ם, ועל שתיית יי"נ ממש - היינו שנתנסך ממש לעכו"ם - משמע שליכא דין דיהרג ואל יעבור. דהא משמע שאינו עובר בזה על איסורי עבודת ע"ז, אלא על לאו דאיסור מאכלות. דהא ילפינן יין שנתנסך לעכו"ם, מאכילת בשר קרבן שהקריבו לעכו"ם. ובשר הזבח לע"ז, ממת, ומת מעגלה ערופה, בע"ז דף כ"ט ע"ב. משמע שאינו אלא בהלכות מאכלות אסורות, שאסורין גם בהנאה, אבל לא מלאווי עבודת ע"ז. וגם הרמב"ם לא נקטינהו בהלכות ע"ז, אלא בהלכות מאכלות אסורות פי"א, משמע שאין דינם בחומרי עבודת ע"ז. ורק שלענין השיעור כתב שם הרמב"ם בה"ב, שיש להו חומר ע"ז דאף בכל שהו, עיין שם. ואף על עשיית אותו יום ליום משתה ושמחה, אין לאסור מצד איסורי ע"ז, אלא איסור חוק נכרים בעלמא, כדלעיל. וגם באיסור זה אינו ברור ויש לעיין עוד. וע"ע להלן סימן י"א אות ד', וסימן י"ב, מה שהסיק בזה.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן יב

ביאור המסקנה בתשובות בעניין סעודה שעושים ביום ההודייה דארצות הברית

הנה עניין יום ההודייה דארצות הברית (טענקס - גיווינג), שזה לא כבר בחודש אייר שנה זו כתבתי (לעיל חלק אורח חיים סימן כ' אות ו') שלעשות שמחה וסעודה לכבוד היום דטענקס - גיווינג יש לאסור מדינא, אף שליכא בזה חשש איסור יום אידיהן, דהא אינו מימי אידיהן שבדו הכומרים, אבל איכא בזה האיסור לאו דבוחקותיהם לא תלכו (ויקרא קדושים י"ח י"ג). ובזמן קצר בתשובה אחרת לחכם אחר (לעיל סימן י"א אות ד'), כתבתי שבצמם לא מצינו בזה איסור לאו, לא בעשיית שמחה בסעודה ולא באכילת תרנגול הודו (אינדיק). אבל ודאי אסור לקבוע זה לחובה ולמצווה, אלא לשמחת הרשות בפעם זה ובאופן ארעי, כזה יוכל גם בשנה האחרת לעשות כן. ואני מסיק דמ"מ אסור לע"ד לעשות יום קבוע בשנה לחוג זה. ואף בהא דינאי המלך שעשה שמחה וסעודה בכיבוש מלחמה בכוחלית שבמדבר בקידושין דף ס"ו ע"א, היה זה רק בשנה ההיא דכיבוש ולא בשנים אחרות. וגם כתבתי שיש בזה משום בל תוסיף, לרמב"ן בפירושו עה"ת פ' ואתחנן (ד' ב') על קרא דלא תוסיפו, ולא הזכרתי שבטענקס - גיווינג איכא איסור דבוחקותיהם לא תלכו.

הנה מה שעמדת על הסתירה לענין הלאו דבוחקותיהם לא תלכו, וגם מה שהקשית דלהרמ"א יו"ד סימן קע"ח סעיף א' ליכא בכעין זה הלאו. וכוונתך בהא שאיכא טעם בדבר, שהרמ"א כתב שדבר שנהגו לחוק ואין טעם בדבר איכא למיחש ביה משום דרכי האמורי ושיש בו שמץ ע"ז. אבל ברור שאין כוונת הרמ"א שאין בו טעם כלל, שודאי הוא הדין אף אם יש טעם אבל אינו טעם שכדאי לחדש בשביל זה איזה מעשים לעשות, שא"כ זה שעושים איזה דבר לקביעות בשביל זה הוא דרכי האמורי. ואין כוונת הרמ"א דאיכא למיחש ביה שמא אין עושין זה בשביל הטעם מאחר שאינו חשוב - אלא משום דיש להם טעם אחר שאינו ידוע לנו שהוא מענייני כשפים שהן דרכי האמורי, אלא כוונתו דלקבוע עשיית מעשים בשביל דבר שאינו חשוב לידע ולזכור זה - הוא עצמו דרכי האמורי. וזה איכא בעשיית יום שמחה למעשה זו - שאכלו אותן האנשים בבואן למדינה זו ואירע שלא היה להם איזה זמן מה לאכול, ואכלו תרנגולי הודו - שלא היה זה עניין גדול להתיישבות דאמעריקא. שכבר היה גם אז באמעריקא מה לאכול לרוב אלו שבאו אף אז, והיו כמה מיני פירות וגם עופות אחרים וגם בהמות וחיות

ודגים בימים ונהרות. אך שמזדמן לאיזה אינשי שהיו באיזה מקום בזמן שלא היו פירות, וגם היה קשה להם להשיג הבהמות והחיות הגדולות, ואכלו תרנגולי הודו. ואף אם אינשי אלו לא היה להם מה לאכול, מאחר שכבר ידעו בעולם מאמעריקא, היו באים אינשי אחריני באיזו ספינות עם מיני אוכלין ומיני זרעונים לזרוע, והיה מדינת אמעריקא לישוב כמו שנעשה גם בלא זה. שנמצא שלעלמא לא נעשה בזה כלום. ובשביל אהבת אינשי בעלמא, נמי לא שייך לשמוח עולמית בשביל דבר שאירע לאינשי בכמה מאות שנים אחר כך. וזה נחשב מעשה אמורי - מה שחזינן שכמה דברים אירע לאינשי בכל יום ענייני צער ואין מצטערין עליהן, וכמה ענייני שמחה ואין שמחין עמהן, אף באותו הזמן ממש. ובעניין זה שמחין בעשיית וקביעת יום להילולא וחינגא ואכילת בשר תרנגול הודו אף כמה מאות שנים אח"כ, שזה נחשב דבר שאין בו טעם, אלא הוא דרכי האמורי שעושין דברים בלא טעם ובלא צורך. ולכן איכא בזה האיסור דבחוקותיהם לא תלכו.

אבל אפשר לפרש שלעניין האיסור דלאו ובחוקותיהם לא תלכו, אין צורך בהיתרו לטעם שהיה מועיל גם לדינא לנו לעשות שמחה קבועה לזה אם היה אירע זה לישראל. אלא סגי להתיר בטעם שמועיל למנהגא דאינשי אף הנכרים, דכיוון שאין עושין זה בשביל ענייני דתיהם, ולא בטעמי דתיהם, אלא הוא לזכר דבר שלא שייך לדתיהם, שלא נעשה זה ע"י כומרים אלא ע"י אינשי דעלמא שלא היו אדוקין בדתי ע"ז שלהן. כיוון שאין עושין זה מצד שייכות לדת שום ע"ז שבעולם, אין בזה משום ובחוקותיהם לא תלכו. ואף שבמה שמסיק הרמ"א שם בדוגמא להיתר מחמת שיש לדבר טעם במלבוש המיוחד לרופאים הוא טעם המובן ממש, וכן מה שעושין לכבוד, והיה מקום לומר שרק בכהאי גוונא ליתא לאיסור דבחוקותיהם, מ"מ נימא שלא בא הרמ"א למעט טעמים אחרים אף טעמים הפחותין מהם. ומצד זה שמדיני התורה אין יכולין לעשות שום קביעות חג מצד איזה מעשה, ואיכא גם משום בל תוסיף, הא אינו עושה ליום טוב בדיני ישראל אלא עושה זה מצד מנהג הנכרים אנשי המדינה. שא"כ ליכא איסור מצד בידוי מצווה ובל תוסיף, וגם לא משום הליכה בחוקות הגוים.

ורמזתי שיש לי עדיין ספק בזה בסוף תשובה ראשונה, וגם באיסור זה אינו ברור, ויש לעיין עוד. ולכן בתשובה שניה בעניין זה שהיה אחר זה, הזכרתי שעכ"פ איכא איסור לקבוע זה, וגם אף פעם אחת - לא לחובה ולמצווה אלא לשמחת הרשות, ולא בכל שנה. שלכן מאחר שלא היה לי ברור שאיכא הלאו, כתבתי בתשובה שניה שבהזדמנות אין לאסור כשאין כוונתו לחובה ולמצווה אלא לשמחת הרשות. וגם הא שייך לפרש דהרמ"א אינו אוסר אף בליכא טעם למנהג הגויים, אלא דווקא באיכא שייכות פריצות ולא בעשיית סעודה בעלמא. ואף אם אצל נכרים כל סעודה איכא בה גם פריצות, אבל הא ישראל רוצים לעשות סעודה כדרך סעודת ישראל שליכא בה פריצות. אבל אני בעצמי נוטה דעתי יותר דאיכא איסור הלאו דבחוקותיהם לא תלכו, אך לא מאיסורי ע"ז כדלעיל, שאין לחשוש בכגון דא לדרכי האמורי, אבל מכל מקום אסור משום שהוא חוק לגויים. שכן משמע יותר לשון הרמ"א בסופו בדברים המותרים שכתב אבל דבר שנהגו לתועלת וכו' או טעם אחר מותר, ששם יש יותר לדייק ענין המותר שהוא דווקא בדבר שיש בו תועלת ממש מברישא שנקט ענין האיסור שכתב שאינו אסור אלא בדבר שנהגו בו משום פריצות וכו' או בדבר שנהגו למנהג ולחוק ואין טעם בדבר דאיכא למיחש ביה משום דרכי האמורי, והיה מקום לדייק שבדבר שאין לחשוש בו משום פריצות או דרכי האמורי מותר. ומכל מקום הדיוק

מסוף הדברים, שגם מה שאין בו תועלת אף שאין לחשוש בו משום דרכי האמורי אסור. והוא כמו שכתבתי בתשובה הקודמת. אך כתבתי בתשובה שלאחריה שאף אם נימא דליכא הלאו, איכא עכ"פ איסור לעשות זה לחובה ולמצווה, אלא רק לשמחת הרשות ולא לקבוע זה בכל שנה.

ובעצם יש חילוק לדינא. דלתשובה הקודמת דאיכא הלאו דהליכה בחוקות הגוים, אסור אף פעם אחת בהזדמנות, אך אינו נאסר בשביל זה מלעשות איזה שמחה ביום זה, וגם סעודת מרעות בעלמא בלא כוונה לחשיבות היום. ולטעם תשובה אחרת ליכא איסור בהזדמנות שלא לכוונת חובה ומצווה אף שהוא בשביל כוונת חשיבות היום שעושין הנכרים, ומהראוי להחמיר כתשובה הקודמת.

ומש"כ הרמב"ן שעל הוספת חג איכא איסור בל תוסיף, ופי' מה שאיתא בירושלמי (מגילה פרק א' הלכה ה' דף ו' ע"ב בדפוס ווילנא) שמונים וחמשה זקנים ומהם שלשים וכמה נביאים היו מצטערים על הדבר הזה, אמרו כתיב אלה המצות אשר צוה ה' את משה, אילו המצוות שנצטוונו מפי משה, כך אמר לנו משה אין נביא אחר עתיד לחדש לכם דבר מעתה, ומרדכי ואסתר מבקשים לחדש לנו דבר, עד שהאיר הקדוש ברוך הוא את עיניהם וכו', הרי שהיתה המצווה הזאת אסורה להם, א"כ היא בכלל לא תוסיף, עיין שם. שא"כ יש לאסור לעשות יום שמחה קבוע לכל נס שיזדמן לישראל שיהיה כן בכל שנה ושנה מצד בל תוסיף. והימים טובים שנכתבו במגילת תענית, הוא רק לענין דלא לאיתענא בהון ודלא למספד בהון שזה לא חשיבא הוספה. ולאמירת הלל בחנוכה נצטרך לומר דהוא מדאורייתא (כדביאר החתם סופר בדעת הרמב"ן בחלק או"ח סימן קס"א) ורק להדלקת נרות נצטרך לומר ששייך שיתקנו רבנו, והוא דוחק. ועיין במג"א סימן תרפ"ו סק"ה בשם הר"מ אלאשקר, שבני עיר שאירע להם נס באיזה יום יש להם לתקן בהסכמה ובחרם עליהם ועל הבאים אחריהם לעשות פורים באותו יום לעולם. ובסוף חיי אדם האריך בזה, וגם כתב שעשה מעשה בנס שנעשה לו ולבני ביתו, ולא הזכירו כלל מענין בל תוסיף. אך הח"א מחלק שם בין יחידים לציבור, ואולי גם המג"א סובר כן, אך שגם עיר כולה סובר דהוא כיחידים וצ"ע. עיין אג"מ ח"א דאו"ח סי' ט"ו ענף ג', בביאור שיטת הרמב"ן.

והנני זקנך אוהבך מאוד, משה פיינשטיין.

ספר יערות דבש - חלק שני - דרוש ב

והנה בכיבוד אב ואם אמרו חז"ל [קידושין לא ע"ב] אשרי מי שלא חמאן, והיינו כי כבר אמרו [שם] כי אי אפשר לקיים מצות כיבוד כראוי, ולא יגיע אדם עד תכליתה בכל דקדוקיה, אמנם אם אין לו אב ואם, והוא מצטער על זה שאין לו אב ואם כדי לקיים מצות כיבוד, א"כ יש לו שכר מה' כאילו קיימה בתכלית הקיום ותכליתו של המצוה בלי חיסור כלל, לכך אמרו אשרי מי שלא חמאן:

והנה כל כחו של עמלק מזרעו של עשו, הוא זכות של כיבוד אב ליצחק, שמאוד נהג בו כבוד כנודע [ילק"ש ח"א רמז קט"ו], וא"כ מי שיבוא לבטל זכותו וכוחו, צריך שתהיה לו גם כן מצוה זו של כיבוד בלי פקפוק, ומי הוא זה גבר שיש בידו מצוה זו בשלימות, ומי הוא שחף מפשע ולא יהיה פוגם בכבוד אביו בכל דהוא, עד שבאתה

הדסה אסתר שאין לה אב ואם כלל, והיא היתה תמיד מצטערת שלא היה סיפוק בידה לקיים מצות כיבוד, אם כן יחשב לה לצדקה כאילו קיימה אותה בתכלית השלימות, וא"כ יש בידה ג"כ מצות כיבוד לקום נגד זרעו של עשו, ולכך להכניע להמן - בנו של עשו שזכות כבוד בידו - הוצרך אסתר, שהיתה יתומה מאב ואם, וזהו שאמר הקב"ה, אתם אמרתם יתומים היינו ואין אב, רוצה לומר שתמה זכות אבות, הגואל שאני מקים תהיה אסתר, שעל ידי כך שאין לה אב ואם, תנצח להמן.

חיי אדם חלק א כלל טז

הכיבוד הוא במחשבה ובמעשה ובדיבור. במחשבה כדכתיב [תהילים טו, ד] "נבזה בעיניו נמאס, ואת יראי ה' יכבד", והיינו יכבד במחשבה, דאין לומר שבלבו ובעיניו הם נבזים רק שמכבד אותם בדברים, אם כן הן שוין בעיניו כמוהו שהרי גם הוא נבזה בעיניו, אלא על כרחך דרצה לומר שמכבדם בלבו שהם חשובים בעיניו ובלבו, דהיינו שידמה בעיניו שהם גדולים ונכבדי ארץ, אף שבעיני שאר בני אדם אינם חשובים כלל. וזה עיקר כיבוד, שאם לא כן, הרי כתיב [ישעיה כט, יג] "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו ריחק ממני" כמו שכתבתי:

To see [click here](#) חוט שני שני

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף יט עמוד ב

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל המלמד בן חבירו תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, שנאמר ואלה תולדת אהרן ומשה, וכתוב ואלה שמות בני אהרן, לומר לך: אהרן ילד ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמו.

שמות רבה פרשת שמות פרשה ד

דבר אחר: וילך משה וישב אל יתר חתנו (שמות ד'). הדא הוא דכתיב: בכל עת אהב הרע ואח לצרה יולד (משלי יז). מי היה זה הרע? זה יתרו שקבל למשה שהיה בורח מפני פרעה. מכאן את למד, שכל מי שקבל על עצמו לעשות מצוה אין אותה מצוה פוסקת מביתו. יתרו קבל בתוך ביתו גואל שברח מפני השונא, עמד מביתו שקבל לשונא שברח מפני הגואל והרגו. ואיזה זה - זה סיסרא, שנאמר: וסיסרא נס ברגליו אל אהל יעל אשת חבר הקיני (שופטים ד), וכתוב: ובני קיני חתן משה (שופטים א). ולפיכך כתיב: ואח לצרה יולד - לפי שאהב יתרו למשה שהיה לו רע, לפיכך נעשו בניו אחים לישראל בעת צרתן, שהרגה יעל את סיסרא. ובשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: ועתה לכה ואשלחך אל פרעה (שמות ג'), א"ל משה: רבון העולמים, איני יכול מפני שקבלני יתרו ופתח לי פתח ביתו ואני עמו כבן, ומי שהוא פותח פתחו לחבירו - נפשו חייב לו. וכן את מוצא באלהו, בשעה שהלך אצל הצרפית מת בנה. התחיל אומר: הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה (מלכים א' יז), וישמע ה' בקול אליהו ותשב נפש הילד על קרבו ויחי (מלכים א' י"ז). ולא עוד אלא כל הפותח פתחו לחבירו - חייב בכבודו יותר משל אביו ומאמו, שאת מוצא בשעה שנפטר אליהו מאלישע וזכה ליטול פי שנים ברוחו של אליהו, כדכתיב: ויהי נא פי שנים ברוחך אלי (מלכים ב' ב), היה לו לאלישע לילך אצל אביו ואמו להחיותו, כמו שהחיה בנה של שונמית. וכן בנה של צרפית שהחיה אליהו היה לו להחיות אבותיו, אלא שמסר נפשו על אכסניא שלו. לכך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: קבלני יתרו ונהג בי כבוד. איני הולך אלא ברשותו. לכך: וילך משה וישב אל יתר חתנו.

הזהירות בכבוד אב ואם

(א) בכבוד אביו ואמו. כחוב צמורה

[ב] כזד את אביך ואת אמך

למען יאריכון ימך על האדמה אשר ה'

אלוקיך נותן לך. עוד

כחוב [ג] איש אמו ואביו

תיראו ואת שבתותי

תשמרו וגו'. וצמס'

קידושין [ד] ת"ר נאמר

כזד את אביך ואת אמך

ונאמר [ה] כזד את ה'

מהונך, השווה הכחוב

כיבוד אב ואם לכבוד

המקום. נאמר איש אמו

ואביו תיראו ונאמר [ו]

את ה' אלוקיך תירא

ואתו תעבוד - השווה

הכחוב מוראת אב ואם

למוראת המקום וכו', וכן צדין ששלשתן

שותפין זו. ת"ר שלשה שותפין הן צאדם

הקצ"ה ואביו ואמו [מפרש צברייתא צמס'

נדה [ז] איש מזריע לובן שבו אשה מזרעת

אודם שבו והקצ"ה נופח זו נשמה, מראה עין

ושמיעת אוזן ודיבור, רש"י]. אמר הקצ"ה

צומן שאדם מכזד את אביו ואת אמו אמר

הקצ"ה מעלה אני עליהם כאלו דרתי ציניהם

וכצדוני.

ובירושלמי מס' פאה [ח] איתא, אמר רבי

אבא צר כהנא השווה הכחוב

מנזה קלה שבקלות למנזה חמורה שבחמורות,

מנזה קלה שבקלות זה שילוח הקן, ומנזה

חמורה שבחמורות זה כיבוד אב ואם וצמחיהן

כחיב והארכת ימים.

והא דמיקרי מלות כיבוד אב ואם מנזה

חמורה שבחמורות, משמע מחמת עלם

המנזה, שהוקש כבודם לכבוד המקום, ולא

רק משום הקושי לקיימה.

- א -

שו"ע יורה דעה סימן ר"מ

הלכות כבוד אב ואם

א. בשו"ע יו"ד [א] כתב, צריך

ליזהר מאוד (א) בכבוד אביו

ואמו ובמוראם: וברמ"א, הג"ה,

ומ"מ אין בית דין כופין על

מצות כיבוד אב ואם דהוי ליה

מצות עשה שמתן שכרה בצדה

שאין בית דין כופין עליה (צ"י

צמס הגמרא וצמח"ו נחיב א')

עוד שם צירושלמי,

א"ר אבון ומה

אם דצר שהוא פריעת

חוב [שכל מה שיעשה

לאביו ולאמו אינו אלא

כפרעון חוב שגמלוהו

הטובה בלידתו וגידולו

ולימודו, פ"מ] כחיב זו

למען ייטב לך ולמען

יאריכון ימך, דצר שיש

צו חסרון כיס וסיכון

נפשות לא כל שכן [כגון

תו"מ, וסכנת נפשות כגון מילה, פ"מ].

ובבוזבזן שאין זה כל הטעם של המנזה, אלא

שיש צמנזה זו גם ענין של פרעון

חוב על אשר גמלוהו.

ובחיי אדם [ט] ציאר חו"ל, ...ופשיטא שצריך

לאהבה אותם כגופו שהרי היא בכלל

ואהבת לרעך כמוך אלא שבאביו ואמו הוקש

אהבתם לאהבת המקום [כדאיתא בזוהר תל"א,

כגברא דאשתדל צתר אצוהי ואמיה דרחים לון

יתיר מגרמיה ונפשיה ורוחיה ונשמתיה וכל

עלמא דהוי ליה חשיב ליה לאין למעבד ציה

רעותא דאביו ואמיה, עכ"ל], ואמרו ז"ל דכל

מלות הבן על האב והאם הוא פרעון חוב

שהבן חייב לפרוע לאביו ולאמו הטובה

שגמלוהו, ומי שאינו מכזדם נקרא רשע

שער הצייון

[א] סימן ר"מ סעיף א': [ב] שמות כ', י"ב: [ג] ויקרא י"ט, ג': [ד] ל' ע"ב: [ה] משלי ג',

ט': [ו] דברים ו', י"ג: [ז] ל"א ע"א: [ח] פ"א ה"א, דף ג' ע"ב מדפי הירושלמי: [ט] כלל

ק"ז דין א', והוא מקפר חרדים פרק ט', ל"ה-ל"ט:

דכתיב לזה רשע ולא ישלם, וא"כ בכלל הפרעון שיאהוב אותם אהבה עזה כדרך שהיו אהבים אותו ולא יהיו עליו לטורח ולמשא וכו'.

עוד הוסיף שם [יא], הכיבוד הוא במחשבה ובמעשה ובדיבור. במחשבה כדכתיב [יא] נצוה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד, והיינו יכבד במחשבה, דאין לומר שכלבו ובעיניו הם נצוים רק שמכבד אותם בדברים, א"כ הן-שון בעיניו כמוהו שהרי גם הוא נצוה בעיניו, אלא על כרחך דר"ל שמכבדים כלבו שהם חשובים בעיניו וכלבו, דהיינו שידמה בעיניו שהם גדולים ונכבדי ארץ, אף שבעיניו שאר בני אדם אינם חשובים כלל, וזה עיקר כיבוד שאל"כ הרי כתיב [יב] צפיו ובשפתיו כדונו ולבו רחוק ממני [יג].

- ב -

מש"ב החיי אדם "שידמה בעיניו שהוריו גדולים ונכבדי ארץ" היינו ציחם אליו, שהרגש של כבוד לאביו ואמו ארץ להיות יחס של כבוד שאביו ואמו הם הגדולים והוא הקטן כלפיהם, כיון שהם הביאוהו לעולם וטרחו בו טירחות מרובות והרי זה מחייב שהיחס אליהם יהיה ברגש של כבוד באופן שהוא מתבטל אליהם ונכנע מפניהם מפני שהם חשובים יותר ממנו, שיש אדם מחשיב את זולתו מפני שרואה בו

מעלות מסויימות ולכן מחשיבו ומכבדו, אמנם יש הרגשת חשיבות בלא לחשב אם יש בו מעלות אלו או אלו, או מפני שעשה כך וכך, וזוהי העבודה שאדם צריך לבטל את עצמו להוריו ואפילו אם הוא מצין יותר ואף שהם צמאז שאין זהם דעת או שאינם מצינים לרוחו, מפני שחייב לכבדם מפני שהם הוריו, ואף אם הוריו מצוים אותו ומצטערים אותו הרי הוא חייב לשחוק [יד]. ודרך משל, אם אדם הצילו מנרה גדולה או ממות לחיים או חילצו ממצוקה כספית וכיוצ"ב הרי הוא מרגיש ומתייחס כלפיו ומכבד אותו כאילו הוא הגדול והוא הניצל הוא הקטן כלפיו, ונכנע מפניו ואין לזה שייכות אם באמת הוא גדול ממנו במעלה או בחכמה, מפני שכלפי הטובה שעשה עימו הוא בטל כלפיו, וזה שכתב החיי אדם ש"זה עיקר הכיבוד" מפני שהוא השורש לציווי התורה בכיבוד ומורא אביו ואמו. וזה אחד מן היסודות שצריך האדם להרגיש ולהתייחס כלפי הקב"ה באהבתו ולכבדו וליראה ממנו מפני שהוא צראו ועשה ועושה הכל למענו. וזהו מה שהשוותה התורה כיבוד אב ואם לכבוד המקום, עד שאמרו ג' שותפין הם באדם הקב"ה אביו ואמו, בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי צנייהם וכדוני [טו].

שער הציון

[יא] שם דין ג': [יא] תהילים ט"ו, א': [יב] ישעיה כ"ט, י"ג: [יג] עיין בתשובות הרמב"ם [חמת-שקט] שכתב וז"ל, דע שחובה שחייבתנו התורה על הגרים גדולה היא. על האב ועל האם נצטוונו בכבוד ומורא ועל הנביאים לשמוע להם, ואפשר שיכבד אדם ויירא ממי שאינו אהבו, ועל הגרים צונו באהבה רבה המסורה ללב וכו': [יד] שו"ע סי' ר"מ סעיף ג': [טו] ומוצא בשיחות הגאון רבי חיים שמואלצ'ק זצ"ל [תשל"א עמ' קי"ג] וז"ל, וכן מקובלני שאין מצות כבוד אב ומתקיימת כהילכתה אלא"כ מעריך הן את אביו ומעריצו למאוד, וחייב הן למצוא באביו תכונות מסויימות בהן הוא מצטיין יותר מכל אחד זולתו, והינו בהן גדול הדור [וכן נהג אמו"ר זצ"ל לומר, כי אם לא יעריכנו כלבו ואינו מחשיבו במעמקי נפשו, כי אז אפילו הוא מאכילהו ומשקוהו וקם לפניו ורץ לפניו, הרי זה לא קיים מצות כיבוד אב כל עיקר, עכ"ל. וזוהי איזו ענה היאך להרגיש שהם חשובים. וכוונתו איך לקיים את המצוה בשלימות:

אמונה כל זה ביחס לבן שרריך להתייחס
 לאביו ואמו ביחס ורגש של כבוד,
 אבל צענינים שאין לזה שייכות לרגש של
 כבוד להורים וכגון שיש נידון לפני הבן
 היאך לנהוג באיזה ענין ודרך לזה שיקול
 הדעת, בזה ודאי שאינו נריך להתחשב עם
 דעת אביו ואמו כמו עם דעת גדול [באופן
 שאין בזה סתירת דבריהם [טו]], ואין בזה
 משום מורא [יז]], כיון שהנידון שלפניו הוא
 עלם הדבר היאך לנהוג בדרך הנכונה
 והישרה, ואינו נידון ביחס של כבוד ומורא
 בין הבן לאביו, וכי משום שהוריו הביאוהו
 לעולם לכן דעתם מכרעת שזוהי הדרך
 הנכונה והישרה לנהוג בה. אמנם כל זאת
 כשאין בזה משום סתירת דבריהם או חיסרון
 במורא וכנ"ל.

ואם הוא ממלכות שצין אדם למקום,
 דצמלות שצין אדם לחצירו אינו אלא צמח
 שהוא שזה לכלל אדם שאין חיסור אלא לצערו
 וכאן המלכה לכבודו, או דלמא כיון שהמורה
 ליוותה זו המלכה צין אדם לחצירו הוי מלכה
 של צין אדם לחצירו. ונפ"מ דלא מהני
 תשובה אם לא שירצה את אביו ואמו,
 עיי"ש.

ולפי המבואר, אה"נ יסוד ושורש המלכה
 הוא צין אדם למקום וכמ"ש הרמב"ן
 "כי לכבוד הצורא נזה לכבוד האב המשתתף
 ביצירה", מ"מ כיון שהמורה מסרה כבוד זה
 לאביו ואמו שהם יהיו הצעלים על כבוד זה
 וכנ"ל, הרי שלמעשה המלכה היא צין אדם
 לחצירו.

ולכן בן או צת שציערו את אביהם או
 אמו באופן האסור על פי דין או
 שציוו אותם דאז הם בארור מקלה אביו
 ואמו, לא נמחל להם עד אשר ירצו אותם,
 ולא יועיל להם יום הכיפורים ולא מיתה
 לכפרה.

פעם גער מרן החו"א באחד שהיה מסובב
 ראשו צשעת צרכה מאמו שהיתה
 פרועת ראש, ואמר כיון שמעיקר הדין סגי
 בצנימת עיניים [כא] יש בזה משום כבוד
 אם, ועמס"כ בזה לקמן עמ' ש"א.

- 2 -

ברמב"ן עה"ת על הפסוק כבוד את אבך
 ואת אמך וגו' [יח] כתב, ...והנה
 עשרת הדברות - חמשה בכבוד הצורא
 וחמשה לטובת האדם, כי כבוד את אבך
 כבוד הא-ל, כי לכבוד הצורא נזה לכבוד האב
 המשתתף ביצירה, ונשארו חמשה לאדם
 צרכו וטובתו וכו', עכ"ל.

מבואר דיסוד ושורש מצות כיבוד אב ואם
 הוא "כבוד הצורא", מ"מ כיון
 דקיי"ל [יט] דאב שמחל על כבודו כבודו
 מחול, מבואר דאף דיסוד ושורש הניוויו הוא
 כבוד הצורא מ"מ המורה מסרה את הכבוד
 הזה לאביו ולאמו שיהיו צעלים על כבודם
 עד שיכולים הם למחול על כבודם.

ולפי"ז יש לפשוט מה דנסתפק במנחת
 חינוך [כ] האם מצות כיבוד אב

ליקח מאביו שכר בירחה לשרת את
 אביו

מי שאביו או אמו הזקינו, או שנמנאים
 במצב לא תקין, והם מטריחים על הבן
 הרבה, ומייגעו באופן שאין הבן יכול לעשות
 נרכיהם כראוי, צמנב שאי אפשר להדבר
 עימם, ויש להאב מעות מותר ליקח ממעות

שער הציון

[טו] עמס"כ צענין זה לקמן עמ' רע"ד: [יז] עמס"כ צענין זה לקמן עמ' ער"ה: [יח] שמות כ',
 י"ג: [יט] קידושין ל"ב ע"א, שו"ע סי' ר"מ סעיף י"ט: [כ] מצוה ל"ג: [כא] ע"י שו"ע או"ח
 סי' ע"ה סעיף ו':